

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TANZİMAT DÖNEMİ TÜRK ROMANLARINDA
BEYOĞLU**

**Emine UZUN
2501030328**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Fatih ANDI**

İstanbul 2007

ÖZ

Tanzimat devri Türk romanlarında Beyoğlu isimli bu çalışmamızda öncelikli olarak Beyoğlu'nun tarihi , kültürel yapısını tanımaya çalıştık. Tanzimat devri (1861- 1895) yeniliklerinin Türk toplumuna etkisi nasıl olmuş, toplumda görülen sosyal ve siyasal değişikliklerin, yeni hayat şekillerinin izleri eserlerde nasıl karşımıza çıkıyordu? Beyoğlu hangi yönleri ile bizde Avrupa kültürünün bir modeli olarak görülüyordu? Toplumun Beyoğlu'na bakışı nasıldı, insanlar Beyoğlu'na niçin gidip geliyordu? Tanzimat devrinin izleri Beyoğlu'nda nasıl görülüyordu? Bütün bu sorulardan hareketle hem Beyoğlu'nun kültürel kimliği üzerinde durmaya çalıştık hem de Tanzimat devrinin Türk toplumunda meydana getirdiği değişiklikleri romanlardan hareketle tespit etmeye çalıştık. Tanzimat Devri romanlarında insanların gittiği eğlence mekanları nerelerdi, buralarda ortam nasıldı, insanların davranışları, lisanları, birbirleriyle ilişkileri nasıldı? Bütün bunları roman kahramanları üzerinde inceleyip Beyoğlu hayatının ve kültürünün insanlar üzerinde oluşturduğu davranış değişiklikleri ile ilgili verilere vardık. Farklı birçok inancı, kültürü içerisinde barındıran Beyoğlu'nda huzur , düzen, adalet nasıldı? Beyoğlu'nda Avrupalı kadın modeli nasıl oluyordu, Beyoğlu hayatının Türk toplumuna yabancı ve aykırı yönleri neydi? Romanları işledikleri konulara göre incelerken, Beyoğlu zihniyetini yansıtacak ve aydınlatacak tarafları ile ele alıp ulaştığımız sonuçları Türk toplumunun yenileşme ve batılılaşma süreci içerisinde geçirdiği değişim olarak değerlendirdik. Bir dönemin toplumsal , kültürel, sosyal hayatına dair örneklerle çalışmamızı tamamladık.

ABSTRACT

In this thesis named Beyoğlu (Pera) in Tanzimat (Administrative reforms era) period Turkish novels, we firstly tried to understand Beyoğlu's history and culture. How did Tanzimat period had effected Turkish society and how these effect reflected in this period time novels? Which sides of Beyoğlu was seen as a part of European culturel model? How was society's opinion about Beyoğlu and why people visit Beyoğlu ? What are the results of Tanzimat period in Beyoğlu? We tried to find answers to these questions and so we tried to understand cultural identity of Beyoğlu and effects and changes of Tanzimat period over turkish society, using that era novel as a basis. In Tanzimat period novels where were people going to for entertainment, how was atmosphere in these places, how was people's behaviour, language and relations? We searched all these influences over roman characters and found some information about how Beyoğlu life and culture made behavioural changes of people. As a cosmopolit area, how was peace, regulation and justice in Beyoğlu? How was euopen woman model in Beyoğlu, what was similar and contrary sides of Beyoğlu to Turkish society? We analisied all these questions also as a westernization project of Turkish society. And we finished our thesis with social and cultural examples.

ÖNSÖZ

Tanzimat devri, Türk toplumunda bir takım yeniliklerin getirilmeye çalışıldığı, ufuklarımızın Avrupa kültürüne açılmaya başladığı bir dönemdir. Bugünde tartışmaları sürdürülen Avrupa Birliği üyeliği konusunun temelleri Tanzimat devrine dayanmaktadır. Türk toplumu Tanzimat'tan bu yana kimi zaman Avrupa'ya yakınlaşmaya çalışarak kimi zaman da Avrupa yaşam standartlarını yakalamaya çalışarak Avrupa ile bağlarını güçlendirmeye çalışmıştır. Avrupa ile gerek siyasi gerek sosyal açıdan kurulmak istenen bağlar ile iki kültür arası etkileşim olmuştur. Ve bu kültür etkileşimi neticesinde Türk toplumunu ilerletecek güzel yenilik ve gelişmeler olduğu gibi Türk kültür, inanç ve yaşayışına uymayan Türk toplum ahlakını ve yapısını bozan değişimlerde görülmüştür.

Beyoğlu farklı lisanların konuşulduğu farklı kültürlerin bir arada olduğu, farklı inanç ve yaşayış şekillerinin görüldüğü kozmopolit yapısıyla İstanbul'da bir Avrupa şehri gibidir. İşte böyle Avrupa merakının olduğu dönemde Türk insanının Avrupa modeli olarak gördüğü yer Beyoğlu'dur. Avrupalı gibi olmak heyecanı duyan, iyi eğitim almış kişiler Beyoğlu'na gidip gelerek orada vakit geçirmeye başlarlar. Orada Türk kültürüne uymayan değişik eğlence şekilleri, hayat tarzları ile tanışırılar. İstanbul'daki bu küçük Avrupa şehrinde tanıştıkları yeni kültürü, yaşam şeklini kendi hanelerine, sokaklarına, mahallelerine, semtlerine taşımaya başlarlar. Böyle şeylere alışmamış olan Türk insanı ya hemen kültürel kimliğini unutup ayak uydurma çabasına girmiş ve komik durumlara düşmüş , ya iki kültür arasında kalıp çatışmalar yaşamış ya da bu kültüre ve yaşayışa uzak kalmaya çalışıp kendi gelenek ve değerlerine sarılmıştır.

Kendi tarihsel ve kültürel zenginliğinin farkında olmayan insanlar, Avrupalı gibi yaşamak, Avrupalı gibi giyinmek, Avrupalı gibi eğlenmek, Avrupalı gibi düşünmek, Avrupalı gibi sevmek hevesine kapılıp kültürel bir yozlaşma içine düşmüş ve sonunda neye uğradıklarını bilemeden hüsrana uğramışlardır. İşte böyle bir ortamda çokça mutsuzlukların, hayal kırıklıklarının, ihanet, entrika, yalan ve

oyunların ortaya çıktığı söylenebilir. Tanzimat devrinde de yazarlarımız toplumdaki bu farklılığı görerek bunu romanlarında konu edinmişlerdir.

Bizde yaptığımız bu çalışmada Tanzimat devri içerisinde Beyoğlu'nu Türk kültürüne uyan ve uymayan giyim, eğlence, yaşayış, zihniyet gibi yönleriyle romanlarda geçtiği şekliyle örneklerle inceledik. Toplumumuzda başlayan Avrupalı olmak sevdasının tarihine de kültürel açıdan kaynak olabilecek bir çalışma olması düşüncesiyle gayretimizi sürdürdük. Alafranga özentisinin ve yanlış batılılaşmanın toplumda oluşturduğu sonuçlara göre “Avrupalı olmak nedir? Avrupalı Nasıl Olunur” konusuna bir ışık tutmaya çalıştık.

Çalışmamı sürdürürken umutsuzluğa kapıldığım ve üzüldüğüm zamanlarda bana destek olan, yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen değerli ve muhterem Hocam Prof. Dr. Fatih ANDI'ya canı gönülden teşekkür ederim. Ayrıca bana destek olan tüm aileme ve arkadaşlarıma da teşekkürü borç bilirim.

Emine UZUN

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1
I.BÖLÜM: BEYOĞLUNUN SEMTLERİ.....	5
1.1. CİHANGİR.....	8
1.1.1. BAHTİYARLIK.....	8
1.1.2. DEMİR BEY YAHUT İNKİŞAF-I ESRAR.....	11
1.2. FINDIKLI.....	12
1.3. GALATA.....	14
1.3.1. EĞLENCELERİ.....	19
1.3.2. KONAK YAŞANTISI.....	24
1.3.3. KÜLTÜREL FAALİYETLER.....	26
1.3.4. SUÇ VE TEHLİKELER.....	28
1.3.5. GIYİM KUŞAM.....	30
1.3.6. GÜZERGAH.....	31
1.4. GALATASARAYI.....	33
1.5. KARAKÖY.....	35
1.6. KASIMPAŞA.....	35
1.7. TAKSİM.....	37
1.8. TOPHANE.....	42
1.8.1. CARİYE TİCARETİ.....	42
1.8.2. TOPHANE İSKELESİ.....	44
1.8.3. DİNİ YAŞAYIŞ.....	45
1.8.4. ALAFRANGA UNSURLAR.....	46
1.9. TÜNEL.....	46
II. BÖLÜM: BEYOĞLU'NUN ESKİ DÖNEMLERİ.....	48

2.1. BEYOĞLUNUN ESKİ YAPISI	48
2.2. BEYOĞLUNUN ESKİ EĞLENCELERİ	53
III. BÖLÜM: BEYOĞLUNDA GÜNDELİK HAYAT.....	57
3.1. KONAK HAYATI	58
3.1.1. KONAK EĞLENCESİ	60
3.1.2. HİZMETÇİLER	61
3.1.3. ENTRİKA	64
3.1.4. EĞİTİM	66
3.1.5. AİLE HAYATI	67
3.2. ASAYİŞ	71
3.2.1. SUÇLAR	72
3.2.2. BELGELER	75
3.2.3. OYUNLAR	77
3.2.4. MAHKEME	80
3.3. EĞLENCE HAYATI	80
3.3.1. MEYHANELER	81
3.3.2. RANDEVUHANELER	83
3.3.3. HOTEL	85
3.3.4. BALO VE KARNAVALLAR	88
3.3.5. DİĞER EĞLENCE MEKANLARI	90
3.4. KÜLTÜREL ETKİNLİKLER	93
3.4.1. TİYATRO	93
3.4.2. KİTAPÇILAR	97
3.4.3. HİKAYE YAZMA	99
3.5. HABERLEŞME	100
3.5.1. MEKTUP	100
3.5.2. GAZETE	102
3.6. GİYİM KUŞAM	105
3.7. DİNİ HAYAT	108
3.8. EĞİTİM	112

4. BÖLÜM: MEKANLAR VE İNSANLAR.....	114
4.1. İNSANLAR	114
4.1.1. TÜRKLER	114
4.1.2. AZINLIKLAR	127
4.1.3. ECNEBİLER.....	137
4.2. MEKANLAR.....	143
SONUÇ.....	150
KAYNAKÇA	151

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
s	: Sayfa
t.y.	: Tarih Yok
c.	: Cilt
TDK	: Türk Dil Kurumu
Haz.	: Hazırlayan

GİRİŞ

Zaman içerisinde toplumların yaşadıkları olaylar neticesinde değişim göstermesi nasıl ki kaçınılmazsa, doğal olarak şehirlerin, kültürlerin değişmesi de kaçınılmazdır.

Düşünceler, bakış açısı yönüyle değişim gösteren toplumla birlikte elbette o toplumun parçaları olan kültürleri, yaşayış şekilleri, inançları, mimarisi, teknolojisi, siyasi hayatı gibi birçok yönü de değişim gösterecektir.

Tanzimat devrinde Osmanlı İmparatorluğu da bir değişime gerek duymuş; ancak değişimi Batı Avrupa'nın toplumsal ve fikirsel bileşimine erişmek olarak algılamıştır. Bu durumun sonucunda imparatorluk kendini daha sonradan "Batıcılık" diye adlandırılacak olan akımın içinde bulmuştur.

II. Abdülhamit'e göre ilerleme, Batı'nın tekniğini, idari sistemini, askeri teşkilatını ve eğitimini almak, bunun yanında Müslümanlığı tebaa içinde güçlendirmeye devam etmektir. Bu amaçla Harbiye, Mülkiye ve Askeri Tıbbiye'nin programları geliştirilmiş, okullarda bilgili bir kuşak yetişmiştir. Her üç kuruluşun öğrencileri ders programları icabı 19. yüzyıl müspet bilimlerinin Batı'nın esas güç kaynağını oluşturduğunu görüyorlardı. Böylece Batı'yı Batı'da geliştirilen müspet bilimle bir tutan bir kuşak yetişti. Bu kuşak Batı'yı aynı zamanda güçlü olmaya prim veren bir uygarlık olarak görmeye başladı.¹

II. Abdülhamit'in batıyı model alması ve özendirilmesi sadece öngördüğü alanlarla sınırlı kalmadı. Batı'nın askeri ve idari yapısını Osmanlı İmparatorluğuna aktarırken Batı'nın günlük kültürü de etkin bir biçimde imparatorluğa girmiş oldu. Giyim, ev eşyası, paranın kullanılışı, evlerin stili, insanlar arası ilişkiler de "Avrupalı" olmuştur.²

¹ Şerif Mardin, **Türk Modernleşmesi**, İstanbul, 2007, s.15.

² **a.g.e.**, s.13.

Şerif Mardin'in Türk Modernleşmesi adlı kitabında belirttiğine göre; Osmanlı tutucu tarihçisi Cevdet Paşa bu hayat değişikliğinin eski Osmanlı değerlerini nasıl kösteklediğine değinir.³Orhan Okay'a göre ise bu köstekenme genelde kabul gördüğü gibi bir ikilem değil, bir "mülemma" şeklinde gerçekleşmiştir. Mülemma'nın sözlük anlamı da alaca, renk renk, her dizesi başka dilde manzume, sıvanmış, bulaşmış olarak veriliyor. İşte Okay'a göre; "Tanzimat devrinin hususiyetlerinden biri de Doğu ve Batı medeniyetinin, adetlerinin kültürlerinin birbirine karışması" yani mülemmasıdır.⁴

Buraya kadar genel hatlarıyla değindiğimiz Osmanlı İmparatorluğu'nda batılılaşma olgusunun, özelde en güzel örneğini alacılığı, sıvanmışlığı, renkliliği, hatta bulaşmışlığı ile tam bir mülemma emsali olan "Beyoğlu'nun vereceğini düşünüyoruz.

Tarihin eski devirlerinden beri canlılığını koruyan, birçok milleti barındıran, farklı kültürlerin, farklı dillerin, inançların gelip geçtiği, kimisinin iz bıraktığı, kimisinin silinip gittiği; ama her şeye rağmen şehrin kalbi olabilen Beyoğlu; Samiha Ayverdi'ye göre aslında hiç bizim olmamıştı.

"Beslendiği toplumu küçümseyen, kaçak eğlence alemleri ve gizli evleri ile ikiyüzlülük eden, görünüşü ve gösterişliliği ile yapmacıklık sergileyen, bağrına bastığı ama nikahlanması düşünülmeyen keyif kadınları gibi kahpelik eden, tüm bunların sonucunda da gülünç bir hal alan zavallı Beyoğlu'nun, ne iftihar edilecek bir mazisi, ne övünülecek bir sıra tarihi olan bu üreme ve türeme koskaca semtin sanki layıkmiş gibi İstanbul şehrini temsil etmeye çalışması" aslında tam bir riyakarlıktır.⁵

Samiha Ayverdi'ye göre Beyoğlu'nun gerçek yüzü "Yüzlerce seneden beri Beyoğlu çibânının şeref kabul edilen yarasının, ihmallerimiz, gafletlerimiz, anlayışsızlıklarımız kapısından süzülerek ta içimize işlemesi ve işte buradan İstanbul'un haysiyetine en sistemli hücumlarını hazırlayarak belli başlı siteler halinde

³ a.g.e., s.13.

⁴ Orhan Okay, **Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi**, Ankara, 1975.

⁵ Samiha Ayverdi, **İstanbul Geceleri**, İstanbul, 2003, s.163-164.

imarına, bir içtimai kültür ve medeniyet edası vererek, asıl İstanbul şehrinin kalkınma yolunu kolaylık ve ustalıkla kesmesi”dir.⁶

Samih Ayverdi'nin riyakar olarak nitelendirdiği Beyoğlu'nun parlak yüzüne aldanıp burayı Avrupaî yaşamın merkezi gibi gören, Batılılaşmanın gerçek anlamını bilmeyen kendi kültürünü ya küçümseyen ya yitiren ya da kendi kültüründen kaçan Tanzimat devri insanı Jale Parla tarafından da babasız kalarak Beyoğlu merakının kurbanı olan çocuklara benzetilmiştir. Bu simgesel ifadede babanın yokluğunda rehbersiz kalarak baştan çıkan oğul, günahlarıyla haneyi de yıkar. Bu motif sanki bir tehlikeyi, padişahlık düzeninin son derece zayıfladığı bir süreçte oğulların Batılılaşmaya verdikleri ölçüsüz ödünle toplumun çökebileceği tehlikesini anıştırmaktadır.⁷

Namık Kemal'in İntibah romanında da Ali Bey'in yetim kalışını anlatışı da bu duruma tam bir örnek teşkil eder.

“Fakat bu alem-i inkılâp kendi gibi sebatı sevenlerden olmadığından çok yirmi yaşına girer girmez sebeb-î vücudu, mürebbî-i efkârı olan pederî ahirete intikal etmekle Ali Bey'in halinde birbirini müteakip enva-î tegayyürat enva-î belaya zuhur etmeye başladı.”⁸

Burada genel tablosunu çizdiğimiz batılılaşma ve değişimin Beyoğlu'ndaki yansımaları çalışmamızın ana konusunu teşkil edip ilerdeki bölümlerde daha ayrıntılı olarak ele alınarak incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Bu konu ile alakalı daha önce yazılmış olan bir mezuniyet tezi de vardır. Bu tez Ahmet Midhat Efendi'nin Romanlarında ve Letaif-i Rivayat Serisi Hikâyelerinde Beyoğlu adını taşıyan bir mezuniyet tezidir.⁹ Şükran Ortaç bu tezde Ahmet Midhat Efendi'nin romanlarında ve hikayelerinde mekan olarak Beyoğlu'nda geçen eserlerini içindikiler bölümünde tamamiyle Beyoğlunda geçen romanlar, Beyoğlu'na

⁶ a.g.e., s.165-166.

⁷ Jale Parla, **Babalar ve Oğullar**, İstanbul, 2006, s.100-101.

⁸ Namık Kemal, **İntibah**, İstanbul, t.y. s,17.

⁹ Şükran Ortaç, Ahmet Midhat Efendi'nin Romanlarında ve Letaif-i Rivayat Serisi Hikayelerinde Beyoğlu, Lisans Tezi, İ.Ü. Merkez Kütüphanesi, Tez No: 2351, 1954, s.80.

temas eden romanları, Letaif-i Rivayat Serisinde Beyoğlu bölümleriyle incelemiştir. Bu tez romanların özeti şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bizim çalışmamız için bir kaynak niteliğinde de kabul edilebilir. Fakat bizim çalışmamız konuyu bundan daha kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Beyoğlu'nu Tanzimat Devri içerisinde geçirdiği değişimle, Beyoğlu'nun toplum hayatına, toplum yapısına etkisi ile ve buradaki yenileşme hareketleriyle ele almıştır. Bu bakımdan çalışmamızda Beyoğlu'nu günlük hayatın her alanında ele almaya çalıştık.

Batılılaşmanın gerek geçmişteki etkileri gerekse hala devam eden bir süreç oluşu bu kavramın önemini gözler önüne sermeye yeterlidir. Umarız biz de bu çalışmamızla batılılaşma olgusunun değerlendirilmesi, anlaşılması ya da aşılması adına katkıda bulunabiliriz.

1.BEYOĞLU'NUN SEMTLERİ

Beyoğlu'nun çekirdeği olan bölge, bugün Galata dediğimiz yöredir. Bu yörenin, bilebildiğimiz en eski adı, “Sike” Grekçe’de (İncir Ağaçları) anlamına gelmektedir.¹ Sekizinci yüzyıldan sonra “Galata” adı ortaya çıkar.² Galata'nın kuzeyinde kalan bölgeye, Bizans çağında Grekçe (öte,ötesi) anlamına gelen “peran” sözcüğünden esinlenerek “Pera” deniliyordu. Buradaki bağların adı da “Pera Bağları”ydı. Biz bugün, eski Galata ve Pera'nın bulunduğu alanların ikisine birden “Beyoğlu” diyoruz. Bu iki ad, uzun süre bir arada kullanılmışlardır. Hristiyan Osmanlılar ve Avrupalılar , “Pera” adını kullanırken; Türkler yöreye “Beyoğlu” demişlerdir. Ulusal Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, 1925 yılında, kent ve mahalle adlarının Türkçeleştirilmesi sırasında, “Pera” adı kaldırılmış, yalnızca “Beyoğlu” adı bırakılmıştır. Ancak Galata adına dokunulmamıştır.³

Fatih Sultan Mehmet, Trabzon Rum Devleti'ni ortadan kaldırınca (1461), son Trabzon İmparatoru David Komnenos'u ailesiyle birlikte İstanbul'a getirerek , Galata surlarının dışındaki bölgeye yerleştirdi.⁴ “Beyoğlu” adının , Trabzon Rum Pontus İmparatorluğu'nun son prenslerinden , İslam Dini'ni kabul ederek buraya yerleşen ve yaşayan Aleksios Komninos'dan dolayı bu yöreye verildiği ileri sürülür.⁵

Bir diğer görüşe göre, 15. ve 16.yy Osmanlı belgelerinde “Beg oğlu” (veya Bey oğlu) sözcükleriyle tanımlanan kişiler , aslında “Bey” olarak tanınan Andrea Gritti'nin oğullarıdır. Andrea Gritti, İstanbul'da önceleri zengin bir tüccar , sonraları Venedik Cumhuriyeti'nin elçisi (Balyos: Baillo) olarak bulunduktan sonra , 1523-1538 yılları arasında “Doge”luk (Venedik Devlet Başkanlığı) görevini sürdürmesi nedeniyle bu ünvanı taşımaktadır. Özellikle buğday ticaretinden kısa sürede büyük bir servet edinen Andrea, Galata surları dışında “Pera Bağları” olarak

¹ Özdemir Kaptan Arkan, **Beyoğlu Kısa Geçmişi Argosu**, İstanbul , 1998, s.68.

² **a.g.e.**, s.69.

³ **a.g.e.**, s.70.

⁴ Reşat Ekrem Koçu, **İstanbul Ansiklopedisi**, Beyoğlu Maddesi, c.5, 1961,s.2703.

⁵ Özdemir Kaptan Arkan, **Beyoğlu Kısa Geçmişi Argosu**, İstanbul , 1998,s.70.

tanınan kırsal alanda yaptırttığı büyük bir konakta “Bey” gibi yaşamaktadır. Bu arada İstanbullu bir Rum kadınıyla hayli uzun süren bir ilişkiden üç veya dört oğlu olmuştur: Alvisse, Giorgi, Lorenzo. Osmanlılar 1490 doğumlu büyük oğul Alvisse’yi babasının Doge olmasından sonra “Bey oğlu” olarak tanımaktadırlar. O da, uluslar arası ticaretle uğraşmayı sürdürerek kat kat zenginleşir. Babasının Pera Bağları’ndaki o eski konağını çok daha büyük ve görkemli olarak yaptırır. Bin kişiyi aştığı söylenen hane halkıyla gerçek bir prens yaşamı sürerek kısa bir sürede ünlenir. Osmanlı dış politikasında kısa sürede karar vericilerden biri olma konumuna yükselir.⁶ 15. ve 16. yüzyıl belgelerine “Bey oğlu” olarak geçen, 1534 yılında Erdel’de öldürülen Alvisse Gritti, konağının bulunduğu bütün bölgeye adını vererek İstanbul tarihine geçti.⁷

15 Haziran 1826 günü, Sultan II. Mahmud, Osmanlı İmparatorluğunda, askeri gücün siyasi güce boyun eğmesini sağladı. Bunun sonucu tüm ülkede çok hızlı bir “Batılılaşma” hareketi başladı. Batılılaşmanın ilk ve en önemli etkilerini gösterdiği alan; Galata’yla o sıralarda Galata Surlarının kuzeyinde başlayıp bugünkü Galatasaray’da sona eren adına Pera denilen bölgeydi. Sultan II. Mahmud’un ülkeye getirdiği yeniliklerin bazıları şunlardır: Muzika-i Hümayun’un (Konservatuar) kuruluşu; Sıbyan okullarının, Rüştüye, Mülkiye, Harbiye, Tıbbiye’nin açılışı; Tercüme Odası’nın, Meclis-i Vâlâyı Ahkâm-ı Adliyenin , Dâr-ı Şura-yı Askeri’nin kuruluşları; ilk bakanlar kurulu olan Heyet-i Vükela’nın, ilk bakanlık olan nezaretlerin ortaya çıkışı; ilk genel nüfus sayımı, posta ve itfaiye örgütleri; ilk resmi gazete olan Takvim-i Vekayi’nin, Fransızca ve Türkçe yayımlanan Moniteur Ottoman’ın yayımlanmaları; konserler, balolar düzenlenişi; giysilerde değişim, sarığın yasaklanması.⁸

Beyoğlu hayatının batılı manada canlılık kazanması Tanzimat Fermanı’nın ilanından sonradır.1838 yılında İngilizlerle yapılan ticaret anlaşmasından sonra bu ülkenin malları Osmanlı Devleti’ni istila eder. Özellikle Beyoğlu açık pazar

⁶ 1870 **Beyoğlu 2000**, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul,2006,s.17-19.

⁷ **a.g.e.**, s.61.

⁸ Özdemir Kaptan Arkan, **Beyoğlu Kısa Geçmişi Argosu**, İstanbul , 1998, s.177-178.

durumuna gelir. Azınlıkların ve yabancıların işlettikleri mağazalar açılır.⁹ Osmanlı toplumunun Avrupa'da bizdeki usullerden farklı bir Batı Uygarlığı olduğunu kavramaya başlaması ile bu medeniyetin örnek alınabileceği fikri doğdu. Yeni anlayışın iki özelliği vardı: Avrupa Uygarlığına karşı imrenme, bugün medenilik alameti saydığımız tüketim maddelerinden ziyade, yaşayış biçimine, usullere ve prensipleridir.¹⁰ İşte Tanzimat Fermanı imparatorluğun kendini garba açması, onu vücuda getiren esasları ve kıymetleri kabul etmesi demektir. Devletin garba kendisini açması ile İstanbul'da hayat birdenbire değişir. Başta daha II. Mahmud devrinde Avrupalılaşmaya başlayan saray, genç hükümdar ve nihayet hareketin asıl mürevvici olan Mustafa Reşit Paşa olmak üzere Tanzimat ricalinin muhitlerinde başlayan yenilikler yavaş yavaş halkın arasına sokulur. Yazın Tarabya'da, Büyükdere'de görülen ecnebi kıyafet ve adetlerini Müslüman halk, artık sık sık gidip gelmeğe başladığı Beyoğlu'nda kışın daha yakından görür. Garp hayatının unsurları taklit ve moda sayesinde gündelik hayatımıza girerler. Beyoğlu'nda umuma açılmış Avrupalı müesseseler, terziler, manifatura tüccarları, tuvalet eşyası ve mobilya satan dükkanlar, bilhassa Kırım Harbi'nden sonra Müslüman halkın daha sık uğradığı yerler olur.¹¹

İşte Tanzimat Devrinden bugüne değin romanların konusu olan Beyoğlu, asıl gelişmesini 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın başlarında gerçekleştirmiştir. Bu yüzyılın başında kurulan Maçka, Şişli, Nişantaşı gibi semtlerle gittikçe genişlemiştir. Beyoğlu'nun kaza olarak idari yapıya dahil olması 1926 yılına rastlar. Kasımpaşa, Galata, Hasköy, Taksim ve Beyoğlu merkez nahiyeleridir. Bugünkü Beyoğlu kuzeyi Şişli ve Beşiktaş ilçeleri ile çevrili diğer yanlardan Haliç ve Boğaziçi'ne dayanan 20 bin kilometre karelik bir ilçedir. Başlıca semtleri Taksim, Cihangir, Fındıklı, Kabataş, Tophane, Galata, Karaköy, Tünel, Galatasaray, Tarlabası, Talimhane, Yenişehir, Söğütözü, Hasköy, Kasımpaşa'dır.¹²

⁹ Ali Şükrü Çoruk, **Cumhuriyet Devri Türk Romanında Beyoğlu**, İstanbul, 1995, s.26.

¹⁰ Niyazi Berkes, **Batıcılık Ulusçuluk Ve Toplumsal Devrimler**, İstanbul, 2002, s.32-33.

¹¹ Ahmet Hamdi Tanpınar, **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, 1997, s.131.

¹² Özdemir Arkan, **Beyoğlu**, İstanbul, 1988, s.224.

Beyoğlu'nda sinema, tiyatro,pastane ve tramvay vardı. Ama bunlar Bahariye'de de, İstanbul'un başka yerlerinde ve özellikle Avrupa kentlerinde de vardı. Beyoğlu'nda bunların yanı sıra; genelevler, randevuhaneler, bitirimhaneler ve meyhaneler de vardı. Tüm bunlar bir ölçüde ve bir arada Beyoğlu'nda olmakla birlikte; Beyoğlu'nu Beyoğlu yapan bu nitelikleri değildi. Burası, çok çeşitli ve görkemli kültürlerin, günlük yaşamın vazgeçilemez ve tümüyle kapatılmaz kapılarında , birbirleriyle karşılaştıkları,birbirlerine göz atıp, el verdikleri bir alan olmuştur. ¹³

1.1. CİHANGİR

Beyoğlu'nun Cihangir semti Ahmet Mithat Efendi'nin Bahtiyarlık ve Demir Bey Yahut İnkişâf-ı Esrâr adlı eserlerinde geçmektedir. Bu romanlarda roman kahramanlarının evi Cihangir'de bulunmaktadır.

1.1.1. BAHTİYARLIK

Bahtiyarlık romanının kahramanlarından Senai , babasının okuyup şehirli gibi yaşamasını istemesi sebebiyle, eğitim görmek için İstanbul'a, Mekteb-i Sultaniye'ye gelir. Babası Senai'nin iyi bir hayat sürebilmesi için gerekli ilgiyi gösterir. Fakat Senai mektepten çıktıktan sonra alafranga yaşayışa merak salar.Hariciye Nezaretine mensubiyetinin kendisinde sefirlige kadar yol açacağını düşünüp bundan dolayı alafranga yaşayışa ayak uydurmaya çalışır. Senai,Türkçe'ye ehemmiyet vermeyip, Fransızcası mükemmel bir Türk olarak kendisinde tek beğenmediği yön Osmanlı doğmuş olmasıdır. Senai alafranga yaşayışa özendiği için vaktini alafranga eğlence mekanlarında geçirir. Beyoğlu'nda Flâmme adı verilen eğlence mekanına gidip orada sahneye çıkan Matmazel Rizet'i dinleyip,daha sonra odasına giderek onunla Fransızca konuşur ve alafranga yaşayışa göre ona pahalı bir broş hediye eder. Senai İstanbul'a eğitim için annesiyle birlikte gelmiştir ve kendilerine Cihangir'de ev tutmuşlardır. Senai babası Yamalı Musa'nın kendisine gönderdiği aylık ile istediği gibi yaşayamadığı için annesinin altınları, bilezikleri,

¹³ Özdemir Kaptan Arkan, **Beyoğlu Kısa Geçmişi Argosu**, İstanbul , 1998, s.15-16.

küpleri, elmasları gibi mücevheratını da alarak, yeri geldiğinde baba mirasının kendisine kalacağını da düşünerek borca girer ve gönlünün dilediğince alafranga yaşayış sergiler. Cihangir'deki evlerinde annesi ile özellikle evlilik hususunda bir türlü anlaşamazlar. Annesi Senai'nin bir an evvel evlenmesini arzu eder; fakat Senai için evlilik alafranga yaşayışa da uymayan ehemmiyetsiz bir durumdu. O evleneceği kızın kendisi gibi alafranga tarzda yetişmiş, Fransızca bilen, musikiyle ilgilenen, Avrupalı bir kız olmasını ister. Senai'de daima Avrupalı olmak , Avrupa'ya gitmek merakı vardı.

“Senai'nin validesi Cihangir taraflarında bir hane mübayaa ederek oğluyla beraber oturmakta ve kocası Yamalı Musa'nın Senai'ye tahsis etmiş olduğu sekiz lirayla kendisini pekala geçindirmekteyse de Yamalı Musa'nın Senai'ye tahsis etmiş olduğu on lira aylık kifayet etmek şöyle dursun validesinin dizi altınları ve gerdanlık ve bilezik küpe gibi elmasları dahi bir yandan sökülüp gitmekteydi.

...
Zavallı annesi oğlunun en büyük mürüvvetini görmek için Senai'yi evlendirmek arzusunda dahi bulunuyordu. Fakat Senai'nin tehhüle takarrübü kabil mi? Validesi “Evladım geçinmeyecek ne başımız var? Çıtı pıtı bir kız alıp güzel güzel geçiririz.” dedikçe Senai bu sözleri pek pespayegane pek alaturka bularak adeta kendisine hakaret addeder ve validesi bundan fukara kızı istemediği manasını çıkararak “Ben oğluma paşa kızı bile alırım.” dedikçe Senai bu söze daha ziyade kızardı.”¹⁴

Roman kahramanı Senai babasının vefatından sonra kendilerine kalan Bursa'daki mal varlıklarından bir kısmını satıp Avrupa'ya Paris'e gider. Avrupa ülkelerinde sefahatle vakit geçirir ve kendini İstanbul'a zor atar. Senai İstanbul'a geldikten bir müddet sonra İskenderiyeli Abdülcabbar Bey'in konağında muallimelik yapan , Fransa'dan gelen Madam Terniye aracılığıyla varlığından haberdar olduğu , kendisi gibi alafranga bir eğitimle yetişmiş Nusret Hanımla izdivaç yapmak ister. Nusret Hanım da Senai Bey'in istediği gibi biri olduğunu düşünmeye başlayınca Madam Terniye Senai'nin kendisine anlattıkları ile alakalı araştırmalarda bulunur. Bunun için Cihangir'e Senai'nin evine gider ve mahalle bekçisi gibi bazı adamlardan bu evde yaşayanlarla alakalı Senai'nin anlattıklarını doğrulayan bilgiler alır. Yapılan

¹⁴ Ahmet Mithat Efendi, **Bahtiyarlık**, Ankara, 2000 , s.17.

tetkik olumlu çıktığı için Senai ile Nusret'in evliliklerinde bir engel görülmez ve evlenirler.

“Madam Terniye kızda ilk hüsn-i kabulü görünce bir kere de Senai'nin temeddühleri doğru olup olmadığını tetkike lüzum gördü. Yanına bir uşak alıp Cihangir'e gelip haricen Senai'nin hanesini gözden geçirdi. Vakıa öyle cesim bir konak değilse de mamûriyyet-i dahiliyyesi mamûriyyet-i hariciyesinden istidlâl olunmakta bulunup hele mahalle bekçisi gibi bazı adamlardan bu konakta Bursalı kibardan zengin bir valideyle bir de oğlu sakin olduklarını ve kalabalıkları bulunmayıp fakat halleri vakitleri pek yolunda idüğünü ve oğlunun Frengistan'dan yeni avdet eylediğini filanı öğrenince Senai'nin mektubu hakayık-ı ahvalden ibaret olduğuna kanaat hasıl oldu.”¹⁵

Romanda İskenderiyeli Abdülcabbar Paşa'nın konağının nerede bulunduğu belirtilmemiştir.

Bahtiyarlık adlı romanda görüldüğü üzere Cihangir; konak hayatının yaşandığı, alafranga bir yaşam sürmek isteyen Senai Bey ile alaturka hayat şeklini benimsemiş olan annesinin yaşadığı mekan olarak karşımıza çıkmakta ve burada batı özentisi içerisinde bulunan Senai Bey'in Türk kültür ve yaşayışı ile nasıl çatıştığı, bir Beyoğlu semti olan Cihangir'de Batılı gibi yaşama sevdası içine düşüp nasıl hüsrana uğradığı anlatılmaktadır. Şehirli gibi olmak , iyi bir eğitim almak için memleketi Bursa'dan ayrılıp büyük şehir olan İstanbul'a gelerek burada kendi kültürünü ve özünü unutup kendi değerlerine yabancılaşan bir gencin öyküsü karşımıza çıkıyor. Bu genç ve annesi İstanbul'a geldiklerinde kendilerine mekan olarak Cihangir'i seçiyorlar. Çünkü bir Beyoğlu semti olan Cihangir şehirli gibi yaşamak için uygun bir mekan olarak düşünülüyor. Fakat Beyoğlu semti olduğu için Beyoğlu hayatına da yakın duran Cihangir Avrupaî yaşayış ile Batı özentisi içinde olan gençlerin eriyip yok oldukları bir mekan olarak kendini gösteriyor. Fakat mahalle içinde bir bekçinin olması ve bu bekçinin mahalle sakinleri hakkında az çok bilgiye sahip olması Cihangir'in hala doğu kültürüne ait geleneksel yapısını koruduğunu gösterir. Buna rağmen Cihangir, Tanzimat Devri'nin getirdiği yenileşme fikri ile Beyoğlu hayatından da etkilenmektedir.

¹⁵ a.g.e., s.54.

1.1.2. DEMİR BEY YAHUT İNKİŞÂF-I ESRAR

Cihangir romanda doğal güzelliği,binaları ile karşımıza çıkmakta, roman kahramanı olan Demir Bey'in konağı burada bulunmaktadır.Bu konak Şemsizadeler konağı diye bilinmektedir.

“Bizce İstanbul’un en güzel mahallatından birisi Cihangir’dir. Büyük harikler vukuuyla tesviye dairesine giren mahaller sıklaşır. Yeni taksim olunan arsalarla bahçe ittihazı için yer verilemez.

...

Hele karilerimizi ithal edeceğimiz konak yavrusu bir hane Cihangir hanelerinin en ziyade şâyân-ı dikkat olanlarındandır. Mahallece bu haneye zaten “konak” derler.”¹⁶

Konakta Demir Bey , eşi Feride Hanım ve konak içerisinde işleri görmeye yardımcı hizmetkarlar ve cariyeler yaşamaktadır. Bu konak, içerisinde çalışan hizmetkarlar ile ve cariyelere sunulan eğitim ile alafranga bir yapıya sahiptir. Demir Bey'in eşi Feride Hanım evdeki cariyelere müzika eğitimi aldırılmıştır.

“Feride Hanım Ahiret evladı edindiği iki cariyeye muzika meşkettirdiği ve çocuklar ustaları delaleti ile güzelce çalgı çalmaya muktedir buldukları halde dahi Demir Bey muzikadan hoşlanmaz ki çocuklar ile eğlenebilsin.”¹⁷

Gençliğinde alafranga bir yaşam sürüp Fransız ordusunda bulunan Arnavut asıllı Pierre Heyder adındaki zabitin müslüman olduktan sonra İstanbul'a yerleşmesi, adını Demir diye değiştirmesi, hayatına Cihangir'de yeni bir şekil vermesi , Cihangir'de aile yaşantısı, eşinden sakladığı geçmişinin birtakım olaylarla gün yüzüne çıkması romanda hep Cihangir'deki konakta yaşanan olaylar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu olaylara göre Demir Bey'in müslüman olmadan önce, Fransa'da yaşadığı dönemde bir gönül ilişkisi neticesinde dünyaya gelen kızı Polini'nin Demir Bey'in Paris'te eğitim gören oğlu Mustafa Kamerüddin ile dost olup babasını bulmaya çalışması ve Mustafa Kamerüddin'in de ona yardım etmesiyle Polini'nin babasının önceden Pierre Heyder adı ile bilinen Demir Bey olduğu anlaşılması anlatılır. Bunun üzerine Demir Bey kızını yanına alıp sahiplenerek onun

¹⁶ Ahmet Midhat Efendi, **Demir Bey Yahut İnkışaf-ı Esrar**, Ankara,2002,s.7-8 .

¹⁷ a.g.e.,s.20.

Müslümanlığı seçmesini ister. Polini ,Fatma Nazik ismiyle müslüman olur ve babası ile Cihangir'deki evlerinde yaşamaya başlarlar.

“Demir Bey’in kendi sergüzeştini hülasa vechile hikaye eylediği gecenin ferdasından itibaren gerek Mustafa Kamerüddin ve gerek pederi ve validesi Matmazel Polini’nin âdât ve erkân-ı İslamiyet hakkında zihin ve fikrini yavaş yavaş tenvire başlamışlardır.”¹⁸

Dikkat edileceği üzere bir Beyoğlu semti olan Cihangir romanda Türk kültür ve ahlâkının, inancının sürdürüldüğü alafrangaya karşı hala alaturka zihniyetin sahip olduğu bir mekan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum sadece evdeki cariyelerin almış oldukları alafranga eğitim, muzika dersleri, evin hizmetkarları hususunda geçerli değildir. Cihangir'deki konak , adeta batılı zihniyete karşı yeniliklere açık ; fakat kendi kültür ve inançlarına bağlı bir zihniyetin kalesi gibidir. Bu bakımdan Cihangir, Beyoğlu'nun birtakım semtleri gibi batılı eğlence ve sefahatin merkezi durumunda değildir. Cihangir yaşam için, aile hayatı için tercih edilen gayet nezih bir semt olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2. FINDIKLI

Beyoğlu semtlerinden Fındıklı Ahmet Mithat Efendi'nin Vah adlı romanında dolaylı yoldan karşımıza çıkmaktadır. Romanın kadın kahramanlarından Ferdane Hanım'ın huzur bulmak için gittiği bir hoca vardır ve bu hocanın evi Fındıklı'dadır. Bu sebeple romandaki mekanlardan biri olan Fındıklı'yı aşağıdaki şekilde inceledik.

Behçet bey, vapurda görüp güzelliğinden etkilendiği Ferdane Hanımı Üsküdar'dan itibaren takibe başlar. Uzun bir takibin neticesinde Ferdane Hanımın Fındıklı'da yeşil boyalı bir haneye girdiğini görür.

“Ancak araba hemen yola düzülmesi zaman şöyle yirmi adım kadar uzakta hanımın Fındıklı'dan Kazancılar'a giden yokuşa doğru tevecüh eylediğini görmesin mi? Hemen arabadan aşağıya can atarcasına indi. Ve yavaş yavaş hanımı takibe başladı. Hanım zaten aheste revişle yürüdüğü gibi yokuşa geldiği

¹⁸ a.g.e, s.307.

zaman bir kat daha ağır yürümeye başladı. Behçet Beyin de o suretle hareket edeceği derkardır.”¹⁹

Behçet Bey Ferdane Hanım’ın ne maksatla burada bulunduğunu öğrenmek ister. Bu sebeple Fındıklı’daki yeşil boyalı evin yakınındaki mahalle bakkalı ile önce biraz sohbet edip kahvaltı da yaparak sonra yeşil boyalı ev hakkında bilgi edinmeyi düşünür. Mahalle bakkalı ile biraz sohbet ettikten sonra Fındıklı’daki bu mahallenin geçimini zor sağlayan kibar kişilerden oluştuğunu öğrenir. Mahalle bakkalı yeşil boyalı evde Hoca Kutbettin Efendi’nin karı koca bir de Arap cariyeye yaşadıklarını, doksan yaşındaki Hoca Kutbettin’in beylere, efendilere Arabiyât , Farisiyât dersleri okuttuğunu, beylerin de Hoca Kutbettin’e hanesinin masrafları hususunda yardımda bulunduğunu anlatır. Behçet Bey edindiği bilgilerden sonra mahalle bakkalını şüpheye düşürmemek için bir kahve içip oradan ayrılmaya ve Ferdane Hanımı Fındıklı’da beklemeye karar verir.

“-Yok yok! Öylelerinden değil. Bu doksan yaşında ihtiyar bir adam olup birkaç beyler, efendiler sabahları gelerek ders okurlar. Arabiyat mı, Farisiyat mı diyorlar ne diyorlar? İşte onları okurlar. Hatta hanesinin masrafını da onlar görürler. Bugün bakarsın birisi hoca efendinin yağ çömleğini getirmiş beş okka sibir yağı alır. Yarın bir diğeri hoca efendinin kışlık kömürünü mubayaa etmiştir. Kendisinin dahi bilmem hangi kapıdan birkaç yüz kuruş aylığı var ki onu da aylık çıktıkça Saka Memiş Ağa gider alır getirir.

-Ey bu adamın çoluğu çocuğu yok mu?

-Bir karı bir koca! Bir de ihtiyar Arap cariyeye var. Dar-ı dünyada başka hiç kimsesi yoktur. İşte onun içindir ki Hoca Kutbettin Efendinin öyle Raşit Bey filan namında akrabası filanı olduğunu bilemiyorum.

Behçet Bey aldığı şu malumat üzerine hem yumurta tabağını ekmek içi ile silip son lokmalarını yer hem de düşünürdü.”²⁰

Behçet Bey Fındıklı’ya iner bir kahveye girip orada Ferdane Hanım’ın yolunu gözler ve bu esnada çay, kahve,nargile,sigara içip gazete okuyarak vakit geçirir. Uzun bir bekleyişten sonra Ferdane Hanım’ın görünmesiyle Behçet Bey tekrar takibe başlar. Tramvaya binip oradan Galata’ya ve vapurla Üsküdar’a giderler.

Ferdane Hanım çok güzel bir kadındır. Kocasıyla birbirlerini severek evlendikleri halde kocası kendisini çirkin bulduğundan sürekli karısının kendisini

¹⁹ Ahmet Midhat Efendi, **Vah**, Ankara, 2000,s.16.

²⁰ **a.g.e.** , s. 20.

sevmediğini zannedip gereksiz kıskançlıklarda bulunur. İşte Ferdane Hanım kocasının mecnunluğundan üzüntü duydukça huzur bulmak ve içindeki sıkıntılardan kurtulmak için Fındıklı'daki Hoca Kutbettin Efendi'ye gider ve orada aldığı dinî ders ile kendisini kocasına karşı anlayışlı, sabırlı ve hoşgörülü bir insan olarak yetiştirir.

“Talat Bey'in hiç aslı faslı olmaksızın kıskançlık beliyyesi ile biçare Ferdane'ye dünyayı dar edecek yeni bir çılgınlığı üzerine Ferdane Hanım Despino ile bilmüzakere Necati Efendi'yi Göksu'ya davet etmeye karar verdi. Zira Ferdane Hanım bazı kere kocasının mecnunluğundan pek bizar oldukça Fındıklı'da hocası olan Kutbettin Efendi'ye giderek onun nesayih-i hakimane ve mürşidanesiyle bir hayli müteselli olurdu.”²¹

Görüldüğü üzere Fındıklı bu romanda geleneksel bir hayat tarzının, Türk kültür, inanç ve yaşayışının hakim bulunduğu bir mahalle hayatı ile karşımıza çıkmaktadır. Bu mahallede, mahalle bakkalının mahalle sakinleri ile alakalı bilgi sahibi olması, Behçet Bey'in bakkalın şüphelenmesinden çekinmesi gibi durumlar bize mahallenin kültürel değerlerini henüz koruduğunu ve geleneksel yapısında bir değişiklik olmadığını gösterir.

1.3. GALATA

Eski adı “Bizantion” olan İstanbul'da ve eski adı “Sike” olan Galata'da 11 Mayıs 330 günü İmparator Constantinus tarafından 324 yılında başlanan imar hareketinin sona ermesi sebebiyle şenlikler yapılıyordu. Bizans'a resmi olarak “Deutera Romi” (İkinci Roma) deniyordu ve kent 14 bölgeye ayrılmıştı. “Regio Sycena” adını alan Galata'da Deutera Romi adını taşıyan İstanbul kentinin 13. İdari bölgesi olmuştur. Bu dönemde regio Sycena, yabancıların daha yoğun bir biçimde yerleştikleri ve buldukları bir mahalleydi. Konstantinoupolis'in surları içinde kalmaları sakıncalı görülen yabancılar, özellikle o çağda sık rastlanan korsan-tüccar kırmacı kişiler, bu bölgede barınmak zorunda bırakılıyordu.²² 10. ve 11. yüzyıllarda, Bizans içinde yabancıların etkinlikleri artıyordu. Bu oluşum, Galata'yı giderek daha hareketli ve kozmopolit bir liman kenti haline getiriyordu. 1112 yılında Venediklilerin, 1142 yılında da Cenevizlilerin ticaret bölgelerini Galata'ya taşıdığı

²¹ a.g.e., s.121.

²² Özdemir Kaptan Arkan, **Beyoğlu Kısa Geçmişi Argosu**, İstanbul, 1998, s.158-159.

biliniyor. 1160-1173 yılları arasında Konstantinoupolis'i ve Galata'yı gezen Yahudi tüccar Bünyamin Tudela; Galata'da yaşayan halkın büyük çoğunluğunun Yahudi olduğunu yazmakta, Bizans Bilimcisi Profesör M. Vasileviç Levçenko'nun "Bizans" adlı eserinde Bünyamin Tudela'nın anlattığı ticari canlılığı şöyle yazmaktadır :

"Buraya Babil'den, İran'dan, Hindistan'dan, Mısır'dan, Filistin'den, Rusya'dan, Macaristan'dan , Peçenekler ve Hazarlar ülkesinden , Lombardiya'dan ve İspanya'dan her türlü tacirler gelir. Burası, dünyanın bütün ülkelerinden tacirlerin, karayoluyla ve deniz yoluyla geldikleri , büyük bir ticaret kentidir.. bütün dünyada İslamlık'ın büyük kenti, Bağdat'tan başka onunla karşılaştırılabilecek kent yoktur. Bu kente bütün devletlerden , her yerden ve bütün ülkelerden, bütün kentlerden akıp gelen sayısız zengiklikler , bütün düşünceleri ve hayal gücünü aşar ve bütün dünyanın toplam zenginliklerinden de üstündür."²³ Cenevizliler Bizans'ın Latinler'den geri alınması sırasında Bizans'a yaptıkları yardımlardan dolayı 1267 yılında Galata'nın tümünü serbest bölge olarak , bir çeşit Ceneviz kolonisi gibi kullanmak üzere aldılar.²⁴ Bir Ceneviz kenti haline gelen günden güne zenginleşen Galata için Cenevizliler ve Venedikliler arasında savaşlar yapıldı. Cenevizliler 1304 yılında , Galata duvarlarını genişlettiler, yükselttiler; bazı yerlerdeki evleri duvarlarla birleştirerek güçlü surlar ortaya çıkardılar. Fatih Sultan II. Mehmed tarafından İstanbul'un fethedilmesinden sonra Galata'da bulunan Cenevizliler birtakım ayrıcalıklı haklar sağlayarak Galata'yı Fatih Sultan Mehmed'e teslim ettiler ve burada ticaret hayatına devam ettiler.

1 Haziran 1453 günü , Zağanos Paşa tarafından , Fatih Sultan Mehmed'in emriyle, Galata'daki cenevizliler'e verilen "Sultan'ın Fermanı"nın Namık Kemal şöyle kaleme almıştır:

"Ben ki , büyük Sultan ve kumandan Sultan Murad'ın oğlu , yeryüzünün ve İslamlar'ın büyük hükümdarı Sultan Mehmed Han'ım; Tanrı'nın ve O'nun Peygamberi'nin ve Kur'an'ının , yüz yirmi dört bin peygamber ile büyük atalarımın

²³ a.g.e., s.160-161.

²⁴ a.g.e., s.162.

ve evlatlarımın hayatına ve kuşandığım kılıca and içerim ki: Galata'nın Katolik papazları tarafından bana gönderilen Balyos Barba'nın ve Markos Franko ile tercüman Nikola Bilarobi'nin dilekleri üzerine Galata halkının, idaremdede olan diğer uluslar halkları gibi adet ve hürriyetlerini serbest olarak yapmalarına izin verdim. Ve istedim ki, Galata Hisarı yıkılarak halkının bütün barınakları, dükkan, bağ, değirmen, gemi , kayıt ve ticaretlerine ve evlat ve ailelerine kimse dokunmasın. Yurdumun her köşesinde eşyalarını istedikleri gibi alıp satabilsinler. Denizde ve karada serbestçe gezebilsinler. Gümrük vermeye ve angarya işlemeye mecbur olmasınlar. Yalnız yurdumda oturan diğer Hristiyanlar gibi vergi versinler ve bu kanun ve adetler eskisi gibi süregitsin. Galata ahalisi diğer yuttaşlarım gibi korunsunlar, kilise ve dini törenlerine dokunulmasın. Fakat çan veya benzeri bir şey çalmasınlar. Kiliseleri camiye çevirilmesin, fakat yeniden de kilise yapmasınlar. Ceneviz tüccarları her tarafa gidip gelmekte ve ticaretlerini yapmakta serbest olsunlar. Çocukları devşirme yoluyla alınarak Yeniçeri Ocağı'na verilmesin. Kendilerine İslam olmaları için herhangi bir zor kullanılsın. Galata ahalisinin idaresine kendi devlet adamlarından birini tayin etmeyeceğim. Kendileri içlerinden bir ihtiyarı tüccar arasında geçecek anlaşmazlıkları çözmek için seçsinler. Evlerine Yeniçeri ve diğer kullarım konulmasın. İçlerinden birini işleri yürütmek için baş olarak seçsinler. Rahip ve papazlarına hiçbir suretle saldırılmasın. Bu bildirimizde anlattığımız şartları uyguladıkları sürece serbest olsunlar. ...²⁵

Galata, bir yandan İstanbul'un dış dünya ile ticaretinin önemli bir bölümünü elinde tutan merkez olmakta devam ederken; bir yandan da İstanbul'un dört kadılık bölgesinden biri olmuştu. Fatih Sultan Mehmed , İstanbul'u ; Suriçi, Eyüp,Üsküdar ve Galata olarak dört kadılık bölgesine ayırmıştı. 1481 yılında, Sultan II. Bayezid tarafından, bugünkü "Galatasaray" okulunun çekirdeği olarak kabul edilen, Galata Sarayı kuruldu. O zamana kadar çiftlik olan bu alana kurulan okul, saray ve devlet hizmetleri için insan yetiştirmek amacı ile kurulmuştu. 1491 yılında Galata Mevlevihanesi kurulmuştur. Bu İstanbul'da kurulan ilk mevlevihanedir.²⁶ 1640

²⁵ a.g.e., s.168.

²⁶ a.g.e., s.172-173.

yılından sonra, Katolik kiliselerinin tümü Galata’da bulunup, İstanbul yakasında, hiç Katolik kilisesi kalmamıştır. XVII. Yüzyılın ikinci yarısındaki İstanbul’u inceleyen ve yazan Robert Mantran, Galata ile ilgili şöyle demektedir: “Galata, İstanbul kentinde imansızlar şehri olarak belirlemekte , Türk asıllılar İstanbul merkezi semtlerinde yerleşirken yabancılar da Galata’da yoğunlaşmaktadırlar.” (Robert Mantran, 17. yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul “Kurumsal,İktisadi , Toplumsal tarih Denemesi”, Ankara :V Yayınları ,c.1, s.51.) Sık sık ortaya çıkıp, büyük zararlar veren yangınlar ; Yeniçerilerin yarattığı terör, baskı ve yağma olayları , Müslüman, Hristiyan esnafı haraca bağlamış olmaları ; arada bir büyük depremler ; birkaç kez Haliç’in donması ve Galata’dan, İstanbul’a yürüyerek geçilmesi; bu dönemin sözü edilebilecek olaylarıdır.²⁷

1812 yılında, bir gemi ile geldiği sanılan ve Galata, Pera , Tatavla (Kurtuluş) bölgelerinde başlayan veba salgını, bütün İstanbul’a yayıldı. 1817 yılında İsveç elçiliğinden çıktığı söylenen ve “Büyük Tophane Yangını” diye adlandırılan yangın , Galata’nın büyük bir bölümünü yaktı.²⁸ 15 Haziran 1826 günü, bütün Osmanlı ülkesi gibi, Galata’yı da yoğun biçimde etkileyen bir olay oldu. “Vak’a-i Hayriye” (Hayırlı Olay) adı verilen bir dizi olay ve çatışma sonucu, Yeniçeriler ve Yeniçeri Ocağı, o gün ortadan kaldırıldı. Yeniçeri Ocağı’nın kaldırılması, Osmanlı İmparatorluğu için yeni ve aydınlık bir dönemin başlangıcıdır. Osmanlı Devleti için çok önemli olan bugün, Galata’yı ağırlıklı bir biçimde etkilemiştir. Çünkü , bu tarihten sonra, Osmanlı Devleti’nin, Batı ülkelerinden geri kalmış olduğunu açıkça söylemek mümkün olmuş ve bir “Batılılaşma” gayreti ve eylemi başlamıştır. Yanlış ile, doğrusu ile gerçekleştirilen “Batılılaşma” eylemleri içinde; İstanbul’daki Avrupalılar’ın ve Avrupa ile ilişkili Hristiyan Osmanlılar’ın yoğun biçimde oturdukları Galata’nın yıldızı, gene parlamaya başlamıştır.²⁹ 1831 yılında galata’nın bir bölümü ve Galata Kulesi yandı. Aynı yıl bölgede ve İstanbul’da ilk kolera salgını çıktı.1837 yılında veba salgını başlamıştır. 1838 yılında yeniden kolera salgını

²⁷ a.g.e., s.174.

²⁸ a.g.e., s.175.

²⁹ a.g.e., s.176.

çıkar.³⁰ Galata ve Beyoğlu değişik zamanlarda yeniden kolera salgını, yangın gibi olaylar yaşar. Tanzimat ile gelen yenilik hareketleri arasında Galata ve Pera’da ilk tiyatro binalarını kurmak ve burada Avrupa’nın önemli kentlerindekiyle boy ölçüşebilecek düzeyde tiyatro ve operaların oynanması da vardır.

Şemsettin Kutlu’nun “Gustave Flaubert’in ‘Gezi Notları’ndan Alıntı” Bu Şehr-i İstanbul ki (İstanbul üzerine anılar, gözlemler, izlenimler, sohbetler) adlı kitabında belirttiğine göre Gustave Flaubert, 1850 yılında Galata’yı şu şekilde anlatır:

“Galata sokakları yaşayış, hareket, davranış, insanlar ve insanların kılıkları bakımından birbirinden çok değişik görüntülerle dolu. Işıklar sönük , yollar pis. Arka avlulara bakan pencerelerden kulakları tırmalayan keman ve gitar sesleri geliyor. Pencerelerde ve kapı eşiklerinde, Avrupalılar gibi giyinmiş , saç biçimleri eski Yunanlılar’ınkine benzeyen kirli suratlı fahişeler boy gösteriyor.”³¹

1860 yılında Galata’nın tarihi surları yıkılmaya başlanır ve bu yıkım 1864 yılında biter.

Osmanlı Devleti içerisinde yeniçerilerin ayaklanması, Osmanlı Sultanlarının tahttan düşürülmesi gibi olaylar görülür. bu dönemde Jön Türkler’i destekleyen İngiliz Donanması, Çanakkale Boğazı önünde bekliyordu. Osmanlı Devleti içinde yaşayan İngilizler’in merkezlerinden biri de Pera’dır. 1878 Osmanlı – Rus savaşında İngilizler yardım için İstanbul’a gelirler. İngilizler’in İstanbul’a gelmesi sebebiyle Galata ve Pera’da bulunan, genelev ve benzeri yerlerin , daha temiz ve düzenli bulundurulması gereksinimini doğurdu. Galata ve Pera’da fuhuşun her zaman bulunmakla birlikte, 1856-1858 yılları arasında ilk yasal genelevleri açılır.³²

Beyoğlu içerisinde Galata semti, batılı yaşayışın izlerinin en çok görüldüğü , azınlıklardan, ecnebilerden, Osmanlı Türklerinden oluşan bir kozmopolit yapısı olduğu, bu sebeple birçok kültürün, yaşayışın, lisanın , inancın bir arada bulunduğu

³⁰ a.g.e., s.178.

³¹ a.g.e., s.182-183.

³² a.g.e., s.188.

ve zaman zaman bu kültürler arasında etkileşimler, çatışmalar doğarak ; bunun da Galata'daki günlük hayatı etkilediği ve oluşturduğu görülmüştür. Galata semti birçok romanda değişik hususlarda karşımıza çıkmaktadır.

Galata, günlük hayatı içerisindeki çeşitli hususiyetleri ile aşağıdaki şekilde değerlendirilmiştir.

1.3.1. EĞLENCELERİ

Galata çeşitli eğlence mekanları sebebiyle her milletten kahramanın gittiği, vakit geçirdiği, eğlendiği mekan olarak karşımıza çıkar.

Ahmet Mithat Efendi'nin Acayib-i Alem adlı romanının kahramanlarından Hicabi Efendi, Almanca'yı daha iyi öğrenip Alman kütüphanelerinde yeterli araştırma yapmak ister. Almancayı geliştirmek ve daha kolay öğrenmek için Almanların sürekli olarak gittikleri Galata ve Beyoğlu birahanelerine gitmeye başlar ve burada hem Almancasını geliştirir hem de bira içmeye başlar.

“Vakıa Hicabi Efendi artık tahsil zamanını geçirmiş ve yaşı otuza yaklaşmış ise de bu misillü erbab-ı gayret için hiçbir veçhile zaman-ı tahsil güzeran eylemiş sayılamayacağından Viyanalı bir tabibi kendisine muallim tayin ederek Alman lisanını tahsile başladı. Bir lisanı kolayca öğrenmek- için şart-ı azam o lisan ehlinin içinde yuvarlanmak olduğu cihetle Hicabi Bey dahi artık ,Galata ve Beyoğlu'nun birahanelerine devama başladı. Ehl-i işretten değil idiye de gaz limonatasından başladığı rağbeti yavaş yavaş bira derecesine kadar vardı.”³³

Ahmet Mithat Efendi'nin Dürdane Hanım adlı romanında Galata'nın bir eğlence mekanı olarak tasviri yapılmış ve tarihi süreci içerisinde bir eğlence mekanı olarak Galata'nın geçirdiği değişim, değişmeyen tarafları , Galata Meyhaneleri'nin çeşitli özellikleri anlatılmıştır. Galata'da bulunan çeşitli dinden ve ırktan insanların yaşayış yönüyle Avrupalılar'a benzer oldukları için burada da Pazar günü genel tatil olduğu ve bu yüzden insanların eğlenmek için Cumartesi gününü tercih ettikleri belirtilir. Galata her zaman yetmiş iki milletin binbir renkli bayraklarıyla donanmış olduğu için ve karnavalları, Amerika Tiyatrosu, her meyhane önünde bulunan

³³ Ahmet Midhat Efendi, **Acayib-i Alem**, Ankara, 2000 ,s.25.

laterna denilen sandık algısı gibi eğlenceleri hiç bitmediği için, insanların ilgisinin de sürekli olması sebebiyle Galata'nın hep bir Őenlik içinde ve bayram halinde olduğu anlatılır. Burada çeşitli milletten insanlar bulunduğu gibi tulumbacılar, sırtık hamalları, Rum sandalcıları, yankesiciler gibi çeşitli işleri yapan insanlar da biraradadır. Bu insanların hepsinin de içtikleri vakit kendilerini kaybettikleri bu yüzden eskiden de görüldüğü gibi yine tehlike oluŐturacak durumlar görülebileceği anlatılmaktadır.

“Vakıa mevsim karnaval mevsimi olmayıp sonbaharın ilk ayı olan eylül içinde bulunuluyorduysa da Galata'nın karnavala filana ihtiyaı var mıdır? Karnavalda da, perhiz-i kebirde de, ilkbaharda, sonbaharda Amerika tiyatrosu vesair bu misillü eğlene mahalleri yetmiş iki milletin bin renkli bayraklarıyla donanmış bulunarak hele tatil zamanlarında her meyhanenin önünde "laterna" denilen birer sandık algısı bulunması Galata'yı ebedi bir bayram haline koyar.

-SarhoŐluk! Bu malum a?! SarhoŐluk, arabacılığa benzemez, derler. Halbuki hiç bir Şeye benzemez. Bir hafta müddet Őirket-i Hayriyye vapuruna kömür vermekle kömürden bir adam olmak derecelerini bulmuş olan MuŐlu bir Ermeni'ye bu akşam meyhanede bakınız ki oporta yere bir iskemle koyup üzerine oturmuş ve etrafına üç tane laterna alarak bunların  birden başka havalar aldıkları cihetle havardan beter bir gürültü husule getirmelerine mukabil kendisi dahi naraları attıkça muzıkaların sedasına galebeyle etrafı gm gm gmletmekte bulunmuştur.”³⁴

Galata'nın babayiğitlerinden ve Galata'ya devam eden kişiler olarak karşımıza çıkan Acem Ali ve erkes* Sohbet vardır. Birgün Çerkes Sohbet meyhanede Rum Papazoğlu ile karşılaşır, sohbet etmeye başlarlar, bira içerler. Papazoğlu bir yankesicidir, erkes Sohbet ise sandalcıdır. Sohbet esnasında Papazoğlu, Acem Ali'nin parasını almak istediğini anlatır. Fakat duyduklarından sonra vazgeçer.

“Papazoğlu Andonaki diye itibarlı bir sarraf olurdum. Fakat bundan sonra aklımı başıma alacağım Sohbet! Hele bu akşam beklediğim herifi bir güzelce kesimine getirirsem yarın sen beni görürsün.

-Kimi bekliyorsun bakalım?

-Bir bira ısmarlamazsan söylemem.İsmarlarsan adeta seni de ortak ederim.

³⁴ Ahmet Midhad Efendi, **Dürdane Hanım**, Ankara, 2000 , s.8-9.

* Kelimenin aslı erkes olduğu halde Romanlar'da erkes Şeklinde geçtiği için bu Şekilde kullandım.

Çerkes Sohbet meyhaneciye bir bira daha ısmarlamakla beraber pazularını Papazoğlu'na göstererek dedi ki:

-Allah bu pazuları bana yankesicilik etsin diye vermedi.

-Ya mavna küreği çekerek avuçları patlasın diye mi verdi?

-Ne yapayım? Sanatım bulunmuş!

-Öyle kaba sanatlar bir işe yaramazlar dostum. İnce sanatlara bakmalı, ince sanatlara! Hem artık kırk yıllık Çerkes Sohbet şimdi bize kendisini ırz ehli diye satamaz ya?"³⁵

Yine Ahmet Mithat Efendi'nin Dürdane Hanım adlı eserinde Çerkes Sohbet ve Acem Ali, eğlenmek için Galata'da bir otele gidip, orada vakit geçirirler. Birkaç kadınla yiyip içerler ; Çerkes Sohbet'in Acem Ali'ye güzel bir kadın seçmesini teklif etmesi üzerine , Acem Ali Galata ve Beyoğlu kadınlarından öğrendiğini belirtip şarap içer, sabaha doğru da yatarlar.

"Bunlar hizmetteyken bir aralık Acem Ali Bey, sandalcı yalnız kalmakla, Ali demişti ki:

-Nasıl arkadaş? Bu kızlardan hangisini beğendin?

-Ben mi?

-Ya kim olacak? Artık bu geceyi bekar geçirmek olamaz ya?

-Eğer benim için düşünüyorsan, hiç düşünme! Kendin içinse, hiç ummam ki senin gibi bir bey böyle murdar karılara tenezzül etsin."³⁶

Karnaval eğlencelerinin mekanı olarak kabul edilen Galata'nın karnaval zamanında çeşitli şekillerde süslendiği görülmektedir.

"Karnaval geldi. O bezm-i nuşanuş tezyin olundu. Hem de ne suretle zinetlenmiş! Öyle yalnız bir oda içinde dört kadeh ve bir şişe ile birkaç tabak mezeden ibaret bir hazırlık değil! Bütün Beyoğlu ve Galata yekpare bir safahane kesilmiş. Balo verecek olan salonların önlerinde rengarenk bayraklar temevvüc ediyor ki dünya yüzünde bayrağı olan ne kadar milletler varsa kaffesinin elvan-ı milliyesini buralarda görebilirsiniz. Yalnız bayraklar mı? Şimşir, defne, taflan gibi her zaman zümür-rüd-asa yeşil bulunan dallar ile balohanelerin içleri dışları dolatılmış. Geceleri rengarenk fenerler de asılıyor. Kapılarının önünde kapı kadar yaldızlı levhalar o gece orada bir büyük ve umumi balo verileceğini ve maskeli olsun ve maskesiz olsun gelinebileceğini vesaireyi vesaireyi aleme ilan ediyor."³⁷

Ahmet Mithat Efendi'nin Vah adlı romanında da Galata ve Beyoğlu taraflarında, Almanların buldukları birahanelere Osmanlı beylerinin, efendilerinin

³⁵ a.g.e., s.11.

³⁶ a.g.e., s.23.

³⁷ Ahmet Mithat Efendi, **Karnaval**, Ankara, 2000, s.139.

rağbetinin fevkalade olduğu; fakat zamanla bu rağbetin azaldığı, birahane de şapkalılardan çok fesslilerin bulunduğu anlatılır. Galata'da Voyvoda civarında on beş numaralı Fugel Birahanesi'nin Osmanlıların en ziyade rağbet yeri olduğu belirtilip orada hizmet eden Alman kadınlarının Türkçe öğrenmeye mecbur olup bayağı Türkçe konuştukları ifade edilir. Bu birahanelerin bir başka özelliğinin de burada her nevi gazetelerin bulunduğu, Avrupa'nın her tarafından gelen musavver gazetelerin ise lisan aşına olmayan Osmanlıların tek lezzetleri olduğu anlatılır. Ayrıca burada Almanların çavdar ekmeği ile gravyera peynirine büyük ilgi duyulduğu ve kimilerinin bunları yemek için Fugel birahanesine geldikleri anlatılır. Roman kahramanlarından Behçet Bey'in de bu birahane ye resimli gazeteleri görmek için gittiği, arkadaşı Necati Efendi ise çavdar ekmeği ile gravyera peyniri yediği, iki arkadaşın birlikte sohbet ettikleri anlatılır.

“Bu misillü matbuat-ı nefiseye rağbet hususunda bizim Behçet Beyefendi sairlerinden aşağı kalmadığı gibi feylosof Necati dahi bir aralık Almanların çavdar ekmeği ile gravyera peynirine taaşşuk ederecesinde rağbet pey da eylemiş olduğundan iki arkadaş aralıkta bir kere Fogel Birahanesi'nde buluşurlardı.

Despino'nun son mülakatı vukuundan hemen bir hafta sonra bir çarşamba günü Behçet Bey yeni gelmiş olan resimli gazeteleri görmek için birahane ye girdiği zaman Necati Efendiyi gördü ki önünde bir küme teşkil etmiş olan çavdar ekmeği dilimlerini birer birer yakalayarak el kadar gravyera peyniri dilimleriyle la-yenkati' ağzına götürür ve çenelerini ağırtmacasına bir sür'at ile çiğneyip yerdı.”³⁸

Ahmet Rasim'in eski İstanbul'un içki, zevk ve eğlence alemlerini anlattığı Fuşş-i Atik adlı eserinde de Darüşşafaka'da bir mektepten kaçan ve Galata'ya giden bir öğrencinin Galata'ya gitmesinden dolayı bir suç işlediği ve cezalandırılması anlatılır. Burada ayrıca Galata'daki eğlence alemleri ile alakalı bilgi de verilir.

“Evden çıktım, çıkmadım,ağabeyim yetişti. Bana:

-Gel seni biraz gezdireyim!

Dedi. Ağır ağır köprübaşına indik. Baktım ki Galata tarafına geçeceğiz...

dedim ki:

³⁸ Ahmet Mithad Efendi, **Vah**, Ankara, 2000, s.77.

-Ağabey, Galata bize yasaktır! Aldırmadı.

-Tramvaya biner geçeriz...

-Olur!

....

Ağabeyim merdivenleri telaşla çıktı. Ben de çıktım. Sofada bizi bir kadın daha karşıladı. Görseniz ne kaşlar, ne gözler!.. Rastıklı, sürmeli!.. o kadar güzel ki...

- Çok mu?

-Çok ne demek?

Anladım.O şarkı tevekkeli yapılmamış!..

-Kadını görmeliydiniz.. Ağabeyime neler söylüyordu! Dili biraz kaba ama laf söylüyordu.

-Ne diyordu?

Taklide özenerek:

-Ah!.. Salah... Sen beni yakdiin!..

Bütün sınıf arkadaşları kahkahaları salıverdik. Hepimizin ağzından birer :

-Sen yakdiin!.. fırladı.

...

-Üç bıyıklı? Bıyığınım biri de yanağındaki ben'in üzerinden büyümüş... bardakları önümüze koydu... ağabeyim dedi ki... Bunun zararı yoktur , arpa suyudur , iç!.. beyaz köpüklü sarışın bir su!..

-İçtin mi?

-İçtim... ağzımı buruşturdu. Bir de uzun uzun kesilmiş peynir vardı... Daha ağzıma almadan elimden attım... Fena fena kokuyordu. Aman Allah! Ağabeyimle o kadın gülsünler, bir gülsünler!.. şaşırdım kaldım. Utandım.

...

Kendi kendime:

-Galata bu güzeli çoktur!..

-İşte o en güzelibenim boynuma sarılıp da iki yanağımdan öpmesin mi?

Yine hepimiz büyük bir hayretle:

-Ya!..

-Ya!.. Yerin dibine geçecektim. Bir ağabeyimin yüzüne baktım, bir de önceki kadının!.. bir kahkaha çığılığı daha koptu... Terledim, sıkıldım,fena oldum!.. Çünkü iş, namusuma dokunur gibi oldu. Ağabeyim oralarda değil...

Elini kadının beline atmış, hiç durmadan arpa suyu içiyor... Öteki kadınlarda el çırpa çırpa bir şarkı, bir şarkı... Hem de Rumca!..

“Sevdim seni... Ah! , nasepo Eleni
Mazi mazi matis kaymeni”
-Bir şarkı daha!...”³⁹

1.3.2. KONAK YAŞANTISI

Galata; meyhaneleri, tiyatroları, eğlence yerleri kadar konak içerisindeki yaşantısıyla da dikkat çekmektedir. Galata'nın dış mekandaki halinin içe yansımaları konakta görülmektedir. Buna göre; Galata'da yaşayan kişiler , ya Avrupa yaşayışına meraklı , Batı özentisi içerisindeki Osmanlı Türkleri , yahut da Avrupa yaşayışına ve eğlencesine alışmış olan azınlık ya da ecnebilere olmaktadır.

Ahmet Mithad Efendi'nin Hüseyin Fellah adlı romanının kişilerinden olan Hurşid Bey'in Galata'da bir konağı vardır ve kendisi ile beraber bu konakta bir zevcesi, iki cariyesi ve uşakları yaşamaktadırlar. Hurşid Bey sağlıklı olduğu zamanlarda konak eğlencelerine önem vermiş, konakta kadınlarla iştret meclisi oluşturup sefahate dalmıştır. Öyle ki bu sefahat zamanlarında kadınlar hilelerle, oyunlarla onu kandırıp onun mallarını kendi üzerlerine almışlardır. Hurşid Bey saldırıya uğrayıp sağlığını kaybettiği vakit kadınlar ona kötü muameleye başlayıp, o bir odada inerken kadınlar diğer dairede çengiller ile vur patlasın çal oynasın eğlenceleri yapıp Hurşid Bey'e yüz çevirmişlerdir.

“Acayip! Daire, debdebe, konak, mal ve menal Hurşid'in değil mi? Karıların hepsini kapıdan dışarı itsin de yerlerine istediğini getirsin.

Evet, böyle olsa pek güzel birşey olurdu. Hatta bunun hasretini Hurşid dahi çekmezdi. Ancak artık iş işten geçmişti. Çünkü herif esir-i firaş iken karıların kendisinin iade-i hayat edeceğine inanamayarak ve her biri kendi başının çaresini aramak kaydına düşerek Hurşid'in hazinelerine müstevli olmuşlardı. Binaenaleyh Hurşid aklını başına aldığı zaman konağın zimamını idaresini eline almak için aradı ise de bulamadı. Bilakis kendi zimamını hürriyet ve ihtiyarını karıların eline teslim ederek mal kendinin iken onların bir lokma ekmeğine kendisini muhtaç görmeğe başladı.”⁴⁰

³⁹ Ahmet Rasim, **Fuhs-i Atik**, İstanbul, 2005, s.21-24.

⁴⁰ Ahmet Mithad Efendi, **Hüseyin Fellah**, Ankara, 2000, s.261.

Hurşid Bey'in aldığı yaradan dolayı hızlı iyileşebilmesi için konağa İtalyan bir doktor getirilir.

“Sefaretler maiyyetinde bulunup kendinin dahi dostu olan bir İtalyan tabip yara içine şırıngalar ile bir takım edviye fişkırtarak herifi tedaviye başlamakla iki ay zarfında iyi edebildi.”⁴¹

Konakta alafranga yaşayışın bir göstergesi olarak bulunan uşaklar da Hurşid Bey'in saldırıya uğradığı esnada korkudan ne yapacaklarını bilemezler.

“Ömer'in davranıp fırlamasıyla çil yavrusu gibi dağılmış olan uşaklar kalplerinden "Ulan az kaldı ki herif bizi de yiyecekti be! Beş on para aylık için uşaklık ettiğimiz halde bir de üstüne kellemizi verirsek ... " diye canlarını kurtardıklarına teşekkürden geldiler, efendilerini kendi kanı içinde yüzer buldular. Katil kaçtı. Ortalık eminleşti ya! Artık uşakların hepsi fedakar! Kimisi cerraha, kimisi kolluğa koşup, kolluğa koşanların hiç bir faydası olmadıysa da cerraha koşanlar elleri titrer bir ihtiyar herif bulup getirdiler.”⁴²

Buradan anlaşılacağı üzere Galata'da konak hayatı; entrikaları, eğlenceleri, her bakımdan Batı özentisi bir alafranga yaşayış ile karşımıza çıkmaktadır. Tanzimat ile gerçekleşen yenileşme hareketleri ile zaten rahat bir hayatı olan Galata bu rahatlığı konak içerisinde de sürdürmüştür. Batı yeniliklerinin bir medeniyet olarak kabul edilmesiyle, medeniyetlerin şekillenmesi adına Beyoğlu semtlerinden Galata, Doğu kültürü ile yetişmiş kişiler için de merak uyandıran bir yer olarak konak yapısında ve yaşantısında Batı yeniliklerinin izlerini taşır.

Osmanlı Dönemi İstanbul'unda “Süflî (tek kat), fevkanî (iki kat) ve mükellef (geniş, büyük)” olarak üç ev tipinden söz edilir.⁴³ Bu evleri kabaca orta halli mahalle evleri ile konak/yalı ve köşkler olarak ikiye de ayırabiliriz. 19. yüzyılda bunlara Galata ve Pera gibi yabancı kökenlilerin barındığı bölgede “çok katlı ve pratik yaşama uygun dar ve kısıtlı alana sığdırılmış” ve daha sonra apartmanlaşmaya dönüşecek yapılar da eklenir.⁴⁴

⁴¹ a.g.e., s.260.

⁴² a.g.e., s.259.

⁴³ İlber Ortaylı, “İstanbul'da Yerleşme Düzeninin Evrimi Üzerine”, İstanbul'dan Sayfalar, İstanbul, 1987, s.214.

⁴⁴ Serim Denel, **Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri**, Ankara,1982, s.50-51.

1.3.3 KÜLTÜREL FAALİYETLER

Galata semtinde Avrupaî bir yaşayışın hüküm sürdüğünü, insanların eğlence alemlerine takıldığını belirtmiştik. Kültürel faaliyet olarak ise karşımıza çıkacak birkaç husus vardır.

Bunlardan birisi Galata'da belli başlı yerlerde Avrupa gazetelerinin bulunmasıdır. Bu konu ile alakalı olarak Ahmet Mithad Efendi'nin Vah adlı romanından Galata'da bulunan Fugel Birahanesinde Avrupa'nın her tarafından gelen resimli gazetelerin bulunduğunu öğreniyoruz.

“Birahanelerde her nevi gazeteler bulunup Avrupa'nın her tarafından gelen musavver gazeteler ise lisan-aşına olmayan Osmanlıların yegane sermaye-i telezzüzleriydi.”⁴⁵

Bir diğer romanda da Galata'da neşrolunan bir Fransızca gazete olduğunu öğreniyoruz.

“Hezarfen Mustafa'nın beşinci mektubu henüz İstanbul mahafilinde tesirat-ı lazimesini gösterecek kadar zaman mürur etmeksizin, yani ... gazetesinde neşrolunduktan iki gün sonra, Galata'da tab ve neşrolunan Fransızca bir gazetede diğer bir bent neşrolundu ki enzar-ı ehemmiyeti ceİp hususunda bu bentte görülen tesir şimdiye kadar hiçbir şeyde görülmüş olmadığını cihan teslim eyledi.”⁴⁶

1880 yıllarında İstanbul'a gelen ve birçok Osmanlı ileri geleninin çocuğuna öğretmenlik yapan Bertrand Bareilles de “İstanbul'un Frenk ve Levanten Mahalleleri” adlı kitabında Doğu'nun gördüğü ilk gazetenin Galata'da çıktığını belirtir.

“Kayda değer bir diğer olay, Doğu'nun gördüğü ilk gazetenin Galata'da çıkmasıdır. Yayıncı Bay Blacque adında bir Fransızdı ve daha önce 1825'te İzmir'de Le Spectateur d'Orient (Doğu'nun Seyircisi) adlı gazeteyi kurmuş , bu gazete kısa bir süre sonra Courier de Smyrne (İzmir Kuryesi) adını almıştı. İsyan eden Rumlara karşı Türkiye'nin çıkarlarını ateşli bir şekilde savunduğu yayınlarla büyük başarı kazanmıştı. Bu İzmir gazetesinin o sırada Türk dostluğu konusunda oldukça yalnız kalması, Sultan II. Mahmud'un gözündeki değerini de

⁴⁵ Ahmet Mithad Efendi, **Vah**, Ankara, 2000, s.77.

⁴⁶ Ahmet Mithad Efendi, **Esrâr-ı Cinayât**, Ankara,2000,s.175.

artırıyordu. Lord Byron, Chateaubriand ve Victor Hugo'nun romantizmlerinin Türk davasının hiç de lehinde olmadığını biliyoruz. Blacque'ı İstanbul'a çağırılan padişah, ona ilk resmi gazeteyi yayınlama görevini verdi; gazete önce Moniteur Otoman başlığıyla Fransızca olarak çıktı (1831) ; sonraları Fransızca bölümün çevirisinden ibaret bir de Türkçe yaprak eklendi.”⁴⁷

Bir başka husus ise Galata'da eğlence etkinlikleri arasında tiyatrunun da bulunmasıdır. Bu konuda ise ; Ahmet Mithad Efendi'nin Dürdane Hanım adlı romanından hareketle Galata'da Amerika Tiyatrosu bulunduğunu görüyoruz. Tabii insanların bunu bir eğlence mekanı olarak gördüklerini de belirtmeliyiz.

“Karnavalda da, perhiz-i kebirde de, ilkbaharda, sonbaharda Amerika tiyatrosu vesair bu misillü eğlence mahalleri yetmiş iki milletin bin renkli bayraklarıyla donanmış bulunarak hele tatil zamanlarında her meyhanenin önünde "laterna" denilen birer sandık çalgısı bulunması Galata'yı ebedi bir bayram haline koyar.”⁴⁸

Ahmet Rasim Fuş-i Atik adlı eserinde Galata eğlencelerinin çok çekici gelmeye başladığını söyleyip özellikle tiyatrolardan bahsetmektedir.

“Galata bana çok çekici gelmeye başlamıştı. Hemen her Cuma,her Pazar “Amerika” veya aynı hizada biraz ötede bulunan “Avrupa” tiyatrosuna gidiyordum. Bununla beraber ayağımın bir tarafını İstanbul tarafından çekmemiştim.”⁴⁹

Yine bu eserde tiyatrodaki sergilenen oyunlar hakkında da bilgi sahibi olabiliyoruz.

“Bu seyir yerlerinde açılan birinci perdeler çoğunluk soğuk, pandomima usulünde bir komediden veya o zamanın en meşhur komiklerinden olan Paskal Andon, Corci, Tiran rolünde ustalığı etrafı tutmuş Todori gibi Rum şivesiyle bozuk Türkçe konuşan tuhafların oynayıp adına tuluat denildiği halde ne olduğu belirsiz, hatta Ortaoyununun sahneye çıkarılmış kaba bir taslağından ibaret saçma sapan söz döküntüleriydi. Fakat her nedense yine bize hoş gelirdi.”⁵⁰

Kültürel faaliyet diyebileceğimiz bir diğer husus da bazı kahramanların kendilerini lisan konusunda geliştirmek, edebiyat ve tiyatro ile alakalı eserleri

⁴⁷ Bertrand Bareilles, **İstanbul'un Frenk ve Levanten Mahalleleri**, İstanbul,2003,s.96.

⁴⁸ Ahmet Mithad Efendi, **Dürdane Hanım**, Ankara, 2000,s.8.

⁴⁹ Ahmet Rasim, **Fuş-i Atik**, İstanbul,2005, s.104.

⁵⁰ **a.g.e.**, s.106.

incelemek ve kimya,tarih, hukuk konularında bilgilendirmek maksadıyla Galata'da yaşayan yakın dostlarına gitmeleridir. Bu konuda ise Ahmet Midhat Efendi'nin Felatun Bey ile Rakım Efendi romanı bize yardımcı olacaktır.

“Sabahleyin Süleymaniye'ye medreseye gidip saat dörtte oradan çıktıktan sonra kaleme, bade, kalemde aldığı Fransızca dersini takviye ile beraber bu esnada bir kat daha ileriye gitmek için Galata'da bir hekime giderek akşam saat birde hanesine gelen ve bade't-taam Kazancılar mahallesinden Beyoğlu'na çıkıp yine Hariciye Kalemî'nde refiki bulunan bir Ermeni'ye Türkçe okutmak ve bu hizmete mukabil onun birçok Fransızca kitaplarını karıştırmak ile vakit geçiren bir çocuğa paranın ne lüzumu kalır? Hatta cumaları bile Rakım salîfû'z-zîkr Ermeni refikinî kütüphanesinden çıkmazdı.”⁵¹

1.3.4. SUÇ VE TEHLİKELER

Galata gibi Avrupaî yaşayışın hakim olduğu, kültürel yozlaşmanın görüldüğü, kozmopolit bir yapıya sahip olan semtlerde ahlâk bozukluklarının , aldatmaca, düzenbazlık, hırsızlık, cinayet gibi suçların ve tehlikeli durumların olabileceğini görüyoruz.

Ahmet Midhat Efendi'nin Hüseyin Fellah romanında, Halatçı Ömer adındaki kahraman kendisine oynanan bir oyun sonucu, Galata Kadısının da bu oyuna alet olmasıyla Galata'da bir gemide kürek mahkumu olarak cezalandırılır. Bir yolunu bulup buradan kaçtığında da kendisine ve sevdiklerine oyun oynayan Hurşid Bey'den intikam almak için onun Galata'daki konağına bir Cezayir dayısı kılığında giderek onu bir daha sağlığına kavuşamayacağı şekilde ağır yaralar ve firar eder.

“İki uşak gelip perdeyi açtılar ve gösterdikleri bir tavr-ı mahsus ile "Buyurunuz" demek istediklerini misafire anlattılar. Ömer dahi başındaki koca Cezayir sarığını kaşları üzerine kadar indirerek uşakların önüne düştü. Giderken dahi layenkati' kuşakları arasını karıştırdı. Tamam konak sahibinin odasına vardıkta sanki kendisinin bendegan-ı kadiminden imiş gibi etek öpmeğe müsaraat eyledi. Ne dersiniz? Sonradan görme olan Hurşid Beyefendi kemali kibir ve azametinden naşi asla çekinmeyip ve eteğini takbile davranmış olan zatı nazikane menetmek de istemeyip adeta layıklı bir suretle öpmesi için yayılıp yaslanmasın mı? Halbuki bu yaslanış gelen zatın kendi eteğini daha layıklı bir suretle öpmesi için olmadı. Belki kuşakları arasından çıkardığı uzunca bir bıçağı kasıkları

⁵¹ Ahmet Midhat Efendi, **Felatun Bey İle Rakım Efendi**, Ankara, 2000, s.12.

hizasından yukarıya ciğerlerine doğru daha layıklı bir suretle yerleştirmesi için oldu!”⁵²

Ahmet Midhat Efendi'nin Dürdane Hanım adlı eserinden, eğlence hayatının merkezi konumunda olan Galata'da , meyhanede sarhoş olan kişilerin kendilerini kaybederek bir anda çıkan kavgalar ile birbirlerini yaraladıklarını ve suçlunun meyhaneden o anda kaçtığını, Galata caddelerinde serbestçe gezindiğini öğreniyoruz. Bu sebepten Galata Caddesi tramvay ile geçmek için dahi tehlikeli kabul ediliyor. Galata Caddesinde yankesicilerin ve insan kanı akıtmaya meraklı canilerin bulunduğuna dikkat çekiliyor. Özellikle cadde üzerinde jandarmalar bulunduğu; fakat sokak aralarında her türlü tehlikeyle karşılaşılabilereği anlatılır.

“Fakat büyük caddenin sağında ve solunda olan sokaklardan içerilere girmek isterseniz işte o zaman hiç teminat verilemez. Zira büyük cadde üzerinde jandarmaların parıl parıl parlayan gözleri erbab-ı şekavetin gözlerine çarptıkça gözleri kamaşmaktaysa da iç sokaklarda ve bilhassa bunların gözlerini rakı buharı yahut kan bürümüş olduğu zaman dostu da düşman diye telakki edecekleri ve hele bitaraf olan marrin ve abirini hiç tanıyamayacakları derkardır. Zaten şimdiki halde asıl hırsız, asıl yankesici, asıl batakçı, asıl kanlı ve katil olanlar zaptiyenin gözü kolay kolay görebilecek yerlerde o kadar çokluk barınamayarak en ücra ve تنها yerleri kollaştırırlar.”⁵³

Dürdane Hanım romanındaki kahraman Rum Papazoğlu , hayatını Galata'da yankesicilik yaparak sürdüren bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Meğer Galata'da bizim sarı herife benzer bir adam daha varmış. Buysa kıranta bir Rum idi ki kalıbı kıyafeti hırsızlıkta ve yankesicilikte artık pir olmuş bulunduğunu yek nazarda hükmettirirdi. Zaten bu vakit Galata'da bir azm-i mahsus olan yankesiciden başka kim ayık bulunabilir?”⁵⁴

Dürdane Hanım adlı romanda, Galata hayatı ve tehlikeleri anlatılırken Galata ve Beyoğlu kıyaslaması yapılarak Beyoğlu'nun eğlence mekanlarındaki en murdar ve tehlikeli yerlerin Galata'da muteber yerler olduklarını görüyoruz. Yine Galata'da bir tehlikeyle karşılaşmanın yüzde doksan dokuz iken bunun Beyoğlu'nda yüzde bir ihtimal olduğu belirtilir.

⁵² Ahmet Midhat Efendi, **Hüseyin Fellah**, Ankara, 2000, s.258-259.

⁵³ Ahmet Midhat Efendi, **Dürdane Hanım**, Ankara, 2000, s.8.

⁵⁴ a.g.e., s.10.

“Ne hacet? Geçenlerde Galata’da bir harik zuhur ederek harikten sonra arsası kazılırken beş altı insan kemikleri zuhur etmiş ve bunlar harikte helak olan adamlar olmayıp ondan evvel kârları itmam olunarak mağazalar içine defnedildikleri dahi tahakkuk eylemişti. Bu misillü tehlikeler Beyoğlu’nda yüzde bir muhtemel ise de Galata’da yüzde doksan dokuz muhtemeldir.”⁵⁵

1.3.5. GİYİM KUŞAM

Galata birçok eğlencelerin mekanı bir semt olarak dikkat çekmektedir. Özellikle balo ve karnavallar sebebiyle, Avrupalı gibi yaşamak, Avrupalı gibi giyinmek düşüncesinin hakim olması ve nüfusu içerisinde ecnebi ve azınlıkların ağırlıkta olması sebebiyle giyim kuşamda Türk geleneğine göre büyük farklılıklar göze çarpmaktadır.

Ahmet Midhat Efendi’nin Karnaval adlı romanında anlatılan balo eğlencesine yapılan hazırlık için kıyafetin Galata’dan alınması uygun görülür.

“Binaenaleyh Victor Hague da öyle ise sen yalnız Sofi’nin gece baloya gitmek için giyeceği dominoyu Galata’dan isticar et. Getir kendisine ver. Başka hiçbir şeyi düşünme! Hiçbir şeyi karıştırma! Yalnız benim işaretime bakmalı.”⁵⁶

Yine Karnaval adlı eserde balo hazırlıkları için mağazalarda satılan kıyafetler anlatılmaktadır. Bu kıyafetler kadınların tanınmaması için göz ve burnu kapatan; fakat ağız, yanak, çene ve gerdanı açıkta bırakan bir nikapla birlikte satılır.

“Bundan maada her tütüncü dükkanında , her fes kalıpçılarında , hasılı uzaktan yakından münasebeti olan yerlerde bahusus hiç münasebeti olmayan mağazalarda dahi türlü türlü kıyafetler görürsünüz. Vahşilerden alın da medenilerin en resmi, en müzeyyen kisvelerine kadar takım takım rubalar dükkanlar önüne asılıp baş taraflarına da birer nikap takılmıştır ki bir acemi adam bunları ilk defa olarak görececek olsa ve hele dükkanlar önüne adamlar asılıp idam olunmuş zanneder.”⁵⁷

Ahmet Midhat Efendi’nin Hayret adlı romanında ise; temiz ve şık giyimli kimi kişilerin namuslu olabileceğini düşünmekle yanılabiliriz anlatılır.

⁵⁵ a.g.e., s.21.

⁵⁶ Ahmet Midhat Efendi, **Karnaval**, Ankara ,2000, s.186-187.

⁵⁷ a.g.e., s.139.

“Üstü başı temiz bir adamın namuslu olması zaruriyattan değildir. Beyoğlu, Galata gibi yerlerde mükemmel şapkalı, eldivenli , gözlüklü hırsızlar görülmüştür ki sirkat maksadıyla cerh ve katil derecesinde cinayatin bile mürtebidirler.”⁵⁸

Tanzimattan sonra değişen hayat içerisinde giyim kuşamda şekil değiştirmiş, sadece ecnebi veya azınlıklar değil, Osmanlı Türkler’i de kılık kıyafet yönüyle batı yaşayışına ayak uydurma çabasına girmiştir. Batı kültürünü yansıtan mağazalar yenilik meraklılarının odak noktası olmuştur.

1.3.6. GÜZERGAH

1845 yılında, Haliç’in üzerine ikinci köprü olarak, ilk Karaköy Köprüsü yapıldı. Galata, Fatih Sultan Mehmed’in İstanbul kuşatması sırasında, fiçileri birbirine bağlayarak yaptırdığı köprüden sonra yeniden Eminönü’ne bağlanmıştı. 1863 yılında ise, eskiyen birinci köprü yerine, Galata’yı Eminönü’ne bağlayan ikinci köprü yapıldı.⁵⁹ Bu köprü sebebiyle Galata birçok kişinin ulaşım sebebiyle veya iş sebebiyle kullandığı bir mekandır. Bazı romanlarda Galata semti kahramanların çeşitli sebeplerden dolayı uğrayıp geçtikleri veya iş için gittikleri bir mekan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ahmet Midhat Efendi’nin Bahtiyarlık adlı romanında Senai Bey, Madam Terniye ile Taksim’de görüşükten sonra dönüşte ona Galata Köprüsüne kadar eşlik eder.

“Akşam saat on buçuğa gelmiş olduğundan Madam Terniye avdet etmek istedi. Senai kendisini Galata Köprüsü başına kadar teşyi arzusunda bulundu.”⁶⁰

Ahmet Midhat Efendi’nin Esrar-ı Cinâyât adlı eserinin kahramanlarından Hezârfen Mustafa, kendisine oyun oynayan Halil Suri ve Peri’yi bulmak için Büyükkada’ya gider ve bunun için Galata’dan geçer. Bir arkadaşını gördüğü için

⁵⁸ Ahmet Midhat Efendi, **Hayret**, Akara,2000,s.45.

⁵⁹ Özdemir Kaptan Arkan, **Beyoğlu Kısa Geçmişi Argosu**, İstanbul, 1998,s.182.

⁶⁰ Ahmet Midhat Efendi, **Bahtiyarlık**, Ankara,2000, s.55.

onunla vakit kaybetmek istemez, Galata'da Mevlevihaneye kısa bir süre uğrayıp çıkar.

“Ben Mevlevihane yanında kendisinden ayrılıp o gün ayin günü olmakla dergâh-ı şerife girdim.

...
Mevlevihane'ye girer girmez yine çıktım.”⁶¹

Müşahedat adlı romanda Ahmet Midhat Efendi Beykoz'dan matbaasına gitmek için Galata yolunu kullanır , oradan geçer.

“O gün benim Beykoz'dan inmekliğim lazım gelen bir gün olmak hasebiyle, sabahleyin o kadar erken matbaada bulunamamışım. Refet bunu haber alınca Köprü'ye gidip Anadolu sahilinden gelecek vapuru beklemiş.”⁶²

Bertrand Bareilles'in İstanbul'un Frenk Ve Levanten Mahalleleri adlı kitabında da insanların gerek iş için gerekse değişik sebeplerle Galata'ya gittikleri, anlatılıyor.

“İstanbul'da tüketim mallarının satımı için öngörölmüş özel bir yer bulunmadığından, sırtlarında küfe ve ellerinde tartıyla bütün şehri dolaşan satıcılar akşamları alışverişin yoğun olduğu sokakların iki yanına , kaldırımlara sıralanlar. Her küfenin içine bir mum iliştilmiştir ve herkes evine dönmeden önce meyvasını, sebzesini alır. Pera'nın yarısı her sabah iş için Galata'ya iner. Bir Levanten hanıma kocasının ne iş yaptığını sorsanız , onda dokuzu, “Galata'ya gidiyor.” yanıtını verir. galata'ya gitmek insana belli bir toplumsal konum kazandırır, borsada oynadığını, simsarlık yaparak ve çeşitli mali işlemler gerçekleştirerek geçindiğini gösterir. Sinekten yağ çıkarmayı beceren Levanten, borsa çevresinde ekmek parası peşinde geçmiş bir günün ardından evine asla eli boş dönmez.”⁶³

Recâizâde Mahmud Ekrem'in Araba Sevdası adlı romanının kahramanı Bihruz Bey de Beyoğlu'na çıkmak için Köprü ve Galata'yı kullanır.

“Dejöneden sonra eldivenlerini giydi. Bastonunu aldı. Kapıdan çıktı. Yürüyerek Köprü'ye indi. Oradan Galata'ya geçti. Bir araba buldu. Doğruca Tekke'ye, Beyoğlu'na çıktı.”⁶⁴

⁶¹ Ahmet Midhat Efendi, *Esrâr-ı Cinâyât*, Ankara, 2000,s.167.

⁶² Ahmet Midhat Efendi, *Müşahedat*, Ankara,2000, s.101.

⁶³ Bertrand Bareilles, *İstanbul'un Frenk Ve Levanten Mahalleleri*, İstanbul, 2003,s.58.

⁶⁴ Recaizade Mahmud Ekrem, *Araba Sevdası*, İstanbul,2004,s.268.

1.4. GALATASARAYI

XVI. yüzyılda Yeniçeri ve Kapıkulu askerlerinin yetiştirildiği “Acemi Oğlanlar Kışlası” olarak yapıldı.⁶⁵ 1 Eylül 1868 gününde, şimdiki Galatasaray Lisesi, bugünkü anlamı ile açılır. Okulun adı; “Galata Sarayı Mekteb-i Sultanisi”dir. Dersler hem Türkçe, hem Fransızca’ydı. Latince ve Yunanca da öğretiliyordu.⁶⁶ “Osmanlı İmparatorluğu’nda Yenileşme Hareketleri”nin yazarı Paul İmbert , 1869 yılında “Galatasaray”da okuyan öğrencilerden söz ederken şöyle yazmaktadır:

“Daha ikinci yılında, Lisedeki öğrencilerin 277’si Müslüman, 91’i Gregoryen Ermeni, 28’i Katolik Ermeni, 85’i Rum, 65’i Katolik Latin, 29’u Yahudi, 40’ı Bulgar, 7’si Protestan’dı. Gerçeği görmek gerekiyordu: Osmanlı İmparatorluğu’nda yaşayan tüm halklar arasında bir uzlaşma sağlanması ütopyacı, olanaksız bir girişim değildi.”⁶⁷

Galatasaray, Tanzimat Devri romanlarında çok fazla kullanılan bir mekan değildir. Birkaç sebeple karşımıza çıkmaktadır.

Beyoğlu’nda karşılaşılan cinayetler, suçlar, kavgalar esnasında yakalanan kişiler; bir araştırma konusu olması ve asayişin sağlanması sebebiyle Beyoğlu Merkez Teşkilatına gönderilir. Beyoğlu Merkez Teşkilatı da Galatasaray semtinde bulunmaktadır. Yine dönemin devlet adamlarından Beyoğlu Mutasarrıfı’nın yaşadığı yer de Galatasarayı’dır. İki büyük devlet adamının da Galatasarayı’nda bulunması elbetteki burayı daha farklı ve özel bir hale getirir. Beyoğlu’nun diğer semtlerinde olduğu gibi alafanga eğlencelerin , adam öldürme, yaralama, hırsızlık gibi olayların burada daha nadir görüldüğünü belirtebiliriz. Fakat burada da devlet adamlarına yönelik adaleti sağlayamama, entrika çevirme gibi suçlar karşımıza çıkmaktadır. İşte bu özellikleriyle Galatasarayı bu devir romanlarında önemli bir mekan olarak dikkatimizi çekmektedir.

Ahmet Midhat Efendi’nin Esrâr-ı Cinâyât adlı romanında roman kahramanı Beyoğlu Mutasarrıfı Mecdeddin Paşa Galatasarayı’nda yaşamakta ve Beyoğlu

⁶⁵ Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık , **1870 Beyoğlu 2000**, İstanbul, 2006, s.102.

⁶⁶ Özdemir Kaptan Arkan, **Beyoğlu Kısa Geçmişi Argosu**, İstanbul, 1998,s.185.

⁶⁷ Özdemir Kaptan Arkan, **Beyoğlu Kısa Geçmişi Argosu**, İstanbul, 1998,s.125.

Müstantiklerinden Osman Sabri Efendi'nin Öreke Taşı cinayeti ile ilgili yazdığı raporları incelemekte ve yaptığı araştırmaları dinlemektedir. Bu konu ile yakından ilgilenen ve daha detaylı bilgi edinmek isteyen bir Gazeteci Galatasaray'na gidip ona birtakım sorular sorar ; fakat Osman Sabri Efendi araştırmaları gizli tutmak ister. Osman Sabri Efendi , Mecdeddin Paşa'nın yanına gider; Mecdeddin Paşa, gazeteciye de çağırır. Gazeteciye büyük ilgi gösterip, gelişine memnun olduğunu belirtir ve Osman Sabri'nin olayla ilgili hazırladığı raporu gazeteciye verir. Galatasaray'nda bulunan ve Beyoğlu Merkez Teşkilatının bir diğer üyesi olan kişi de Hafıye Necmi'dir. Mecdeddin Paşa işine hile karıştırıp , bazı suçluları kollayan bir adamdır. Bu yüzden Osman Sabri Efendi ile araları açılır. Romanda olaylar Galatasaray çevresinde bu şekilde gelişmektedir.

“Elhasıl Beyoğlu Mutasarrıfı Mecdeddin Paşa hazretleri müstantik-i meşhur olan Osman Sabri Efendi'yi kendisine gösterilen emniyeti suistimal ile dolandırıcılık cinayetiyle itham ederek derhal tevkif ettirdi ki, o akşam Hacı Sadullah Efendi kendisine bin lira kazandırsa veyahut paşa hazretlerine kendisine rütbe-i müşiri tevcih buyurulsaydı bu kadar memnun olmazdı.”⁶⁸

Galatasaray'nın bir diğer önemi ise; Mekteb-i Sultani'den kaynaklanmaktadır. Roman kahramanları iyi bir alafanga bir eğitim almak için Mekteb-i Sultani'de okumak isterler. Ahmet Midhat Efendi'nin Bahtiyarlık adlı romanında da roman kahramanı Senai, babasının kendisinden beklediği şehirli gibi yaşama ve iyi bir eğitim alma isteklerini gerçekleştirmek amacıyla İstanbul'a gider ve Mekteb-i Sultani'de eğitim görmeye başlar.

“Çocuk Mekteb-i Sultani'ye verilinceye kadar aradan iki sene daha zaman geçmiş olduğundan validesiyle beraber on üç yaşındayken İstanbul'a gelmişse de vürutları kasım üzeri vaki bulup kendilerini toplayınca kadar iki ay daha zaman geçtiğinden ve yaz tatilini müteakip mektebe kaydolunacak çocuklar yazılıp sınıflar dahi derse başlamış olduğundan çocuk o sene dahi Mekteb-i Sultani'ye girememiştir.”⁶⁹

Ahmet Midhat Efendi'nin Müşahedat adlı romanında ise ; Galatasaray bir takip sırasında yakınından geçilen bir mekan, güzergah olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁶⁸ Ahmet Midhat Efendi, **Esrâr-ı Cinâyât**, Ankara,2000, s.83.

⁶⁹ Ahmet Midhat Efendi, **Bahtiyarlık**, Ankara, 2000,s.7.

“Araba Rusya kançılaryası önünden dört yol ağzını bulup, Beyoğlu büyük caddesini tuttu. Açık yeşil renkli iki brigan şapkasının önüm üz sıra, kuş gibi uçup gittiğini, bizim kupanın ön camlarından görüyorum. Gide gide Galatasarayı önüne vardık. Hala gidiyoruz. Nihayet mektep sokağına gelince, öndeki arabanın sola bükülüp Karnavulu'ya doğru indiğini gördüm.”⁷⁰

1.5. KARAKÖY

Karaköy Tanzimat Devri romanlarında mekan olarak nadir rastlanılan bir mekandır. Ve iskelesi sebebiyle ulaşımı sağlamak maksadıyla kullanılır.

Ahmet Midhat Efendi'nin Hüseyin Fellah adlı romanının kişilerinden Şehlevend'in annesi, Karaköy iskelesinden evine döneceği vakit bindiği gemide Ömer'i kürek mahkumu olarak görür.

“Şehlevend'in validesi Karaköy İskelesine geldiği zaman ihtiyarca bir kayıkçıya “Aman kayıkçı, beni Yemiş İskelesine çıkar.” Diyebilerek adeta bihûs bir halle kayığa atlamıştı.”⁷¹

1.6. KASIMPAŞA

Kanuni Sultan Süleyman devrinde Beyoğlu'nda gerçekleşen yenilikler ve düzenlemeler arasında devlet ricalinin adını alan Kasımpaşa, Ayaspaşa, Piyalepaşa , Piripaşa mahalleleri kurulduğu görülür. Kısa zamanda Tophane'den Kasımpaşa'ya kadar olan yerler , yerleşim merkezi haline getirilir.⁷²

Beyoğlu semtleri, Batılı yaşayışın izlerini taşıyıp, eğlencenin, zevk ve sefanın sürüldüğü yerler olarak karşımıza çıktığı halde ; Kasımpaşa bunlardan biraz farklı bir şekilde karşımıza çıkar. Kasımpaşa, geçimini sağlamakta zorlanan azınlık ve Osmanlı Türkleri'nin yaşadığı , aile hayatını sürdükleri bir mekan olarak yaşanan olumsuzluklarla karşımıza çıkmaktadır. Kasımpaşa'da yaşayan aileler , eğitimi olmayan , geçimini sağlayabileceği belirli bir işi olmayan, zamanla para kazanmanın

⁷⁰ Ahmet Midhat Efendi, **Müşahedat**, Ankara, 2000,s.36.

⁷¹ Ahmet Midhat Efendi, **Hüseyin Fellâh**, Ankara, 2000,s.51.

⁷² Reşat Ekrem Koçu, **İstanbul Ansiklopedisi**, Beyoğlu Maddesi,c.V, 1961,s.2705.

başka yollarını arayıp yanlış işler ile ahlâki çöküntüler yaşayan ailelerden oluşmaktadır.

Bunlar; Beyoğlu'nun bazı semtlerinde yaşayan insanlar gibi alafranga yaşayışın ve eğlencenin içerisinde boğulmasalar da, geçimlerini sağlamak ve daha rahat yaşamak noktasında alafranga yaşayışa merak salmış ; fakat bu özentinin içerisinde yabancı oldukları bir hayata kurban gitmişlerdir.

Kasımpaşa romanlarda hep geriye dönüşlerle anlatılır. Roman kahramanı geçmişte yaşadığı sıkıntıları oayların akış zamanı içerisinde hikaye ederek anlatır.

Ahmet Midhat Efendi'nin Hüseyin Fellâh adlı romanında varlıklı bir aile olan Şehlevend ve annesi Hasna Hanım kendilerine oynanan bir oyun ile bütün varlıklarını kaybederler. Onlara, zamanında konaklarında hizmetkarlık yapan ve Kasımpaşa'da oturan hizmetkârları Veli ve oğlu Halatçı Ömer sahip çıkar. Şehlevend Hanım ve annesi yersiz yurtsuz kalınca hizmetkarları Veli'nin Kasımpaşa'daki evine yerleşirler. Veli Bey öldükten sonra oğlu Ömer onların bütün ihtiyacını karşılamak için var gücüyle çalışır, ayrıca her akşam Şehlevend Hanım'a da masallar anlatır. Bir gün Ömer'e bir oyun yapılır, o da küreğe mahkum edilir. Böylece anne kız yine sahipsiz kalırlar.

“İşte Ömer de bu suretle elimizden çıktıktan sonra artık halimiz bütün bütün diğergun oldu. Borç ile bakkaldan yediğimize mukabil Ömer'in hanesini de elimizden aldılar. Bizi sokak ortalarına attılar. Hendek aralarında, cami avlularında ömür geçirdik. Nihayet canımıza kıymağı dahi göze aldirdik ise de validem beni, ben validemi kıyamadığımızdan bir türlü muktedir olmadık.”⁷³

Ahmet Midhat Efendi'nin Henüz On Yedi Yaşında isimli romanının kahramanlarından Kalyopi, randevuhaneye gelen Ahmet Efendi'ye eşinden boşandıktan sonra ailesinin bir kuru ekmeğe muhtaç hale geldiğini, akrabalarının kendilerine yüz çevirdiğini ve kendisinin Kasımpaşa'ya bir akrabalarının yanına çalışmaya gidip çamaşırcılık yaptığını ; sonradan ailesinin de Kasımpaşa'ya yerleştiğini, kız kardeşinin de kendisi gibi çamaşırcılık yaptığını ; ama hiçbir şekilde

⁷³ Ahmet Midhat Efendi, **Hüseyin Fellah**, Ankara,2000,s.229.

ihtiyaçlarını karşılayamayıp geçinemediklerini anlatır. Yine akrabalarından onları ziyarete gelen Amalya isimli bir kadının Kalyopi'ye modistroluk teklif edip , iyi para kazanacağını söylemesi üzerine ailesine daha iyi bir yaşam sunmak isteyen Kalyopi'nin bu teklifi kabul etmesiyle hayatının nasıl değiştiği anlatılır.

“Bir kere hiç parasız kaldık. Ekmekçiye dahi altı okka ekmek borcumuz olduğu haldeveresiye de vermedi. O akşam adeta cümlemiz aç kaldık. Vakıa biz büyükler gözümüzün yaşlarını yutarak veyahut ciğerlerimiz üzerine akıtarak zahirde renk vermemeğe çalıştık ise de küçük çocuklar bu ihtiyatı dahi edemeyerek bağıra çağıra ağlaşmaya başlayınca , o anda ölümümüzü hepimiz başka başka arzu eyledik.”⁷⁴

Ahmet Midhat Efendi'nin Demir Bey Yahut İnkişâf-ı Esrâr adlı eserinde Demir Bey ailesine kendi geçmişini anlatır, Kasımpaşa'da yaşadıklarını, babasının Arnavut asıllı olup bir de huysuz bir üvey annesinin olduğunu, babasının sürekli kendisine kızıp bağırıldığını, kendisinin ise Ermeni komşularına sığındığını ve bir gün Ermeni komşularının onu istemesiyle onların çocuğu olarak yaşamaya başladığını anlatır.

“Birkaç defa validemin ve yahut pederimin kahrından firar ve Ermeni komşumuza iltica eylediğim esnada papaz efendi dahi orada bulunarak halime acır ve bana şeker ve koz helvası ve kurabiye gibi şeyler alarak hatırımı yapmaya çalışırdı.”⁷⁵

1.7. TAKSİM

Pera semti gelişme gösterdiği bir dönemde Galatasaray'ın kuzeyine, Taksim'e doğru yayılmaya başlamıştı. Taksim adını, Haliç'in kuzeyindeki bölgelere verilen suyun, bölündüğü ve dağıtıldığı tesislerin bulunduğu yer olmasından dolayı almıştır. Bu sıralarda , Tophane sırtları, Tepebaşı, Taksim çevresi mezarlıklarla doludur. Bu mezarlıkların en ünlüsü “Büyük Mezarlık”tır. Taksim'de Ayazpaşa çevresindedir.

XIX.yüzyıl başlarında ilgi toplayan bir yer olarak karşımıza çıkan “Taksim Bahçesi”ni Salah Birsal şu şekilde anlatmaktadır:

⁷⁴ Ahmet Midhat Efendi, **Henüz On Yedi Yaşında**, Ankara,2000,s.155.

⁷⁵ Ahmet Midhat Efendi, **Demir Bey Yahut İnkişâf-ı Esrâr**, Ankara,2002,s.295.

“Buranın da tek giriş kapısı vardır. İki taraflı gişeleri ise iki Rum bileti tutar. Buraya da kırk para ile girilir. Bunun da masaları, yürüyüş yolları ötekine benzer. Ama buranın bahçıvanları da vardır. Boyuna dolaşır, çevreyi kollarlar. Semih Mümtaz’ın demesine göre bahçenin ortasında tahtadan bir mızık köşkü, altında da kiler vardır. Müşterilerin yiyecekleri , içecekleri buradan taşınır. Bahçenin orkestrası on iki kişiliktir. Mızık köşkünün berisinde de bir buçuk katlık bir gazino vardır. Akşamcılar gazinonun taraçasından papaz uçurtmaya pek düşkündürler. ...Buranın müşterileri arasında Ahmet Rasim de vardır. Ama o, garsonların Bomonti birasının bayatını sürerek müşterilerin paralarını aralarında bölüşüklerine inanır. Nedir, bahçede ağaç altlarında rakıcıklarını içenler de olur. Burada arsızlarla, sarkıntılık edenlere hiç yüz verilmez. Bahçenin bir özelliği de kışın hiç boşalmamasıdır. Karda donan erkekler paltolarına , kadınlar mantolarına sımsıkı sarılıp buraya damlarlar. Buraya onları çeken ağaçlar ve çevredeki doğanın güzelliğidir.boğaz ve Çamlıcaların görünüşü herkesi büyüler.”⁷⁶

Beyoğlu semtleri içerisinde Taksim, alafanga meraklılarının gezinti yapmak, sohbet etmek, Avrupaî yaşayışın izlerini görmek ve bazen eğitim görmek amacıyla gittikleri bir mekandır. Taksim’in tehlikeli bir tarafı görülmeyip, burada yaşayışın daha sade olduğu dikkati çekmektedir ; ama yine de kültür, giyim , lisan , inanç gibi yönlerden çeşitlilik gösterip Avrupaî yaşayışın izlerini taşıyan bir semt olduğu görülmektedir.

Bazı romanlarda kahramanların gezinti yapmak için Taksim’e gittikleri anlatılır.

Ahmet Midhat Efendi’nin Yeryüzünde Bir Melek adlı romanında Şefik ile İsmail Taksim’e gidip orada gezinti yaparlar.

“İsmail ile Şefik için gece hükmünü alan bir gündüzün akşamında, iki refik sofrada görüşüp bade biraz dahi akşam gezintisi yapmak üzere Taksim'e doğru çıkmışlar ise de derdest bulunan işlere dair pek az ve evvelce söylenen sözlerin tekerrüründen ibaret bazı lakırdılar söyleyip buraca kayda seza bir güne muhaverede bulunmamışlardı.”⁷⁷

Ahmet Midhat Efendi’nin Felatun Bey ile Rakım Efendi romanının kahramanlarından Türk kültür ve yaşayışını benimseyen Rakım Efendi’nin yolu da Taksim’e düşer. Rakım Efendi, Beyoğlu’na İngiliz kızlarına ders vermeye gideceği

⁷⁶ Salah Birsal, **Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu**, İstanbul,2002,s.56.

⁷⁷ Ahmet Midhat Efendi, **Yeryüzünde Bir Melek**, Ankara, 2000,s.311.

vakit, bazen Taksim'den Beyoğlu'na geçer ve orada Felatun Bey'le karşılaşır, ayaküstü konuşurlar.

“O akşam, Tophane'den Boğazkesen caddesiyle Firuzağa üzerinden Taksim'e çıkmağı kurmuş olduğundan tamam Bozahanebaşı'na geldikte Felatun Bey'e tesadüf eyledi yarı belinden aşağısı ya boza ve yahut salep gibi bir şeye bulanmış olduğu halde telaşla Bozahane'ye girerdi.”⁷⁸

Yine bu romanda Beyoğlu'nda yaşayan İngiliz asıllı Mr. Ziklas ailesinin kızlarından Can'ın hastalanması üzerine doktorun açık havada gezmesini önermesiyle Can Taksim'e gezmeye götürülür.

“Bu hastalık nedir kimse bilmez. Ortada hastalığın vücudu yok ki! Başlangıcı azim bir iç sıkıntısı oldu. Kızcağız bir yerde oturamaz. O kadar sevdiği ve elinden düşürmediği Türkçe kitaplar dahi artık kendisini eğlendiremeğe başladı. Peder ve validesi bu hale ziyadesiyle merak ederek hekimlerin dahi tensibiyle her gün kızcağızı arabaya bindirip Taksim'den aşağı kırlara kadar götürür, dolaştırır, eğlendirirdi. Ancak kız bununla dahi eğlenemez oldu.”⁷⁹

Tanzimat Devri romanlarında Taksim, bazen sevgililerin buluşma mekanı olarak karşımıza çıkar. Özellikle de halka açık bir mekan olarak Belediye Bahçesi'nin herkesin buluşup, sohbet ettiği bir yer olduğu görülür.

Ahmet Midhat Efendi'nin Karnaval adlı romanının kişilerinden Mariyanko hizmetçilik yaptığı evden süslenip çıkar. Taksim'de bir kilisede sevgilisi Nikolaki ile buluşurlar ve evlilik hususunda konuşurlar.

“Mariyanko'yu dükkan yanında görünce Nikola'nın yüzü gülerek Mariyanko'nun yanına geldi ve ikisi birlikte Rusya Sefarethanesi hizasında ve Beyoğlu caddesinin biraz Taksim cihetinde bulunan kilisenin kapısı içine girdiler. Malumdur ki bu kapının içerisi enlice sokak gibi bir şey olup fakat kiliseye henüz vasil olmadığı için bir bina altı addolunamadığı gibi oraya herkes giremediği için bir sokak dahi addolunamaz.”⁸⁰

⁷⁸ Ahmet Midhat Efendi, **Felatun Bey İle Rakım Efendi**, Ankara, 2000,s.35.

⁷⁹ **a.g.e.**, s.115.

⁸⁰ Ahmet Midhat Efendi, **Karnaval**, Ankara, 2000,s.227.

Karnaval adlı romanın kahramanlarından Resmi Efendi de Pazar günü Belediye Bahçesinde gezinenler arasındadır. Arkadaşı Zekayi ile gezinirken Mr. Hamparson ve eşine denk gelir.

“Resmi'nin Zekayi Beyi Arslangözyanlara takdim etmesi adeta tesadüfi bir şey olarak vuku buldu. Bir pazar günü Resmi Taksim'deki Belediye Bahçesi'ndeki Zekayi ile gezinirken Madam ve Mösyö Arslangözyan'ı ta aşağıda denize doğru nezaret-i kamilesi olan ve bahçenin sağ cihetine düşen köşecikte oturmuş görünce "Dostlara bir bonjur demeli!" diye ol tarafa teveccüh eyledikte Zekayi "Dostlarına beni de takdim edeceksin ya?" demiş ve Resmi "Tabii!" cevabıyla Zekayi'yi beraber götürüp takdim eylemiştir.”⁸¹

Ahmet Midhat Efendi'nin Bahtiyarlık adlı romanının kahramanlarından sefahat alemi ile tüm varlığını yavaş yavaş kaybeden Senai Bey de manevi kızına talip olduğu Madam Terniye ile Taksim'de Belediye Bahçesi'nde buluşur ve evlilik hususunda konuşurlar.

“Madam Terniye karar verilen mahalde isbât-ı vücût etmekten geri durmadı. Bahçeye girip de bir bank üzerinde oturur oturmaz gayet güzel giyinmiş uzun boylu gayet yakışıklı bir delikanlı derhal yanına gelerek kemâl-i ta'zimle selam verdi ve evvel-be-evvel orada bulunmak hakkındaki ricası kabul edilmiş bulunduğundan dolayı madama sûret-i mahsusada teşekkürler eyledi.”⁸²

Ahmet Midhat Efendi'nin Müşahedat adlı romanının kahramanlarından Refet, gençliğinde sahip olduğu varlığını eğlence yolunda kaybeden , sonradan Agavni ile birlikte yaşayıp bileğinin gücüyle çalışıp kazanan bir gençtir. Refet, her işiyle ilgilendiği Agavni ve Siranuş'u Taksim'deki Belediye Bahçesi'ne gezintiye götürür.

“Evvelce anlattık ya? Bunlarla muarefemiz bir mevsim-i bahara müsadifdi. O sene Frenklerce "mikarem" denilen perhiz ortasında itası mutat olan umumi balolardan birine bile, fakat tebdil-i kıyafet olarak bu kadınları götürmüştü. Hava müsait oldukça akşamları Şişli'ye, Feriköyü'ne, Taksim bahçesine, geceleri, Tepebaşı bahçesine de götürüp, tenezzüleri hususunda ihtimamdan ayrılmıyordu.”⁸³

⁸¹ a.g.e., s.36.

⁸² Ahmet Midhat Efendi, **Bahtiyarlık**, Ankara,2000,s.52.

⁸³ Ahmet Midhat Efendi, **Müşahedat**,Ankara, 2000,s.181.

Recâizâde Mahmut Ekrem'in Araba Sevdası romanının kahramanı, alafrangalık meraklısı , paranın hesabını bilmeyen, şık ve kibar bir bey olan Bihruz Bey de gezinti yapmak için Taksim'deki Belediye Bahçesine gider.

“Bihruz Bey arabasını ve Andon'u o halde görüp tanıyınca büyük şaşkınlığa düştü. Önce olduğu yerde kalakaldı. Sonra döndü, arabayı Taksim caddesi köşesini dolaşp da gözden kayboluncaya kadar gözleriyle izledi. Araba kaybolunca gene yürümeye devamlı bahçeye girdi, kendi kendisine söylenerek tarhların arasında dolaşmaya başladı.”⁸⁴

Alafranga yaşayışın izlerini taşıyan Taksim , gezinti yeri olarak kullanılmasının dışında ayrıca eğitim veren yerlerin bulunduğu bir mekan olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Ahmet Midhat Efendi'nin Demir Bey Yahut İnkişâf-ı Esrâr adlı eserinde roman kahramanı Arnavut asıllı, uzun süre Fransız ordularında savaşan ve neredeyse bir Fransız gibi yaşayıp sonradan İslâm'ı seçerek İstanbul'a yerleşen Demir Bey, oğlu Mustafa Kamerüddin'i yetiştirirken hem alaturka eğitime hem de alafranga eğitime önem vermiş, oğlunun iyi bir Fransızca öğrenebilmesi için onu Taksim'de Lazarist Tarikatına mensup bir Fransız papazına göndermiştir. Bu Fransız papazın Frenk ,Rum, Ermeni çocukları için ufacık bir mektep ayarlayıp, alacağı bir miktar para ile on beş kadar çocuğa ders verdiği belirtilir. Ayrıca Lazarist tarikatı, Demir Bey ve eski sevgilisinin Fransa ile İstanbul arası mektuplaşmasında aracılık görevini üstlenmiş olarak da karşımıza çıkar.

“İki sene kadar Arabi muallimine devamdan sonra Demir Bey oğluna yeni bir ders daha küşad eyledi. Bu ise Fransızca dersi idi. Taksim'de Fransız papazı bulunarak, bazı Frenk, Ermeni ve Rum çocukları için ufacık mektep küşad eylemiş ve her birinden beşer onar kuruş aylık almak üzere on dört, on beş çocuğu sakın olduğu hanenin en büyük odasında cem eylemişti.”⁸⁵

⁸⁴ Recâizâde Mahmut Ekrem, **Araba Sevdası**, İstanbul, 2004, s.270-271.

⁸⁵ Ahmet Midhat Efendi, **Demir Bey Yahut İnkişâf-ı Esrâr**, Ankara, 2002,s.291.

Bertrand Bareilles, Pera'daki hayatı anlatırken buradaki farklı milletten insanların bir uyum ve anlaşma içinde yaşadıklarını kimsenin kimseyi rahatsız etmediğini anlatır:

“Herkes komşusunu rahatsız etmeyecek ölçüde, güneşin altında yerini arama ve her türlü sınırlamadan kurtulmuş bir halde yaşama özgürlüğüne sahiptir. Pera'da aynı milletten , hatta değişik milletlerden olanlar bile birbirini tanır. Her adımda sizi selamlamak için o kadar çok şapka kalkar ki havaya , insan kendini evinde zannedebilir. Bütün ömürlerini buradaki yaşamı kötümekle geçirmiş insanlar da tanıdım. Burada sosyete yok , eğlence diye bir şey yok, diyorlardı. Bir gün uzun zamandır görmedikleri uzak kıyılara doğru yelken açtılar. Ama kendilerini kısa zamanda Pera'nın kaldırım taşı kaplı sokağına atıverdiler , yeniden ve geri döndükleri için mutluydular: “Taksim'in suyunu bir kez içen, bir daha vazgeçemez.” Doğu yaşamına karışan herhangi biri , sonra onu özlemekten kendini alamaz. Kendini ancak orada iyi hisseder.”⁸⁶

1.8. TOPHANE

Tophane, bu dönemde henüz kültürel yapısını bozmamış, kendi değerlerini korumaya çalışan bir kimlikle karşımıza çıkmaktadır. Fakat kendi kültürel kimliğini korumaya çalışmasına rağmen insan ilişkileri yönüyle bir bozulma dikkati çeker. Tophane özellikle Karabaş Mahallesi'nin sıkça kullanılmasıyla karşımıza çıkar. Buradaki insanların bir kısmı geçimlerini sağlamakta güçlük çekerken bir kısmı da geçimlerini cariye ticareti ile sağlar. Beyoğlu'nun eğlenceleri ile ön plana çıkmış semtlerini düşünürsek; Tophane'nin onlara göre daha alaturka kaldığı; fakat gelişmelere de açık olduğu söylenebilir. Sosyal hayattaki değişik tezahürleri neticesinde Tophaneyi aşağıdaki şekilde incelemeyi uygun gördük.

1.8.1. CARIYE TİCARETİ

“Tophane'de cariye ticareti” romanlarda özellikle dikkat çeken bir konudur. Beyoğlu ve Galata gibi yerlerde, kızlar beslemelik olarak satılıp; sonuçta satıldıkları yerlerde kötü olaylar yaşayarak istemedikleri bir hayat tarzının içinde kendilerini bulmaktadırlar. Oysaki Tophane'de bu alafranga yaşayışın göstergesi olan beslemelik yoktur , bunun yerine alaturka bir zihniyetin karşılığı olan cariyelik

⁸⁶ Bertrand Bareilles, **İstanbul'un Frenk Ve Levanten Mahalleleri**, İstanbul,2003,s.38.

vardır. Beyoğlu'nda ve Galata'da eğlence mekanı olarak kabul edilen randevuhanelere Tophane'de rastlanmaz.

Ahmet Midhat Efendi'nin Felatun Bey ile Rakım Efendi romanında, Rakım Efendi Beyoğlu'na çıkmak için Tophane'nin Karabaş Mahallesinden geçer ; yol üzerinde rastladığı bir Çerkes'in yanında görüp beğendiği cariyeyi hürriyetine kavuşturmak maksadıyla almak ister. Bu cariyeyi almak için evinde sakladığı paranın hepsini verir , ayrıca bir miktar da borçlanır ve bu borç için de senet yazar. Birkaç gün sonra da Karabaş Mahallesi'ne esirciler kahvesine gidip Çerkes'e olan borcunu öder.

“Evet! Rakım bu kadar hassas ve mütehassis bir çocuktur. İhtiyara "bu kızın değeri var mı, yok mu diye sormuyorum. Satılan şey bunun hürriyetidir. Hürriyetin cihanlar degeceğini teslim ederim. Lakin benim seksen altından başka param yoktur. Bu paraya mukabil kızı verirsen alayım" demiş ve ihtiyar Rakım'ın bükasına mağruren hatta yüz elli altın dahi istemediğine izhar-ı nedametle bir para aşağıya veremeyeceğini dermeyan edince "öyle olsun, bana yirmi altın için bir ay müsaade verirsen alırım" demesiyle ve ihtiyar dahi: -Zaten kızda ince hastalık hissetmekte bulunduğundan bir ayak evvel elinden çıkarmak için-muvafakat göstermesiyle hemen teslim ve tesellüm kaidesi icra edilmiştir.”⁸⁷

Ahmet Midhat Efendi'nin Hüseyin Fellâh adlı romanında; kimi kimsesi olmayan, yiyecek ekmekleri kalacak yerleri dahi olmayan Şehlevend'in ve annesi Hasna Hanım'ın günlerce Kılıç Ali Paşa Camii'nin etrafında kalıp dilendikleri anlatılır. Yine Karabaş Mahallesi'nde oturan esirci Laz Mehmet Ali önce onlara yiyecek yardımında bulunur, sonra Şehlevend'e cariyeye olarak satılmayı teklif eder. Karşılığında ise kendisinin ve annesinin rahat bir yaşam süreceklerini anlatır. Bu durumu kabullenmek istemeyen Şehlevend, annesinin rahat içerisinde yaşayacağını, sıkıntı çekmeyeceğini düşünerek teklifi kabul eder; ama annesine gerçeği söylemeyi uygun görmez. Laz Mehmet Ali ile karar verip annesine Cezayir'e gelin gideceğini söylerler.

⁸⁷ Ahmet Midhat Efendi, **Felatun Bey İle Rakım Efendi**, Ankara,2000,s.16.

“Yamalı hamamı da geçti. Karabaş Camii yanından bu isimde olan mahalleye sapıp nihayet esirci Trabzonlu Mehmet ağanın mukaddema tanımış ve öğrenmiş olduğu hanesi kapısını dakkeyledi.”⁸⁸

Sami Paşazade Sezayi'nin *Sergüzeşt* adlı romanında ise ; cariyeye ticareti yapan Hacı Ömer adında bir kişi vardır. Hacı Ömer Batum'dan gelerek , Tophane İskeleye yaklaşan gemiden kendisine ait üç cariyeye ile birlikte iner ve Tophane'deki evine giderler. Bu cariyelerden birisi dokuz yaşında zayıf bir kızcağızdır. Bir hafta sonra bu kızcağızı satarak başka bir eve gönderirler.

“Hacı Ömer: "Biz de bunu bin liraya almadık ya! Tam Yüksek Kaldırım'daki Mustafa Efendi'nin karısının istediği gibi bir küçük. .. " cevabını verdi. O gece Çerkes o evde kalarak, üç gün beğenmeye bağlı olarak, üçünün de pazarlığı bitti.

Bu evde kızlar geceleri bir odaya toplanır, birbirleriyle konuşurlardı; fakat çok gülmek, Çerkesçe konuşmak yasaktı. Bir müşteriye gidip de, her ne sebepten dolayı olursa olsun, beğenilmeyerek gelen esirlere, on - on beş kırbaç vurulurdu.”⁸⁹

1.8.2. TOPHANE İSKELESİ

Devrin romanlarında değişik sebeplerle işlenen bir mekan olarak Tophane iskeleye de karşımıza çıkar.

Ahmet Midhat Efendi'nin *Hüseyin Fellah* adlı romanında , çok karanlık ve korkutucu bir gecede gidecek bir yerleri olmayan Şehlevend ve annesi Hasna Hanım'ın yaşadıkları sıkıntılardan kurtulmak için Tophane İskeleye kıyısına gelerek intihar etmek istediklerini görüyoruz.

“Kız -Çekinme anacığım, söyle söyle! Zati Tophane iskeleye niçin gittiğimizi ben biraz işkillemiştim.

Ana -İşte onun için gitmiş idim ya!

Kız -Ne için?

Ana -Anlayamıyor musun?

Kız -Onun bir adı yok mu?

Ana -Kendimizi kurtarmak için kızım.

Kız -Yani kendimizi öldürmek, denize atıp boğmak için!

Öyle değil mi?

⁸⁸ Ahmet Midhat Efendi, **Hüseyin Fellah**, Ankara, 2000, s.48.

⁸⁹ Sami Paşazade Sezayi, **Sergüzeşt**, İstanbul, 1992, s.19.

Ana -Aman Şehlevend! Söyleme söyleme! Üstüme fenalık geliyor! Ah ne idi o denizin karanlığı?⁹⁰

Ahmet Midhat Efendi'nin Felatun Bey ile Rakım Efendi romanında ise; Tophane İskeleyi adalara gezinti yapmak amacıyla kullanılan bir mekan olarak karşımıza çıkmaktadır. Rakım Efendi ve İngiliz asıllı Mr. Ziklass ailesi Tophane'den sandala binerler.

“Bazı Pazar günleri Rakım sandalı Tophane iskelesine celbederek İngilizlerle orada birleşip binerler, Kadıköyüne, adalara doğru çıkıp yelken kullanarak voltalar ederlerdi.”⁹¹

1.8.3. DİNİ YAŞAYIŞ

Tophane semti dini maksatla kullanılan bir mekan olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Ahmet Midhat Efendi'nin Dürdane Hanım adlı romanında Sandalcı Çerkes Sohbet önceleri alafranga yaşayışa, eğlenceye düşkün biriyken Acem Ali'den etkilenir ve sefahat aleminden uzaklaşmaya başlar. Bir Cuma günü de Tophane Camii'ne giderek ibadet eder. Bu durum Tophane'nin kendi kültürel kimliğini korumasının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

“- Bugün nerelerdediniz beyefendi? sualine Sandalcı demişti ki:
- Tophane Camii'ndeydim.
- Camide mi? Amma yaptın ha! Sandalcı Sohbet'e cami yakışır ya?
- Hayır efendim! Ters söylediniz. Eğer "Sandalcı Sohbet camiye yakışır ya?" deseydiniz daha doğru olurdu. Zira hiçbir şeye yakışığı olmayan benim! Fakat cami-i şerif asıl benim gibi günahkarlara yakışır. Orası Cenab-ı Allah'ın merhamet hanesidir. O haneye merhamete en ziyade ihtiyacı olanlar baş vurur ve vurmalıdır. İşte bunun içindir ki cami-i şerif en ziyade bana yakışır!
- Çok şey! Sandalcı Sohbet'ten bu sözleri işitmek mümkün olacağı acaba bir kimsenin aklına gelir miydi?”⁹²

⁹⁰ Ahmet Midhat Efendi, **Hüseyin Fellah**, Ankara, 2000,s.11.

⁹¹ Ahmet Midhat Efendi, **Felatun Bey İle Rakım Efendi**, Ankara, 2000,s.33.

⁹² Ahmet Midhat Efendi, **Dürdane Hanım**, Ankara, 2000,s.130.

1.8.4. ALAFRANGA UNSURLAR

Tophane Beyoğlu'na yakınlığı ve bir Beyoğlu semti olması sebebiyle; burada alafranga yaşayışa dair birtakım izler de görülmektedir.

Ahmet Midhat Efendi'nin Vah adlı romanında alafranga yaşayışa meraklı, kadınlarla ilgilenmek hususunda Avrupai davranan kahramanı Behçet Bey, Avrupa'dan son posta ile gelmiş olan bazı resimli gazeteleri okumak için Tophane'de postaneye gider.

“Behçet Bey Avrupa'dan son posta ile gelmiş olan bazı resimli gazetelerini almak için Tophane'de Bostanbaşı'nda vaki postaheneye giderek oradan dahi Beyoğlu'na çıkıp bazı mağazaları falanları ziyaret eylemiş ve akşam üzeri Köprü'ye inerek saat onu çeyrek geçe Köprü'den hareket eden vapura rakib olmuştu.”⁹³

Vah adlı romanda, Ferdane Hanım'ın resminin Behçet Bey'in eline geçmesi anlatılırken o devirde kadınların resim aldırma özentileri ile alakalı bilgi verilir. Buradan hareketle Tophane'de Beyoğlu ve Galata'daki gibi bir alafranga zihniyetin henüz kabullenilmediğini düşünebiliriz.

“Bu resmi temaşa edip de Ferdane Hanımın kendi resmi olduğunu görseydiniz ihtimal ki şaşardınız. Ancak bir zaman Tophanede bir ressamın karısı hanımlar için dahi resim çıkarıp bahusus bunların camlarını kırdığı ve nüshalarını hiçbir kimseye vermediği cihetle bazı heveskar hanımların resim aldırduklarını ve filhakika resimlerin yed-i ağıyara geçtiklerini bilseniz ilk hasıl olan istiğrabiniz tenakus eylerdi.”⁹⁴

1.9. TÜNEL

Karaköy'ü Beyoğlu'na bağlayan en kısa yol olan Tünel, 1863'te Londra'da, 1868'de de New York'ta inşa edilenlerden sonra dünyanın en eski üçüncü yer altı toplu taşıma sistemidir.⁹⁵

⁹³ Ahmet Midhat Efendi, **Vah**, Ankara,2000,s.40.

⁹⁴ **a.g.e.**, s.94.

⁹⁵ Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık ,**1870 Beyoğlu 2000**, İstanbul, 2006, s.206.

1870 Büyük Beyoğlu yangınından sonra Beyoğlu sokakları yeniden şekillenmeye başlar. 1873 yılında Galata ile Beyoğlu arasında Tünel yapılmıştır. “The Metropolitan Railway of Constantinople From Galata To Pera” adı ile çalışan ve önceleri deneme amacı ile yalnızca hayvan taşıyan Tünel’de kaza olmadığı görülünce 17 Ocak 1875 günü, yapılan törenden sonra, insan da taşınmaya başlandı.⁹⁶

Beyoğlu’nun yakınında bulunan Tünel, Beyoğlu’na çıkmak için kullanılan bir güzergah olarak romanlarda yer almıştır. Bunun dışında Tünel’e ait herhangi bir özellik dikkati çekmemektedir.

Ahmet Midhat Efendi’nin Müşahedat adlı romanının değişik bölümlerinde kahramanlar Beyoğlu’na çıkmak amacıyla Tünel’den geçip Tünel’i güzergah olarak kullanmaktadır.

“Tünel mevkiinde Refet’e tesadüf etmeyeyim mi? Delikanlı bugün eski beşâsetlerini andıracak bir tavr-ı dostane ile müsta’celen yanıma sokulduysa da doğrusu ya kizb-i sarîhini tuttuğum dakikadan beri Refet hakkındaki eski nazarımla değişmişti. Mamafih renk vermedim.”⁹⁷

⁹⁶ Özdemir Kaptan Arkan, **Beyoğlu Kısa Geçmişi Argosu**, İstanbul, 1998,s.183.

⁹⁷ Ahmet Midhat Efendi, **Müşahedat**, Ankara, 2000, s.341.

2. BEYOĞLU'NUN ESKİ DÖNEMLERİ

Tanzimat Devri romanlarında yapılan incelemede Beyoğlu'nun eski dönemlerine ait çok fazla bilgi olmadığı görülmüştür. Romanlarda genellikle Tanzimat Devri Beyoğlu hayatı işlenmektedir. Yalnız birkaç eserde Beyoğlu'nun eski yapısı, eğlence mekanları ile alakalı bilgiler bulunmaktadır. Bunlardan hareketle Beyoğlu'nun eski dönemleri ile alakalı çalışmamızı yürüttük.

2.1. BEYOĞLU'NUN ESKİ YAPISI

Beyoğlu mıntıkası, Osmanlı devrinin ilk asırlarına kadar gayrimeskûn bir ormanlık arazi idi ve yalnız Taksim'e kadar olan sahada bazı köşklerle mezarlıklar bulunuyordu. Kalan kısımda , elçiliklerle Avrupalıların ve bazı yerli Hıristiyanların yetiştirdikleri bağlar vardı ki , elçilik erkânı ve ecnebler, yaz günlerinde ve bilhassa şehirde veba salgını zuhur ettiği zaman , bu bağlarda bulunan evlere çekilirlerdi. XVI. Asırdan sonra , elçilik binalarının inşası üzerine, elçilik erkânı ve Avrupalı tacirler ve onları takiben de yerli zengin Hıristiyanlar , Beyoğlu sırtlarını izdihamlı Galata'ya tercih ederek orada evler yaptılar , kiliseler inşa ettiler ve böylelikle Beyoğlu son zamanlara kadar ecnebi ve Hıristiyan halkın hususi bir mahallesi olarak kaldı.¹ 1790'lı yıllarda Türkiye ve İstanbul'u anlatan Olivier , buraların aynı zamanda gezinti ve dinlenme yeri olduğunu , konumlarının güzelliğini anlatır:

“İstanbul'daki ilk dolaşmalarımız , bizi, bazılarının gezinti ve dinlenme, bazılarının da hüznü, teessür ve tefekkür yeri olan Beyoğlu mezarlıklarına götürdü. Buraya uzun Beyoğlu Caddesi'nden geçerek gidilir.

...
Nitelikleri bakımından pek ziyade hüznü verici olan bu mezarlıklar, mevkileri, Marmara ve Boğaziçi sahillerine ve şehrin büyük bir kısmına hakim manzaraları itibarıyla sınırsız ölçüde keyifli yerlerdir.”²

Beyoğlu tarihi süreci içerisinde birçok kez kolera salgını ve veba salgınına yakalanır. Bunlarda semtin yapısını değiştiren, etkileyen hususlardır. 16. yüzyıl sonlarında, İstanbul'da bulunan Alman-Avusturya İmparatoru II. Rudolf'un

¹ Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, **1870 Beyoğlu 2000**, İstanbul, 2006, s.7.

² Özdemir Kaptan Arkan, **Beyoğlu Kısa Geçmişi Argosu**, İstanbul, 1998, s.102.

olağanüstü elçilik kurulunda görevli bulunan Baron Wenceslaw Wratislaw , Beyoğlu ve Galata'daki veba salgınına şöyle anlatır:

“Bu sıralarda İstanbul'da korkunç bir veba salgını hüküm sürüyordu. .. Kimi evlerden iki, üç hatta dört cenazenin birden çıktığını görüyorduk. Bu pis ve korkunç hastalık bizim konağa da pençesini uzatmış, ... içimizden altı kişinin canına kıymıştı. Ölenlerin Galata semtinde gömülmesine izin verilmişti. Cesetler üç dört adam tarafından taşınmıştı , Galata'da altı manastırları olan Fransisken Rahipleri gömme törenini yerine getirmişlerdi.”³

“Moby Dick”in üne kavuşturduğu Herman Melville'de on gün kaldığı İstanbul'da bir günlük tutar ve Beyoğlu'na dair gözlemlerini anlatır. 12 Aralık 1853 tarihli günlüğünde Beyoğlu'nu şöyle anlatır:

“Saat 14:00'te Haliç'e demir attık. Kayıkla Tophane'ye geçtik. Pasaport filan soran olmadı, bavullarımız da aranmadı. Ayarladığımız bir rehber bizi Beyoğlu'nda Hotel du Globe adlı bir otele götürdü. Akşam yemeğinden önce biraz dolaştık. Akşam yemeğini saat 18:00'de yedik. Beşinci katta halısı falan olmayan bir odanın ücreti 10 frank. Gece dışarı çıkmadık. Haydutlardan ,katillerden korktuk. Musibetler . gece çıkılmıyor, çıkmaya niyetlenseniz bile gidecek yer yok.

....

Erken kalktım; sokağa çıktım , mezarlıklar gördüm, çöp yuvası. Bir mezarın üzerinde testereyle odun kesiyorlardı. Mezarlık ormanları. Yollar kargacık burgacık. Yalnız başıma İstanbul tarafına yürümeye başladım, uzun yorucu bir yürüyüşten sonra baktım çıktığım yere gelmişim. Orman içinde kaybolmuş gibiydim. Sokakları gösteren harita marita yok. Cep pusulası. Tam bir labirent. Sokaklar dar mı dar, birbirine kavuşur gibi. İnsan biraz yukarı çıksa yolunu kolay bulacak hani. Bir ağaca çıksa , labirentin dışarı çıkabileceği bir yer olsa. Ama yok. Sokakların adı olmadığı gibi, koruluklar arasındaki doğal geçitlerin de adı yok. Evlerde numara yok. Hiçbirşey yok.”⁴

Görünüş ve yaşam olarak Beyoğlu'nun bütün olumsuzluklarına rağmen, Avni mahlası ile şiir yazar Fatih Sultan Mehmed , Cenevizli Galata'yı Hıristiyan bir kadına benzeter ve O'nu görenin duyduğu hayranlıktan kafir olacağını , böylece Cennet bahçesine gitmek umudundan vazgeçeceğini söyleyerek İstanbul'un bir liman mahallesi olan Galata'dan hareketle Galata'nın ve dolayısıyla Beyoğlu'nun güzelliğini şu şekilde anlatır:

“Bağlamaz Firdevs'e gönlünü Galata'yı gören
Kâfir olur ey Müselmanlar , o tersayı gören”⁵

³ Özdemir Kaptan Arkan, **Beyoğlu Kısa Geçmişi Argosu**, İstanbul,1998, s.48.

⁴ Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, **1870 Beyoğlu 2000**, İstanbul, 2006, s.8.

⁵ Özdemir Kaptan Arkan, **Beyoğlu Kısa Geçmişi Argosu**, İstanbul,1998, s.43-44.

Beyoğlu'nda elçilik ve konsolosluk binalarından başka zengin Rumlar, Katolik Ermeniler ve İstanbul'a yerleşmiş yabancıların da çok güzel taş evleri vardır. Avrupa'nın ikinci üçüncü derece otellerini andıran birkaç otel de taşandır. Bunların dışındaki evler tahtadan olduğu için Beyoğlu sık sık yangın geçirir. Bunların en büyükleri 1811, 1831, 1857 yıllarındaki yangınlardır. Ama 1870 yangını ötekileri de bastırır. "Büyük Beyoğlu Yangını" diye adlandırılan bu yangında İngiliz Elçilik binası ile üç bin dolaylarında ev ve dükkan yanmıştır. Tünel Galatasaray arasına saldıran 1831 yangını bu kesimdeki İstiklâl Caddesi'nin genişletilmesine olanak sağlamıştır.⁶

Ahmet Midhat Efendi'nin Hüseyin Fellah adlı romanında Kumbaracı Yokuşu, Hendek Caddesi, Kasımpaşa, Galata Kalesi , Kanlıburç mekanları geçirdikleri değişimle yüz yıl öncesine göre anlatılmaktadır.

Önce Beyoğlu'nda Hendek Caddesi , Kumbaracı Yokuşu yer olarak tarif edilir, Hendek denilen yerin diğer isminin Bitpazarı olduğu, buradan bir yolla Kumbaracı Yokuşu ile Beyoğlu'na çıktığı, diğer yolla ise Hendek caddesi ile Kulekapısı'na gidildiği anlatılır.

Kumbaracı Yokuşu'nun o dönemde eski yapısını koruduğu, birbirinin sırtına binen ahşap hanelerden kurulu olup da insanın içini daralttığı anlatılır.

Hendek Caddesi'nin ise geniş bir yol ve kârgir binalardan oluştuğu belirtilir.

Beyoğlu'nun eski dönemlerde kupkuru bir dağ olduğu, öyle ki; atalarımızın İstanbul'u fethetmeye geldikleri vakit şimdiki Beyoğlu dağının tepesine bir baştan bir başa ordu kurdukları anlatılır. Kantarlarca gülle atan topların da Kulekapısı ve Kasımpaşa taraflarında toplanıp İstanbul'u ateşe tuttukları anlatılır. Ayrıca Hendek Caddesi'nde bulunan Galata Kulesi'nden atılan okların, topların Beyoğlu'na Kumbaracı Yokuşu'na kadar gittikleri belirtilir.

⁶ Salah Birsnel, **Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu**, İstanbul, 2002, s.11.

Hendek Caddesi'nin Galata Kalesi'nin sahrasında olduğu , yüz sene öncesine göre Hendek Caddesinden geçen birilerinin Galata Kalesinin burçlarını görebildiği; fakat zaman içerisinde gerçekleşen birtakım değişimlerle Hendek Caddesi'nden Galata Kalesinin görülemez bir hale geldiği anlatılır.

“Şimdi bizim Hendek Caddesi dediğimiz yer yok mu? İşte o cadde tamam Galata Kalesinin sahrası idi. Bu caddenin selefi olan incecik bir yol dahi yine şu sahranın üzerinden gider idiyse de o zamanın terakkiyat-ı medeniyyesi asarından olarak astar bedeni biraz yükseltilmiş bulunmakla yoldan geçenler hendek içini göremezlerdi. Yüz sene evvelisi ise bu duvar olmadığından o müthiş hendek herkesin gözüne çarpardı.”⁷

Yüz sene öncesinde bu kalenin içlerinde adam öldürüldüğü, şimdi ise burada ip ve halat büken sanatkarların olduğu ve kaledeki burçların bazılarının da bazı kimseler tarafından mesken edildiği, bu yüzden de kalenin eski dehşetinin kalmadığı anlatılmaktadır.

“Yüz sene evvelisi geçilmiş olsaydı kale bedeni üzerinde kan lekeleri ve kuruyup ağaç kökü damarları gibi değnek kesilmiş insan bağırsakları ve hele birçok kol ve bacak ve kafa kemikleri görülürdü. Nasıl ki muahharen tesviye esnasında birçok kemikler zuhur etmiştir de..”⁸

Kalenin içinde bulunan çukurların bir mezar görüntüsünde olduğu, burada düşman efradının saplanıp kalması için yapılmış kazıklar olduğu; yine kale içinde kemer şeklinde kapıların bulunduğu, bunların yürüyüş kapısı olduğu ve çok kullanıldığı anlatılır. Buranın daha ötesinde ise ipten kaçmış, kazıktan kurtulmuş kişilerin götürüldüğü, kale içindeki kapılardan biriyle bağlantılı Kanlıburç denilen yer olduğu anlatılır.

“Onun ismine ‘Kanlıburç’ derler. Yeniçeri dayıları Galata ve kapı içinden aşırıdıkları gerek müzekker, gerek müennes aşırımaları ve kaçırımaları oraya götürürler, orada canlarını ya ırları veyahut malları bahasına kurtaramayanlar mallarını ve canlarını kanları bahasına kurtardıkları için bu burca ‘Kanlıburç’ denilmiştir.”⁹

⁷ Ahmet Midhat Efendi, **Hüseyin Fellah**, Ankara, 2000, s.4.

⁸ **a.g.e.**, s.4.

⁹ **a.g.e.**, s.5.

Yüz sene öncesine göre Kanlıburç denilen yerin bir kanara olduğu, yeniçeri sohbetçilerinin buraya Çubukçulariçi Mezarlığının hayratı olan tabutluktan bir teneşir getirip bunu yatak olarak kullandıkları,yeniçerilerin burada sohbet ettikleri, içki içtikleri anlatılır. Yeniçerilerin yataklarının yanındaki duvarda bulunan çivilere eşya ve silahlarını astıkları, şayet duvarda yağmurluk asılmış ise bunun tehlikeli bir durum olduğu ve oradan kaçmak gerektiği de anlatılır.

“Her zaman bu halde değildir, ama farkı da pek çok değildir. Ya bir tarafında bir de kaba hasır bulunur, ya bir hasır iskemle fazla olarak görülürdü. Bu iskemle kahvecilerin yalnız dört ayaktan ibaret arkasız iskemlelerinden olduğu için orada bulunduğu gece iskemle hizmetini değil belki masa işini görürdü. Eğer duvarda çiviler üzerine bir eski aba yağmurluk asılmış görülür ise orada durmayıp kaçmak lazım gelir idi. Zira yağmurluk hayra alamet olmayıp oraya mutlaka bir yeniçeri gözü ve bir de tabancasının ağzı açık olduğuna delalet ederdi.”¹⁰

Tanzimat öncesi dönemlerde yeniçerilerin sık sık ayaklanma çıkardıkları ve etrafta gördükleri herkese ve her şeye zarar verdikleri bilinen bir durumdur. 1790 yıllarının İstanbul’u hakkında bilgi veren Olivier, Kalyoncu askerlerinin davranışlarını şu şekilde anlatır:

“Kalyoncu askerleri genellikle çok asi ve disiplinsizdiler. Sefere çıkmadan önce limanda yapmadıklarını bırakmazlar. Hükümet de hepsini birden darıltmamak için bunları cezalandırmaktan çekinir. Bu gibi zamanlarda İstanbul’daki Yahudiler , Ermeniler, Rumlar ve hatta Avrupalılar pek ziyade endişelenirler. Gündüzleri bile Beyoğlu ve Galata’nın arka sokaklarında pek görünmeğe cesaret edemezler ve ortalık kararmadan evlerine dönmeğe gayret ve itina ederler.”¹¹

O dönemde Beyoğlu’na çıkmak için Kumbaracı yokuşu’nun çok işlek olmadığı ; ama tüm tehlikelerine rağmen Hendek yolunun çok işlek olduğu da dikkat çeken bir başka husus olarak anlatılmıştır.

¹⁰ a.g.e., s.6.

¹¹ Özdemir Kaptan Arkan, **Beyoğlu Kısa Geçmişi Argosu**, İstanbul,1998, s.47.

2.2. BEYOĞLU'NUN ESKİ EĞLENCELERİ

Beyoğlu'nun eski dönemleri romanlarda işlenirken özellikle Beyoğlu'ndaki eğlence şekilleri üzerinde durulup, eğlence mekanlarının geçirdiği değişim anlatılır.

Ahmet Midhat Efendi, Hasan Mellâh Yahut Sır İçinde Esrar adlı eserinde o devirde İstanbul'daki kış sohbetlerine değiniyor.

O asırda insanların eğlenmek için gidebilecekleri mekanların olmadığı, Beyoğlu'nda Naum'un Tiyatrosu ve Palais de Cristale yanında bir Fransız Tiyatrosu olmadığı belirtiliyor. Ayrıca çalgılı kahveler gibi eğlence mekanlarının da olmayıp, Beyoğlu'nun eğlence mekanları için gidilip gelinen bir yer olmadığı anlatılır. Öyle ki o dönemde gece değil gündüz bile İstanbul'dan Beyoğlu'na, Tophane'ye geçmek için bir deniz seferine ihtiyaç duyulduğu , yani ulaşım imkanının dahi olmadığı anlatılıyor.

Kimi yerlerde mahalle kahveleri olduğu buraların da kibar ve namuslu insanların gidemeyecekleri yerler olduğu belirtilir.

“İmdi Beyoğlu'nun şimdiki eğlenceleri o asırda kimsenin hayaline bile gelmemiş olduğu misillü, Gedikpaşa'da dahi bir Osmanlı Tiyatrosu veyahut o tiyatronun selefi olan "Souillier" dahi yoktu. Ötede beride bazı mahalle kahveleri varsa da, kibar gidemedikten başka, namusu üzerinde olan esnaf bile gidemezdi. Çünkü kahveler yeniçerilerin bazı erazili ile eşkıya-yı ümmet tarafından istila edilmişti. Kahvelere çıkan halkın bellerinde bir kucak silah bulunup, bunları yalnız muhafaza-i nefis için suret-i müdafaada kullanmayarak, zevk için suret-i taarruzda dahi kullanmak, onlar indinde adet idi.”¹²

İşte Beyoğlu'nun eğlence mekanları yönüyle zayıf olması sebebiyle ; insanların, kış vakitlerinde uygun olan bir hanede toplanıp çeşitli şekillerde eğlendikleri anlatılır.

Ahmet Midhat Efendi'nin Dürdane Hanım adlı romanında ise meyhane ortamı anlatılırken daha önceki dönemlere dair bilgiler verilir. Meyhane önlerinde bulunan büyük fiçilerin yetmiş seksen yıllık fiçiler olduğu anlatılıp, o dönemdeki

¹² Ahmet Midhat Efendi, **Hasan Mellah Yahut Sır İçinde Esrâr**, Ankara, 2000, s.333.

Bekrîlerin içme adetlerinden bahsedilir. Eski dönemlerde insanların daha büyük bardaklarla daha çok içki tükettikleri anlatılır.

“Şimdiki halde kendilerinin rakip ve kaim-i makamları olan damacanalara, binliklere, kadehlere karşı onlar bir tavr-ı pirane ve lisan-ı hal ile derler ki: Hey gidi züğürt şıklar hey! Bizim mukbil olduğumuz bereketli zamanlarda bu mahaller içinde "Bir kadeh!" veyahut "Bir mastika!" gibi tabirat kullanılmazdı. "Bir elli!" yahut "Okkalık!" denilip dört elli içmekle iktifa eden sarhoşların yüzüne bile bakmazlardı. Bir baş tömbekiye nargilede içinceye kadar okkalığı sızdıran ve meze olarak dahi bir çeyrek turp ile iktifa eyleyen Bekrileri şimdi destgah önünde resmi görülen Baküs görseydi işret rububiyetinden bilistifa makamını onlara terk ederdi. Buraya "su" denilen şey ancak kapkacak yıkamak için girip, yoksa öyle bir kadeh rakının yanında koca bir bardak dahi su bulunduğunu o koca Bekriler görselerdi "Eyyvah, ne günlere kaldık! Su ile mi keyif yetiştireceğiz!" diye pür-gazap olurlardı.”¹³

Beyoğlu meyhanelerinin eski müdavimlerinin yeniçeriler ve kalyoncular olduğu, sonraki dönemde ise onların yerini alan eğlence meraklıları arasında tulumbacılar, sırık hamalları, Rum sandalcıları ve yankesiciler olduğu belirtilir. Eski ve sonraki dönemlerdeki eğlence meraklılarının ortak özelliği olarak ; içtikten sonra kendilerini kaybetmeleri ve kavgaya girişir bir yapıda olmaları belirtilir. Aralarındaki fark olarak ise eski dönemdekilerin silah olarak daha dikkat çekici ve donanımlı oldukları anlatılır. Sonraki dönemdeki kavgaların, suçların eskisinden az olmadığı da belirtilir.

“Yoksa bir meyhane içinde hay huy deyinceye kadar bir adamın dört beş yerinden yara yiyerek zaptiyeler yetişinceye kadar ya arka veyahut ön kapıdan savuşan katilin arkası sıra mecruhun dahi can vermesi ve katilinse izi bile belli olamaması veyahut zaptiyeler yetiştikleri surette zaten sarhoşken döktüğü kan kendi kanını da başına sıçratmış olan katilin beş altı zaptiye üzerine de saldırışı veya onlardan da bir kaçını yaralamak veyahut bir kaç süngü veya kurşunla kendisi geberip gitmek gibi neticeler vukua gelmesi şimdi dahi evvelkinden nadir değildir.”¹⁴

Ahmet Midhat Efendi'nin Bahtiyarlık adlı romanında da Senai Bey'in gittiği Beyoğlu'ndaki Flâmme Kahvesi sebebiyle , Beyoğlu'nun eski eğlence mekanları hakkında bilgi verilip Flâmme Kahvesi'nin eski hali anlatılır.

¹³ Ahmet Midhat Efendi, **Dürdane Hanım**, Ankara, 2000,s.6.

¹⁴ a.g.e., s.7.

Flâmme alev manasına geldiği için eskiden centilmenlerin gidip alev aldıkları yer olarak anlatılır. Flâmme'nin altı yedi sene sonra yanarak kalan dört duvarın Beyoğlu Belediyesi tarafından yıkılıp yerine bir tuhafçı mağazası ve üzerine üç dört katlı han yaptırıldığı anlatılır. Bu han içerisinde misafirhane, tiyatrohane, meyhana, kahvehane, mızıkahane, randevuhane , kumarhane gibi birçok eğlence mekanı bulunduğu anlatılır. Flâmme'nin devrin en meşhur ve büyük eğlence yeri olduğu, Avrupa'dan gelen sanatkarların en çok şöhret kazandıkları yer olduğu anlatılır. Eski dönemin Elhamra , Kafe Kristal gibi eğlence yerlerinin Flâmme yanında sönük kaldığı, yeterince rağbet alamadığı anlatılır. O dönemki Konkordya ve Alkazar'ın da Flâmme ile yarışamayacakları belirtilir. Sanatkarların Flâmme'de yıldızları söndükten sonra yeniden parlamak için Elhamra'ya gittikleri anlatılır.

“Vakıa bunlar kapıların önünü binlerce gaz lemalarıyla donattıkları halde Flâmme'nin bir arşın kalın eski kârgir duvarlarına delinmiş olan irtifai arzından pek az ziyade ve müstatil tabirinden ziyade murabba vafına seza pencereleri içli dışlı iki kat camdan maada bir de demir kapaklarla mestur olmakla dışarıdan bakanlara hiçbir lem'a-i teşvik göstermezdiyse de onun alevi derununda olduğundan erbabı muhkemen mestur bir fener etrafında dönen pervaneler gibi hep Flâmme kapısına koşuşlardı.”¹⁵

Tanzimat Devrine gelinceye kadar Beyoğlu'nda büyük eğlence mekanları yoktu. Beyoğlu'nda kahveler 1850 yıllarında çoğalmaya başlar. Salah Birsal'in Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu kitabında 1843 yılında Pera'ya sayfalarını ayıran Gérard de Nerval'in Beyoğlu'ndaki kahvelerden biri ile alakalı izlenimlerini görüyoruz.

“Nerval, 1843 yazında İstanbul'a düştüğü vakit bir yüzü Beyoğlu'ndaki Büyük Mezarlık Caddesi'ne (İstiklal Caddesi) , bir yüzü de Tepebaşı'na bakan bir kahve saptamıştır. Mevsim dolayısıyla yolun öteki yanına da masalar atılmış ve Nerval kendine uygun bir masa seçebilmek için bu yolda bir iki kez aşağı yukarı gidip gelmiştir. Nerval'in demesine göre burası Paris'in Champs-Elyées Caddesi'ndeki kibar kahvelere benzer. Beyoğlu'nun bütün zenginlikleri buradadır. Dondurma yenir, limonata, sütlü kahve içilir. Leylekler masa masa dolaşır. Müşterilerin kendilerine şeker ve bisküvi şöleni çekmesini bekler. Kahvede Osmanlı İmparatorluğu'nun Fransız diliyle yayınlanan bütün gazeteleri vardır. Kimileri Journal de Constantinople , Echo de Smyrne , Portofolio Maltese, Courrier d'Athenes, Moniteur Otoman adlı bu gazetelerin hepsini toplar, onları, topuna göz atmadan kimseye vermez.

¹⁵ Ahmet Midhat Efendi, **Bahtiyarlık**, Ankara, 2000,s.12.

Bir Rus , aynı saygısızlığı Nerval'e de uygulamış ve Nerval gazetelerden birini istediği halde yüzüne ters ters bakan adamı Paris'teki kahvelerin müşterilerine benzetmiştir.”¹⁶

Ahmet Midhat Efendi'nin Henüz On Yedi Yaşında adlı romanında da , Beyoğlu'nda bir randevuhaneye giden Ahmet Efendi'nin buralarla ilgili görüşleri belirtilir. Ahmet Efendi'ye göre Türklükte, İslamiyette, Osmaniyette böyle yerler yoktur, bu yerler Frenklikten gelmiştir. Ahmet Efendi, şapkaların girdiği her memlekette bu murdarlığın türediğini anlatır. Ahmet Efendi, şapka girmemiş yerlerde randevuhane bulunmadığını, randevuhanenin olmadığı yerlerde böyle işler yapanların ise rezil rüsvay olduğunu anlatır. Beyoğlunda ise nüfusun büyük çoğunluğunun veya bir kısmının bilinen, tanınan zinakarlardan oluştuğunu belirtir. Ahmet Efendi randevuhanelerin icadının Avrupa medeniyetinin yayılmasının sonucu olduğunu düşünür. Buradan Beyoğlu'nun eski dönemlerinde böyle eğlencelerin bize Avrupa yaşayışı ile geldiğini anlayabiliriz.

“Ey Frenkler! Türkiyede esareti men edeceğiz diye birtakım medeniyetperverane ve hürriyetperestane sözlerde bulunursunuz. Halbuki bizde hiçbir esir böyle kerhanelerde erazil-i avama ferşpah olmak için satılmaz. İşte size asıl esirler ki anaları babaları levs-i fuş ile telvis için satıyorlar.”¹⁷

¹⁶ Salah Birsal, **Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu**, İstanbul, 2002,s.13-14.

¹⁷ Ahmet Midhat Efendi, **Henüz On Yedi Yaşında**, Ankara, 2000, s.104-105.

3. GÜNDELİK HAYAT

Beyoğlunda farklı inançlara sahip, farklı milletlerden, farklı lisanları konuşan birçok insan bulunmaktadır. Bunların her birinin değişik yaşam şekilleri, dünya görüşleri vardır. Değişik yapıda olan bu insanların almış oldukları eğitim de onların kişiliklerini etkilemektedir. Ayrıca birçok kültürün bir arada olmasından doğan bir kültürel çatışma yada kültürel etkileşim söz konusudur. Beyoğlu'nda Türk kültürü ile Avrupa kültürünün bir arada olduğu düşünülürse Beyoğlu'nda çok farklı yaşam şekillerinin oluştuğunu söyleyebiliriz. Bunlar günlük hayatın içerisinde insan ilişkilerini oluşturan unsurlar olarak kavga, eğlenme, tartışma, hırsızlık, entrikalar, dostluk, aşk gibi sonuçları doğurur. Beyoğlu'nda günlük hayat başlığı altında incelediğimiz romanlarda birçok unsur dikkatimizi çekmektedir.

1880'lerde İstanbul'a gelen Bertrand Bareilles, İstanbul'un Frenk Ve Levanten Mahalleleri adlı kitabında Beyoğlu'nun günlük hayatını çeşitli yönleriyle dile getirir.

“Pera, istediği kadar tepesine penbe ya da uçuk mavi renklere boyanmış yüksek evler sıralasın, tepenin ana eksenini bir tek düz sokak oluşturur. Sağa ve sola doğru da birkaç yan yol açılrsa da, bu yollar hemen merdivenlere dönüşür. Son zamanlarda, bu yan sokaklarda sadece hamalların ya da bekçilerin akılda tutabildiği barbar isimlerin yazıldığı mavi tabelalar belirdi. Gündüzleri bile gerekmedikçe girilmeyen bu sokaklar, geceleri iyice ürkütücü bir hal alır: çok uzun aralarla sıralanmış gaz lambaları, kötü kötü kokan , kuşkulu köşeleri iyice karartır. Buna karşılık, Büyük sokak denen Pera Sokağı, yerel hayranlık sınırlarını aşan bir üne sahiptir.

...

İstanbul'a ilk geldiğimde, bu sokak yer yer çukurlar ve engebelerle kaplı dar bir labirent gibiydi: Ahşap evlerin cumbaları altından yürüyordunuz ; karşılıklı evlerin üst kısımları birbirlerine öyle yakındı ki kediler, damdan dama atlıyordu. Bu sıkıntılı ve olukların durmadan beslediği , karanlıkta içine düşmekten asla kurtulamadığınız su birikintilerini yakından tanıdım. Sonunda birkaç yıl taş kaplanan ve modernleştirilen Büyük Sokak'ta ise, akşam belli bir saatten sonra , günahkar kalça çakalamalarıyla dolaşan tombul Levanten hanımların tuvaletlerini, flörtlerini hayran hayran izlemek mümkündü. “Bütün Pera” bu sokağa yığılıyor ve senli benli bir kalabalık itiş kakış içinde doluyor, piyasa yapan iyi giyimli insanlar, kahvelerin yüksek camları ardındaki masalarına kurulup onları izleyen müşterilerin bakışları altında sokak boyunca gidip geliyorlardı. Tüm yerel yaşamın özeti oradaydı. Birini bulmak, biriyle tanışmak ,

bir şapka ya da bir şemsiye satın almak, bir bira içmek , ya da evlenmek mi istiyorsunuz? Pera Sokağı'na gitmek zorundasınız.”¹

3.1. KONAK HAYATI

Handan İnci Elçi'nin Roman ve mekan kitabında belirttiği gibi ev, insanın iç dünyasını ve yetiştiği kültürü birebir yansıtan önemli bir yaşama alanıdır. Bu açıdan ev psikolojik sosyolojik çözümler için verimli bir laboratuvar işlevi görür. Ev , bir insanın ve kültürün kimlik kartı gibidir. Bu yönü dikkate alınca ev, Bachelard'ın dediği gibi, “cansız bir dam altı” olmaktan çıkar ve “içinde oturlan mekan geometrik mekanı aşar.”² Mekan ile insan arasındaki karşılıklı etkileşimleri araştıran bachelard'a göre ev, bir “ruh durumu”dur.³ Bunun için Bachelard, özellikle “içinde doğulan evler”in “salt bir fiziksel nesne olarak görülmemesi gerektiğini” söyler.⁴ “İnsan varlığının ilk evreni” olan bu evler hatıra izleriyle doludur.⁵ Evi bir barınak olmanın ötesine taşıyan en önemli unsur ise “insanın düşünceleri, anıları ve düşleri için en büyük birleştirici güçlerden biri” olmasıdır.⁶ Bachelard'a göre “ev olmasaydı, insan dağılıp giderdi” ; çünkü “ev insan yaşamında kazanılmış şeylerin korunmasını sağlar, bunları sürekli kılar.”⁷ Ev insanı doğanın fırtınalarına karşı koruduğu gibi , hayatın fırtınalarına karşı da ayakta tutar. Bu anlamda evin maddi ve manevi olarak iki yönü vardır. Yani ev, “aynı zamanda hem beden hem ruhtur.”⁸

İnsanın dünya üzerindeki varoluşunu bir mekan ve yer edinme problemi olarak ele alan Heidegger'e göre “ev, şöyle veya böyle barındığımız fiziksel bir yapı değildir. Ev, insanın dünyada ve varlık içinde temel bulunma biçimidir. Bu temel biçim, fiziksel evin ev olarak ortaya çıkışının ön koşuludur” ve “dünyada otantik olarak yaşamadıkça fiziksel ev yetersizdir.”⁹ Böylece evin kendisinden önce orada nasıl yaşandığı problemi öne çıkar. Başka bir deyişle, “insanın ne kerede ‘sahih’ bir

¹ Bertrand Bareilles, **İstanbul'un Frenk Ve Levanten Mahalleleri**, İstanbul,2003,s.34-35.

² Gaston Bachelard, **Mekanın Poetikası** (Çev.: Aykut Derman), İstanbul, 1996,s.72.

³ **a.g.e.**, s.94.

⁴ John Urry, **Mekanları Tüketmek** (Çev.: Rahmi G. Ögdül), İstanbul, 1999,s.41.

⁵ Gaston Bachelard, **Mekanın Poetikası** (Çev.: Aykut Derman), İstanbul, 1996,s.35.

⁶ **a.g.e.**, s.34

⁷ **a.g.e.**, s.34-35.

⁸ **a.g.e.**, s.35.

⁹ Ertuğrul Rufayi Turan, **“Heidegger Ve Ev”**, Mimarlık, sayı 260, 1994, s.21.

hayat sürdüğü, Heidegger'in de dile getirmeye çalıştığı gibi , o insanın evinden anlaşılır.”¹⁰

Yazar, roman kişinin evini kurar ve anlatırken onun düşünce yapısını ve içinde bulunduğu zamanın şartlarını da en kestirme şekilde ortaya koymuş olur. Ev bir sonuçtur.içinde yaşayan kişinin kültürel ve bireysel niteliklerini vurgular.¹¹

İstanbul'da Müslüman – Türkler'in oturduğu ilk apartmanlar Tanzimat'tan sonra hız kazanan batılı gibi yaşama arzusunun göstergesi olarak ortaya çıkmış ve uzunca bir süre 'batıllığı' vurgulamıştır. Apartman örneklerinin özellikle Beyoğlu civarında görülmesinin sebebi , buralarda “azınlıkların, yabancı elçilik ve okul personelinin, yani bir bakıma batı kültürü çerçevesinde bulunan ya da kendilerini bu kültüre yakın hissedenlerin yaşamasıdır.”¹²

Tanzimat'ın şehir yapısına, ev dokusunda en önemli etkisi, geleneksel Osmanlı mahallesindeki çözülme başlatmasıdır. Osmanlı mahallesinin sınırları dinî ve etnik niteliklere göre belirlenmiştir. Tanzimat fermanının farklı din ve etnik kültürlere ait mahallelere yerleşme izni sağlamasından sonra batılılaşma heveslisi ailelerin gayrimüslimlerin yaşadığı Galata-Pera gibi bölgelere kayması Osmanlı mahalle bütünlüğündeki ilk çatlak olur. “Geleneksel Osmanlı mahallesinin kurucusu olduğu kadar yaşatıcı bir sembolü” sayılan ev ve ailenin batılılaşması , kısa zamanda mahallenin kendi içine kapalı dokusunu parçalar.¹³

Konaklar, Beyoğlu'nun hem tarihi açıdan hem de görsel açıdan ayrılmaz parçaları olmuştur. Konaklarda daha çok iyi eğitim alan, varlıklı, alafranga kültüre yatkın insanlar yaşamaktadır. Bunların büyük bir kısmını ecnebler oluşturmaktadır. Konak içerisinde özellikle eğlenceler, misafir ağırlamalar, raks edip şarkı söylemeler dikkati çekmektedir. Buradan hareketle kişiler arasında aşk, intikam, öfke, dostluk gibi duygusal bağlar oluştuğunu ve çeşitli entrikalar sonucu birbirlerine tepkiler

¹⁰ Hilmi Yavuz , “**Ev Ve Konfor**” , Modernleşme, Oryantalizm Ve İslâm, İstanbul, 2000, s.180.

¹¹ Handan İnci Elçi , **Roman Ve Mekan**, İstanbul, 2003, s.18.

¹² Mete Ünal, “**Türkiye’de Apartman Olgusunun Gelişimi: İstanbul Örneği**”, Çevre, Sayı 4 , 1979,s.72.

¹³ Handan İnci Elçi, **Roman Ve Mekan**, İstanbul, 2003 , s.78-79.

meydana geldiğini söyleyebiliriz. Konak hayatının bu geniş dairesini aşağıdaki şekilde inceledik.

3.1.1. KONAK EĞLENCESİ

Konaklarda yemekli, içkili, danslı eğlenceler dikkati çekmektedir. Konak sahipleri dostları için zaman zaman böyle eğlenceler düzenlemişlerdir.

Ahmet Midhat Efendi'nin Felatun Bey ile Rakım Efendi romanında, Rakım Efendi cariyesi Canan'ın piyano hocası Josefino'yu ziyaret etmek için Beyoğlu'na gider. Burada bir müddet Josefino ile Canan hakkında konuştuktan sonra birlikte içki içerler. Daha sonra Josefino Rakım'a piyano çalıp şarkı söyler. Bu buluşma sayesinde Rakım Efendi ile Josefino arasında bir yakınlaşma olmuştur.

“Jozefino hizmetçisi Mari'yi çağırdı, rakıyı ısmarladı.

Zaten hazır bulunduğu için Mari derhal getirip odanın orta yerindeki masa üzerine koydu. Madem iki kadehe birer parça şey koyup "sıhhatinize" diye Rakım ile toka ederek içtiler. Odanın bir tarafında piyano bulunduğundan, Rakım gözlerini piyanodan ayıramamakta olduğuna Jozefino dikkat eder:

Jozefino - Size biraz kitara çalsam birkaç da romans denilen şarkılardan çağırsam memnun olmaz mısınız?

Rakım - Sevincimden çıldırırım bile.”¹⁴

Rakım Efendi haftanın bazı günlerinde Mr. Ziklass ailesinin iki kızına Osmanlı Türkçesi dersi vermeye giderdi. Ders zamanlarında Can ve Margrit isimli kızlar onu dikkatle dinler, verilen ödevleri özenle yapar, zaman zamanda birlikte Osmanlı şiiri üzerine sohbet ederlerdi. Rakım Efendi yine ders vermeye gittiği bir gün Felatun Bey'i de misafir olarak konakta görür, bu sefer ders yerine ev halkı ile konakta eğlenmiştir. Mr. Ziklass ailesi, Felatun Bey, Rakım Efendi birlikte yemek yerler, daha sonra Can ve Margrit birlikte piyano çalıp şarkı söyler. Bir ara polka havası çalınıp dans edilir.

“Misters Ziklas niçin dans etmediğini Rakım'dan sual eyledikte kadri, lansiye filan gibi oyunları yapabilmekteyse de polka ve vals oyunlarında başı döndüğünü arz la özür diledi. Felatun ise beş dakikadan beri Margrit'e bir defacık oynamak için yalvarıyordu. Nasılsa Margrit beyin hatırından çıkamayarak kalktı.

¹⁴ Ahmet Midhat Efendi, **Felatun Bey İle Rakım Efendi**, Ankara, 2000, s.43.

Piyano başında yalnız Can kaldığı halde yine tempoları idare edebilirdi. Vakıa Felatun'un dans edişine söz yoktur. Zaten ayağında bombar gibi bir pantolon olup, pantolonun dahi adem-i müsaadesine mebni asla eğilmeyerek mum gibi dans ederdi.”¹⁵

Ahmet Midhat Efendi'nin Hüseyin Fellah adlı romanında Hürşid Bey eğlence ve sefahate düşkün birisidir. Galata'daki konağında bir zevcesi ve iki odalığı vardır. Hürşid Bey konak içerisinde eğlenceye düşkündür. Fakat kendisi sağlığını kaybettikten sonra konaktaki kadınlar tarafından ihmal edilmiştir. Kadınlar Hürşid Bey'le ilgilenmeyip kendi dairelerinde vur patlasın çal oynasın tabiri eğlenmişlerdir.

“Ol kadar ki kendisi bu odada inerken, karıları öteki dairede çengiler ile çağnaklar ile ve kim bilir daha neler ile vur patlasın çal oynasın alemini germagerm ettiklerini görür iştir de sesini çıkaramazdı. Çünkü çıkaracak olsa ve ol babda hangi birisine edna bir söz söylese "Seni gidi hınzır kötürüm seni! Haline bakmıyorsun da daha ses çıkarıyorsun! Bilir misin seni ne yaparız? Billahi şu kötürümlüğünle beraber sokaklar ortasında sürünür kalırsın!" cevabını alıp melul mahzun sükuta mecbur olurdu.”¹⁶

Ahmet Midhat Efendi'nin Karnaval adlı romanında, Hamparson ailesinin her pazar akşamı kabul akşamları olduğu, bu akşamlarda kadın erkek birçok misafir toplanıp, bazıları müzik ve şarkı, bazıları ise oyun ve kumar ile gece yarısından sabahlara kadar eğlence ile vakit geçirdikleri anlatılır.

“Yemek pek ziyade şetaretle geçti. Hatta bu akşam Madam Hamparson kendi şarabının suyunu daha az koyduğu cihetle bordo şişesine mısfindan aşağıya indirerek gerek bunun ve gerek yek diğerini takip eden kahkahalarının tesirinden dolayı yüzünde peyda olan pembelikler o latif çehreye bin kat daha letafetler ilave etmekle resmi o kadar mümbesit olmuştu ki yer demidir yoksa gökte midir fark edemiyordu denilse mübalağa edilmemiş olur.”¹⁷

3.1.2. HİZMETÇİLER

Romanlarda konak hizmetçileri genellikle gizli işlerden haberi olan, konağın beyi veya hanımı ile gizli işler çeviren ve onların sırlarını tutan kişiler olarak görülmektedir. Konak içerisinde işlerini yaparlarken bir yandan da roman

¹⁵ a.g.e, s.47.

¹⁶ Ahmet Midhat Efendi, **Hüseyin Fellah**, Ankara, 2000, s.261.

¹⁷ Ahmet Midhat Efendi, **Karnaval**, Ankara, 2000, s.69.

kahramanları hakkında çeşitli bilgilere vaki olurlar. Ayrıca konağın bütün düzeni de onlardan sorulur.

Ahmet Midhat Efendi'nin Felatun Bey ile Rakım Efendi adlı romanında hizmetçilik değişik şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Rakım Efendi'nin evinde bulunan Çerkes cariye Canan evin bütün işleri ile ilgilenmektedir; fakat hizmetçi değildir. Mr. Ziklass'ların evinde bir aşçı çalışmaktadır ve Felatun Bey ile aralarında gizli bir yakınlık vardır.

“İçeriye girer girmez iri bir karı Rakım'ın boynuna sarılıp, kolları arasında sıkıştırarak Fransız lisanıyla "Zalim ne geç kaldın? Gözlerim yollarda kaldı, bu akşam da mayonezi üstüne başına dökecek misin?" demişti.

Bu karının aşçı bir karı olduğunu ve mayonez meselesinin surd-i vukuunu anladınız mı?”¹⁸

Ahmet Midhat Efendi'nin Karnaval adlı romanında Hamparson ailesinin evinde çalışan hizmetçi Marianko vardır. Marianko evin hanımı Madam Hamparson ile Resmi Efendi arasındaki gizli ilişkilere, karnaval eğlencelerine şahittir. Madam Hamparson Marianko'ya kendisine yardım etmesi için para teklif etmiştir. Karısının durumundan şüphelenen Hamparson Ağa da hizmetçiyi tehdit ile konuşturmaya çalışmış, başarılı olamayınca o da para teklif etmiştir. Marianko da evin beyine bildiklerini anlatmıştır.

“Vakıa vaadini tutmamak dahi Mariyanko'nun zihnine gelmişti. Zira Mariyanko bir eşek karı değildi. Kendi kendisine "Heriften paraları alırım. Sonra karısına da haber verip birçok para daha alırım. Artık kovulsam da beis yok. Ben de işimi yoluma koymuş olurum" dedi ise de böyle bir kancıklık yaparsa koca bir Hamparson Ağa'nın elinden mümkün değil kurtulamayacağını gözü önüne alarak son bahşişi ağadan almak ve artık bir sadakat-ı meşruayı dahi efendisine etmiş olmak için bu tasavvurdan vazgeçmişti.”¹⁹

Ahmet Midhat Efendi'nin Esrar-ı Cinâyât adlı romanında değişik konaklarda bulunan hizmetçiler farklı görevlerde yer almış bir şekilde anlatılır. Halil Suri'nin konağında bulunan hizmetçi ona ait bütün sırları bilmektedir. Öyle ki; Halil Suri yaralanıp yarasını hizmetçiye pansuman ettirmiş ve bunun bir sır olarak kalmasını

¹⁸ Ahmet Midhat Efendi, **Felatun Bey İle Rakım Efendi**, Ankara, 2000,s.45.

¹⁹ Ahmet Midhat Efendi, **Karnaval**, Ankara, 2000, s.225.

istemiştir. Bu romanda Hediye Hanım'ın konağındaki kâhya kadın da Hediye Hanım'ın bütün sırlarına, oyunlarına vakıftır ve ona yardımcıdır.

“Osman Sabri Efendi keyfiyeti Halil Suri'nin kızına sordukta onun dahi haberi olmadığına dair bir cevap aldı. Uşaklara, hizmetkarlara sordu. Yalnız yatağı düzeltilmiş olan kızın haberi varsa da, efendisi bu yaradan kimseye haber verecek olursa kendisini şöyle edeceğinden böyle edeceğinden bahisle tehdit etmiş olduğu için, o zamana kadar hiçbir kimseye haber vermemiş. Geceleri Halil Suri yarasını değiştirirken kız dahi yardım eylesmiş.”²⁰

Ahmet Midhat Efendi'nin Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr adlı eserinde de, Demir Bey'in konağında iki yukarı halâyığı, bir arap cariye, aşçı başı Şaban Ağa, harem kahyalığı görevinde Mehmet Ağa, bahçıvanlık yapan Selim Nişo gibi hizmetkarlar dikkati çekmektedir. Bu konakta iki de cariye vardır; ama bunlar hizmetçi gibi görülmemektedir.

“Mustafa Kameruddin Bey konağın kapısını dakederek Mehmet Ağa kapıyı açtı. Bereket versin ki kapıyı açan Mehmet Ağa oldu. Bahçıvan Selim Nişo veyahut Aşçı Şaban kapıyı açmış olsalardı, çünkü bunlar beyin Fransa'ya azimetinden sonra konağa intisab eylemiş olduklarından beyi tanımazlardı. Mehmet Ağa ise eski emektarlardan olmakla beyin kapıdan girdiğini görür görmez koşup eteklemekle sarılmak hareketini birbirine katarak...”²¹

Ahmet Midhat Efendi'nin Müşahadat romanında Siranuş ve Agavni'nin kaldıkları han şeklindeki büyük konakta da, binaya giren çıkan herkesi karşılayıp, onlarla ilgilenen, Fransızca bilen bir Rum hizmetkar vardır.

“Uşak sordu ki:
- Üç kadından hangisi için Mösyö?
- Hangisi olursa olsun. Eğer o esmere takdim olunursa asıl mürselün ileyhasını bulmuş olur.

Uşaktaki istiğrab tavrı daha ziyade arttı. Adeta görülüyor ki herif, benim yanlış kapı çalmış olduğuma zahibdir. Bu haneye, bu kadınlara öyle birçok yabancılar tarafından vizite kağıtları getirilmek mutad olsa, uşakta bu istiğrabların görülmeceğini hesap ediyorum.”²²

²⁰ Ahmet Midhat Efendi, **Esrâr-ı Cinâyât**, Ankara, 2000, s.53.

²¹ Ahmet Midhat Efendi, **Demir Bey Yahut İnkışâf-ı Esrâr**, Ankara, 2002, s.27.

²² Ahmet Midhat Efendi, **Müşahadat**, Ankara, 2000, s.37-38.

Recaizade Mahmut Ekrem'in Araba Sevdası romanında alafranga sevdalısı Bihruz Bey'in de bir hizmetkarı vardır. Bihruz Bey çok sevdiği arabası ile gezintiye meraklı olduğu için; onun hizmetkarı arabasından sorumludur. Fakat alafranga özentisi sebebiyle gereksiz yere paralar harcayan Bihruz Bey servetini kaybeder. Hizmetçisi de onun yanından ayrılır.

“Mösyö Kondoraki, Bihruz Bey'den dört yüz bu kadar liraya sayarak önceden aldığı liralarla hakkım tamamıyla kapattıktan sonra bir otuz lira da kazanç olarak almışken, bununla da yetinmeyerek elindeki bir senet gereğince kalan para olan yüz elli liraya karşılık olarak da beyin arabasını, hayvanlarını ele geçirmek için zihninde bir yol arayıp duruyordu. Bunların kendi ayağına kadar geldiğini haber alınca aşın memnun oldu. Arabanın fabrikaya, hayvanların ahıra çekilmesini ve arabacı Andon'un da savulmasını işbaşıya emretti. İşbaşı da aldığı emri hemen yerine getirmeye kalkıştı.”²³

3.1.3. ENTRİKA

Bu bölümde özellikle konak içindeki gizli olaylar ve arkadan çevrilen oyunlar ele alınmıştır. Beyoğlu'nun Avrupa kültüründen etkilenmesi sebebiyle insanlar çıkar amaçlı ilişkiler kurmuş ve bunlar konak hayatına da önemli ölçüde yansımıştır.

Ahmet Midhat Efendi'nin Hüseyin Fellah adlı romanında hilekar kadın tipiyle karşılaşırız. Kadınlar Hurşid Bey'in zevke sefaya düşkün olduğu sağlıklı zamanında onunla bolca vakit geçirip mallarını istila ederken hastalandığı vakitte hiçbir ilgi ve alaka göstermeyerek, onu yalnızlığa mahkum etmişlerdir. Burada kadınların erkek arkasından iş çevirmeleri göze batmaktadır.

“Evet, böyle olsa pek güzel birşey olurdu. Hatta bunun has retini Hurşid dahi çekerdi. Ancak artık iş işten geçmişti. Çünkü herif esir-i firiiş iken karılar kendisinin iade-i hayat edeceğine inanamayarak ve herbiri kendi başının çaresini aramak kaydına düşerek Hurşid'in hazinelerine müstevli olmuşlardı. Binaenaleyh Hurşid aklını başına aldığı zaman konağın zimamı idaresini eline almak için aradı ise de bulamadı. Bilakis kendi zimam-ı hürriyet ve ihtiyarını karıların eline teslim ederek mal kendinin iken onların bir lokma ekmeğine kendisini muhtaç görmeğe başladı.”²⁴

²³ Recaizade Mahmut Ekrem, **Araba Sevdası**, İstanbul,2004,s.248.

²⁴ Ahmet Midhat Efendi, **Hüseyin Fellah**, Ankara, 2000, s.261.

Ahmet Midhat Efendi'nin Karnaval adlı romanında, Madam Hamparson ve Resmi Efendi arasında başlayan gizli aşk ve birlikte balo eğlencelerine gitmeleri, onların planlar yaparak gizlice buluşmalarına sebep olur. Hamperson Ağa bu durumdan şüphelenir. Madam Hamparson kocasının güvenini kazanmaya çalışır, şüphelerinden dolayı ona kızar, alafranga bir beye kıskançlığın yakışmadığını söyler ama diğer taraftan da Resmi Efendi ile planlar yapıp gizlice karnavala gider, Resmi Efendi'yi hizmetçinin odasında saklayıp, herkes yattığı vakit onunla görüşür.

“Resmi burada tam eylediği akşam saat kaçta adet edecek olursa bermutat resmi veda icra ederek gittiği zaman doğruca Marianko'nun odasına gidecek orada lüzumu kadar oturacak, biz yattıktan ve artık ağanın bizim odaya gelmeyeceği tahakkuk eyledikten sonra resmi odaya gelecek. İkiniz dahi artık merhamet edip bizi her türlü tehlikeden muhafaza edeceksiniz.”²⁵

Ahmet Midhat Efendi'nin Esrâr-ı Cinâyât adlı romanında Hediye Hanım cariyesi Peri'yi kandırarak onun Mustafa ile ilgilenmesini, Mustafa'yı kalpazanlığa ikna etmesini ister. Peri ise önce Hediye Hanım'ın dediği gibi Mustafa ile ilgilenir, evlenmek istediğini, para için Hediye Hanım'ın yardım edeceğini anlatır. Böylelikle Peri'nin sevgisine inanan Mustafa, Hediye Hanım'ın kendisine teklif ettiği konak içerisinde darphane açıp kalpazanlık yapma teklifini kabul eder. Fakat Hediye Hanım Halil Suri'den de menfaati olduğu için Peri'yi sonradan Halil Suri ile ilgilenmeye ikna eder. Hediye Hanım'a göre Mustafa'nın parası yoktur. Bu duruma Mustafa çok üzülür, Hediye Hanım ile Halil Suri'nin konak içerisinde gizli işler çevirdiğinin farkındadır. Halil Suri yasadışı işler yapıp Hediye Hanım'la ortak çalışmaktadır. Aynı zamanda Beyoğlu Mutasarrıfı Mecdettin Paşa da Hediye Hanım'a aşık olduğu için ihtiyaç duydukları konularda onlara yardım eder.

“-Zaten söylenmiş şeyleri tekrara ne gerek var? İşte bir kalpazanlıktır edeceğiz. Fakat Hezarfen Mustafa'ya layık olan bir derecesini yapalım ki bir zaman gördüğüm kalpazanlara benim dediğim gibi halk bana ‘Amma ne eşekmiş!’ demesin. Bunun içinse sermaye ister.

-İstediğin kadar sermaye hazırdır. Fakat bu işte Halil Suri'yle dahi bir müzakere lazım geliyor.”²⁶

²⁵ Ahmet Midhat Efendi, **Karnaval**, Ankara, 2000, s.174.

²⁶ Ahmet Midhat Efendi, **Esrâr-ı Cinâyât**, Ankara, 2000, s.144.

3.1.4. EĞİTİM

Konaklarda bazen cariyelere, evin kızına hoca tutulması karşılaşılan bir durumdur. Çünkü alafranga hayatta bir kızın Fransızca bilmesi, piyano çalabilmesi önemli bir husustur. Bu yüzden konaklarda muallimelere yer verildiğini görüyoruz.

Ahmet Midhat Efendi'nin Felatun Bey ile Rakım Efendi adlı romanında, Mr. Ziklass kızlarının Osmanlı Türkçe'sini öğrenmesini ister. Bu yüzden Rakım Efendi haftanın bazı günlerinde ders vermek için konağa gider. Bunun yanı sıra Rakım Efendi de kendi cariyesi Canan'a Madam Josefino'dan piyano dersi aldırır. Ayrıca Rakım Efendi kendini yetiştirmeyi seven bir insan olduğu için Beyoğlu'ndaki Ermeni dostunun kütüphanesine gidip orada Fransız romanlarının ve tiyatro eserlerinin, şiir ve edebiyatının değişik eserlerini inceleyip tarih, coğrafya ,hukuk gibi konularda da bilgi edinirmiş.

“Lakin Rakım Efendi'nin aldığı terbiye ve gördüğü tahsil öyle her hal ü vakti yolunda adam evladına müyesser olamaz. Kendi hahişi ve dadısının sevk ve teşviki sayesinde Arabiden sarf u nahiv filandan mada Risale-i Erbaa'yı, şerhleriyle beraber layıkıyla gördü. Hele mantık cihetini tasdikat-ı hitamina kadar pek kuvvetli tahsil eyledi. ilm-i hadis ve tefsirde oldukça behre kazandı. Fıkhı dahi gözden geçirdi. Farisiden Gülistan ve Baharistan ve Büstan ve Pend-i Attar ve Hafız ve Saib'i teknil etmekten kat-ı nazar en münteha parçalarını ezber dahi eyledi. Fransızcaya gelince: Bir kere lisanda rüsilh peyda eyledi. Bade Galata'daki dostundan hikmet-i tabiiye, kimya, teşrih-i menafiü'l-azayı oldukça tahsil edip Beyoğlu'ndaki Ermeni dostunun kütüphanesinde dahi coğrafya, tarih, hukuk ve muahadat-ı düveliyyeye dair lüzum derecesinin fevkinde dahi malilmat topladı.”²⁷

Ahmet Midhat Efendi'nin Demir Bey yahut İnkışâf-ı Esrâr romanında evin hanımını Feride Hanım iki cariyesi Mehtap ve Afitap'a müzika dersi aldırılmaktadır.

“Feride ahiret evladı edindiği iki cariyeye müzika meşkettirdiği ve çocuklar ustaları delaleti ile güzelce çalgı çalmaya muktedir buldukları halde dahi demir bey muzikadan hoşlanmaz ki çocuklar ile eğlenebilsin.”²⁸

²⁷ Ahmet Midhat Efendi, **Felatun Bey İle Rakım Efendi**, Ankara, 2000,s.12.

²⁸ Ahmet Midhat Efendi, **Demir Bey Yahut İnkışâf-ı Esrâr**, Ankara, 2002, s.19-20.

3.1.5. AİLE HAYATI

Alafranga yaşayışın izlerinin görüldüğü Beyoğlu'nda aile hayatı kimi zaman düzenli ve samimi ilişkilerle karşımıza çıkarken kimi zaman ise aile içerisinde bağların kopuk, iletişimin zayıf olduğu görülür. Aile içi ilişkilerin zayıflamasının bir takım sebepleri vardır. Konak içerisindeki eğlenceler de aile ilişkilerini bozacak bir hususiyet gösterebilir.

Ahmet Midhat Efendi'nin Felatun Bey ile Rakım Efendi romanında İngiliz Ziklas ailesi, birbirlerine uyum sağlayan, saygı ve sevgilerini kaybetmemiş, birbirleri ile iletişime açık karı koca ve iki çocuktan oluşmaktadır. Bu aile eğitilmiş ve terbiyeli bireylerden oluştuğu için kızlarına derse gelen hocanın da güvenilir olması onlar için önemli bir husustur. Ayrıca bu aile kendi inanç ve kültürüne göre yaşamaya itina gösterir.

“İşte o günkü muayene bu suretle icra olunup ancak bu muayene esrarından ne kızların, ne Rakım'ın, ne de hatta Madam Ziklas'ın asla haberleri yoktu. O Akşam Mistrs Ziklas gündüzkü muayene esrarını karısına açtı ve kızın derdine ilaç ancak kendisini Rakım'a vermek olduğunu dahi söyledi. Vay Madam Ziklas'taki telaş, teessüf-i şedide! İtiraz kat' iyen reddeyledi. Kızın bu kadar amcazadeleri, dayızadeleri filanları varken başkasına ve bahusus bir Türk'e ve bahusus kendi hocasına vermek arını nasıl hazmedebileceğini kocasına sorarak ölümüne razı olmak lazım geleceğini hükmeyledi ...”²⁹

Ahmet Midhat Efendi'nin Hüseyin Fellah romanında Şehlevend Hanım, kocasının öldüğü konusunda yalan bir haber alınca üzüntüden kendisini kaybetmiştir. Bir taraftan kendisine gelen evlenme tekliflerine hayır derken , diğer taraftan da Cihangir'deki konaklarının sahipsiz kalarak eşyalarının hizmetçiler tarafından çalınıp satılması üzerine Safi Efendi adında bir adamın evlenme teklifini kabul eder. Bir müddet sonra öldüğünü sandığı kocası çıkagelir; Hasna Hanım ölmekten beter olur ; fakat iş işten geçmiştir, yeni eşi Safi Efendi ise bir anda kayıplara karışmıştır. Hasna Hanım kızı Şehlevend ile yalnız kalmıştır. Burada aile hayatının özellikle kadınlar için önemli olduğu ve kadınları kimsesiz kalmaktan kurtardığı dikkat çeken bir noktadır.

²⁹ Ahmet Midhat Efendi, **Felatun Bey İle Rakım Efendi**, Ankara, 2000,s.119-120.

“Hele Safi Efendi’yi hiç sormayınız, hiç aramayınız. Pederin avdeti üzerine yer yarılmış da yere geçmiş. Nihayet iş şeyhülislam kapısına dayandı. Üç tarafın vekilleri toplanarak davaya bakıldı. Ancak valide “Artık İsmail Ağa’nın yüzüne bakacak yüzüm kalmadı, onu istemem. Kendisine etmiş olduğum alçaklık elverdiği ve hatta arttığı için ziyadesine lüzum kalmadığından Safi efendi’ye de varamam. Bakiyye-i ömrümü yüzümün karasını setrederek makhuriyetle geçireceğim.” cevabını vermiş olduğundan iş kolayca bitirilmişti.”³⁰

Ahmet Midhat Efendi'nin Yeryüzünde Bir Melek romanının kahramanlarından Şefik ve Raziye birbirlerini çocukluktan itibaren sevmiş olmalarına rağmen, aralarına giren kişiler, çekemeyenler, oynanan oyunlar sebebiyle uzun bir süre evlenemeyip ayrı kalmışlardır, her şeye rağmen birbirlerine sevgilerini korumuş, atılan iftiraların asılsız olduğunu anladıklarında ise tüm zorluk ve engellere rağmen evlenmeyi başarmışlardır. Şefik Beyoğlu’nda yaşayan ve Avrupa’da eğitim görmüş bir doktordur. Raziye Beyoğlu’na gelin gider.

“Yengelik vazifesi bittabi Nimetullah Hanım’a terettüp eden bir vazife olup şu kadar var ki iş bu dar-ı zifafta bulunan gelin ve damat ve yenge vesair bu misillü cemiyetler azasına makis olmadıklarından Şefik, Raziye’ye ilk hitabını şu surette ibraz eyledi:

Şefik: -Senin huzuruna hakk-ı sahih-i şer’i ile işte bu gece giriyorum Raziyecğim! Vakıa ömrümün en müsait kısmı bir yeis ve hırman ile geçti. Ancak sana bu hakk-ı sahih ile bir haftacık refakat üzere ömür geçirsem onun kıymeti şimdiye kadar gördüğüm mahrumiyetlerin cümlesini maaziyyadetin tazmin etmiş olacaktır.”³¹

Ahmet Midhat Efendi'nin Karnaval romanının kahramanları Madam Hamparson ve Hamparson Ağa arasında neredeyse otuz yaş fark vardır. Hamparson Ağa gençliğinde alafranga yaşayışa , eğlenceye önem vermiş, yaşlanmaya başladığı zamanlarda ise genç bir kadın olan Madam Hamparson ile evlenmiştir. Madam Hamparson zeki, güzel, nazik, hoş sohbet bir kadındır, alafranga yaşamayı sever. Her mecliste erkeklerin ilgi odağıdır. Bazı erkeklerin rahatsız edici tavır ve sözlerinden hoşlanmamaktadır. Eşi Hamparson Ağa ise karısı ile yeterince ilgilenmemekte, alafranga yaşayışa göre kıskanmayı eşeklik olarak kabul etmekte ve yine alafranga yaşayışa göre karısı ile ayrı odalarda yatmaktadırlar. Genç ve güzel bir kadın olan Madam Hamparson’un eğlenebileceği yerlere gitmezler, genelde konak içinde

³⁰ Ahmet Midhat Efendi, **Hüseyin Fellah**, Ankara, 2000, s.226.

³¹ Ahmet Midhat Efendi, **Yeryüzünde Bir Melek**, Ankara, 2000, s.341.

eğlenceler düzenlerler. Konak içerisinde ise çok fazla iletişimleri yoktur, genelde misafirlerle birlikte yemekli , sohbetli eğlencelerde birarada bulunurlar. Burada da kendi eğlenceleriyle meşgul olan bir aile tablosu çizerler. Madam Hamparson eşine sadık olmaya dikkat ederken, gelişen olaylar sonucu Resmi Efendi'nin zeka ve terbiyesinden etkilenir. Onunla aralarında gizli bir birliktelik başlar, birlikte balolara da giderler. Hamparson Ağa bu durumdan şüphelenir; ama inanmak istemez. Bu şüpheleri sebebiyle karısının odasına birkaç kez baskın yapar; ama karısını yakalayamaz. Neticede soğuk bir aile ilişkisinin sonunun hüsrarla bittiğini görüyoruz.

“Madame Küpeliyan koştı yetişti ama Hamparson Ağa'nın elinden bastonu almak mümkün mü? "Bu baston kimin? Sahibi nerede?" diye hemen yapıştırdı. Bastonun ucu kadının vücudu üzerinde kırılarak püskül gibi olmuş. Herifte hala merhamet yok. Merhamet etmemekte dahi yerden göğe kadar hakkı var! Derken Resmi'nin fesi, saati potinleri dahi orada bulunmaz mı? Artık inkara mahal mi var? Hamparson Ağa "Eşyası burada kendisi nerede?" diye ku durdukça kudurur. Durmadan bastonu yapıştırır. Madam Hamparson'un vücudundan çıkan kanlar beyaz gömleği çubuk çubuk kızartmaya başladı. Küpeliyan sopayı kavramak için birkaç defa hücum eyledi ise de o dahi birkaç baston yiyerekric'ata mecbur oldu.”³²

Ahmet Midhat Efendi'nin *Esrâr-ı Cinâyât* adlı romanında karşımıza çıkan Halil Suri, eşini kaybetmiş , kızı ve ailesi ile yaşayan bir insandır. Karakter olarak menfaatçi, hilekar ve düzenbaz bir yapıya sahip olduğu için karısı sağken rütbeli beylerin ona ilgi göstermesinden hoşlanır, karısını da onlara ilgi göstermesi için uyarır, bu durumu da kendi menfaatine kullanırmış. Ahlakı bozuk olan Halil Suri eğlenceye de düşkünmüş. Karısının ölümünden sonra konakta kızı ve annesi ile yaşar; fakat onlarla gün içerisinde yaptıklarına dair hiçbirşey konuşmazmış. Bunun sebebi de yasa dışı işlerle meşgul olması imiş. Buradan da yine bozuk bir aile tablosu ile karşılaştığımızı söyleyebiliriz.

“ –Maslubun göğsünde bir yara vardır. Bu yara kimin silahıyla açıldığını biliyor musunuz?
Validesi – Nasıl yara?

³² Ahmet Midhat Efendi, **Karnaval**, Ankara, 2000, s.238.

- Vay , sizin yaradan haberiniz yok mu? Oğlunuzun sağ göğsü üzerinde koca bir kurşun yarası var ki arkasından çıkmış.
- Eyvahlar olsun, yara da mı var?
- Şimdi açılmış şey değil, bir aylık kadar eski bir yara.
- Hayır efendim, benim asla haberim yoktur.”³³

Ahmet Midhat Efendi'nin Bahtiyarlık romanının kahramanı Senai Bey de Cihangir'deki evlerinde annesi ile yaşar. Fakat yaşayış şekilleri farklı olduğu için annesi ile pek anlaşamaz. Annesi evlenmesini istemesine rağmen o bunu alafrangalığa uygun bulmaz, annesinin mücevherlerini alıp eğlence aleminde kadınlara hediyeler götürür. Burada anne ile oğulun farklı kültürlerle sahip olmasından doğan aile içi bir uyuşmazlık dikkati çeker.

“Senai'nin validesi Cihangir taraflarında bir hane mübayaa ederek oğluyla beraber oturmakta ve kocası Yamalı Musa'nın hane masrafı olarak tahsis etmiş olduğu sekiz lirayla kendisini pekala geçindirmekteyse de Yamalı Musa'nın Senai'ye tahsis etmiş olduğu on lira aylık kifayet etmek şöyle dursun validesinin dizi altınları ve bilezik, küpe yüzük gibi elmasları dahi bir yandan sökülüp gitmekteydi.”³⁴

Ahmet Midhat Efendi'nin Demir Bey Yahut İnkışâf-ı Esrâr romanının kahramanı Demir Bey, mert , biraz sert yapılı ; fakat merhametli bir insandır. Karısı Feride Hanım onu hem sevmekte hem de ondan korkmaktadır. Demir Bey, Feride Hanım'dan yaşça büyüktür, karısına mahkum olan, onun her işine karışan kocalardan değildir. Karısına kızacak olsa bile sonradan gönlünü almayı bilir. Fakat Feride Hanım eşi ile alakalı bazı gerçekleri sonradan öğrenir; ama bundan dolayı eşi ile bağını koparmaz. Bunların Mustafa Kamerüddin adında bir oğulları vardır. Oğulları terbiyeli, iyi eğitim almış bir gençtir. Burada alaturka yaşayışa göre kurulmuş sağlam bir aile tipi karşımıza çıkmaktadır.

“Servet ü saman karısının olmakla beraber zevceye mahkumiyet bu adanda görülmez. Fakat zevceyi taht-ı kahr-ı esaretine de almaz. Zevcesini hudud-ı vezaifi haricine çıkartmadığı gibi zevcesinin daire-i hukuku dahiline de kendisi taarruz eylemez. Zevcesini tekdir eyleyse tahkir için değil, ıslah için tekdir eder. Tekdirini müteakib vech-i şefkatinde muhlisane, muhibbane ,tebessümleriyle kalbindeki terahhum ve muhabbeti yine temin eyleyir.”³⁵

³³ Ahmet Midhat Efendi, **Esrâr-ı Cinâyât**, Ankara, 2000, s.53.

³⁴ Ahmet Midhat Efendi, **Bahtiyarlık**, Ankara , 2000, s.17.

³⁵ Ahmet Midhat Efendi, **Demir Bey Yahut İnkışâf-ı Esrâr**, Ankara, 2002, s.24.

Ahmet Midhat Efendi'nin Müşahedat adlı romanında evli olmadıkları halde birlikte yaşayan Refet ve Agavni karşımıza çıkar. Ayrıca Vartov Dudu ve Boğus Ağa da Siranuş'un manevi ailesi gibidir. Agavni'nin annesi ile babasının evlilikleri anlatılır. Buna göre ; babası Antuvan Kolariyo karısı ile severek evlenmiş ; fakat bir müddet sonra kadının başkalarıyla birlikte olması üzerine evlilikleri bozulmuştur.

“Antuvan Kolariyo bu kızı sevdikten sonra. başka sevdazedelerini ürküten, korkutan hallerine ehemmiyet vermeyerek, hemen izdivacına talib olmuştu. Drahoma filan istemek şöyle dursun. tedarikatını itmam etmesi için kendi kesesinden kıza beş yüz karamiç altını vermişti. Bu muamele-i civanmerdaneye ne demeli? Fakat zavallı adamcağız henüz bir haftalık, on beş günlük güveyi olarak, bir gün güzel zevcesiyle mûlaabe ve nüvaziş halinde iken zevcesinin karnı nisbet-i lazimesinden ziyade büyük olduğu gözüne ilişti. Bir de yedd-i dikkatle temas eylesin baksın ki, derunundaki cenin günbür günbür oynuyor. Üç aylıktan ziyade.”³⁶

3.2 ASAYİŞ

Tanzimat Devri romanlarından hareketle Beyoğlu'nda , bir tarafın eğlence hayatına dalmış olmasından, bir yerlerde ahlak bozukluklarının hat safhaya çıkmasından, yalanlardan, hilelerden, ihanetlerden , vahşilikten doğan bir takım toplumsal bozukluklar olduğu görülmektedir. Öyle ki devlet adamları dahi menfaatlerine yarayacak durumlarda ahlakı, hakkı, adaleti görmezden gelmiş, menfaatlerine uygun şekilde istedikleri gibi davranmayı tercih etmişlerdir. Adalet, toplumda asayiş, huzur ve düzeni sağlayıp bunun devamlılığını korumakla yükümlü iken ; kültürel yozlaşmaların olduğu, insanların neyi niçin yaptıklarını bilmedikleri ya da bir sebep aramadıkları bir ortamda asayiş ve adaleti sağlayabilmek ne ölçüde mümkün olabilir? İnsanların zevk ve eğlenceler adına yaşadığı, bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın diyip kendi menfaatine uyan durumlara baktığı , kavgaların eğlence sayıldığı ve toplumun kendi özüne yabancılaştığı, ana babaların maddi yetersizlikler sebebiyle evlatlarını kötü bir yaşama ittiği bir devirde ve ortamda adalet mekanizmasını sarsmaya çalışacak birçok olay yaşanabilir. İşte Beyoğlu da böyle bir bozukluğun içerisinde karşımıza çıkmaktadır.

³⁶ Ahmet Midhat Efendi, **Müşahedat**, Ankara , 2000, s.105.

3.2.1 SUÇLAR

Beyoğlu'nda yaşanan renkli ve eğlenceli bir hayatın yanı sıra ; bozuk toplum yapısından kaynaklanan ve Beyoğlu hayatının diğer bir yüzü olan hırsızlık, cinayet , yaralama gibi olaylar da romanlarda konu olarak işlenen ve Beyoğlu hayatında dikkati çeken bir diğer durumdur.

Ahmet Midhat Efendi'nin Hüseyin Fellah romanının kahramanlarından Halatçı Ömer, Şehlevend Hanım ve annesini koruyup, onların her türlü ihtiyacını karşılamaya çalışan, onları yalnız bırakmayan bir kişidir. Hasna Hanımlar'ın düşmanı Hurşid Bey bir gün Ömer'i yanına çağırır, ona Hasna Hanımlar'ı terk ederek kendisi için çalışmayı teklif eder. Bunun üzerine Ömer sinirlenir ve Hurşid Bey'i yaralar. Hurşid Bey , Galata Kadısı ile de konuşarak bu olayı Ömer'in aleyhine çevirir ve Ömer , ömür boyu kürek mahkumluğuna çarptırılır. Burada Galata Kadısı'nın da hatırı ile iş yaptığı dikkati çeken bir husustur.

“Ömer bu lakırdıyı işittiği gibi “Bre hain hınzır! Sen o biçareleri bu hale getirdin, onların zararı, perişanisi sayesinde daire, debdebe sahibi oldun. Şimdi sana layık olan şey onları bakmak iken bilakis bütün bütün sokakta bırakmayı istiyorsun. Ben seni öldürmeyim de kimi öldüreyim? Seni öldüren kanlı olmaz, gazi olur!” diye belindeki bıçağı çektiği gibi Hurşid'in karnına sokar. Bunun üzerine bir vaveyladır kopar. Hurşid'in uşakları gelir yetişir. Ömer'i tutarlar. Derhal kolluğa verirler.”³⁷

Ahmet Midhat Efendi'nin Dürdane Hanım romanındaki Rum Papazoğlu, hayatını hırsızlık yaparak sürdüren bir kişidir.

“-Uzun etme be Sohbet! Bilirsin ki bende para olduğu zaman hiç esirgemem. Hatta geçen günkü vurgunda bizim ihtiyar Vasil'e bir kat urba bile aldığımı bilirsin ya?

-Fakat bak şimdi ayağında kundura ve kışında pantolon kalmamış.

-Bizimkisi öyledir. Bugün beş on liralık bir şey çarpıp beyler gibi giyinin kuşanırısın, yarın bir kumarhanede bu hale girersin.

-Hala şu kumardan vazgeçmedin gitti.

-Ben elime geçen paraları tutmuş olsaydım şimdi Kirya Papazoğlu Andonaki diye itibarlı bir sarraf olurudum. Fakat bundan sonra aklımı başıma

³⁷ Ahmet Midhat Efendi, **Hüseyin Fellah**, Ankara, 2000, s.229.

alacağım Sohbet! Hele bu akşam beklediğim herHi bir güzelce kesimine getirirsem yarın sen beni görürsün.”³⁸

Ahmet Midhat Efendi'nin Karnaval adlı romanında gördüğümüz Zekayi, alafranga yaşamayı seven, eğlenceye düşkün, gösteriş meraklısı, evli olduğu halde dost hayatı da yaşayan, ahlakı bozuk bir kişidir. Dostu olan Benli Helena'ya Beyoğlu'nda bir daire tutar. Helena'nın da , Nizami adında bir dostu daha vardır. Helena , gündüzleri Zekayi Bey ; geceleri de Nizami ile vakit geçirir. Helena'nın genelde Zekayi'nin yanında olmasına kızan Nizami , yine Helena'yı aradığı bir gün onu evde bulamayınca Zekayi ile olduğunu düşünüp onların eve gelmelerini bekler, onlar gelmeyince de kızıp bu sefer Helena'nın evini yakar.

“Nizami rezaletin bakiyesini hanede itmam etmek üzere doğru Helena'nın hanesine kadar geldi ve karı ile dostunu pek çok bekledi ise de onların avdet etmediğini görünce hiddetinden ne yapacağını bilemeyerek haneye ateş vermeye kalkışmıştı. Bu hal yalnız Andonaki'yi değil, konuyu komşuyu da telaşa düşürdüğünden zaptiyeye müracaat mecburiyeti baş gösterip binaenaleyh iki zaptiye sarhoş Nizami'yi kaldırmışlar ve Beyoğlu mevkiine götürmüşlerdi.”³⁹

Ahmet Midhat Efendi'nin Vah adlı romanı kişilerinden Ferdane Hanım ile dostluk yapan bohçacı kadın Despino, Ferdane'nin bir resmini geri getirmek koşuluyla onun evinden gizlice alır. Bu resmi Necati Bey'e gösterdikten sonra kendi elbiselerinin içine saklar ve Behçet Bey'in konağına gittiğinde elbiselerinin içindeki resim ve bir de mektubu farkında olmadan düşürür. Bu resmi bulan Behçet Bey, Ferdane Hanım'ın kendisine ilgi göstermeyişine kızar ve Beyoğlu'na gidip resim kopyası yapmayı öğrenir. Behçet Bey , kopya resim ile Ferdane Hanım'a yaptığı birkaç uyarıya rağmen Ferdane Hanım'dan hala yüz bulamayınca Ferdane Hanım'ın çeşitli şekillerde fotoğraflarını yapar, evliliğinin bitmesine, kocasının ölümüne sebep olur. Bu olanlara inanamayan Necati Efendi gerçeği araştırır ve bunun Behçet Bey'in bir oyunu olduğunu anlayıp onu dava eder, Ferdane Hanım'a sahip çıkar. Neticede Behçet Bey yargılanıp yaptığı yasak işin cezasını bulur.

³⁸ Ahmet Midhat Efendi, **Dürdane Hanım**, Ankara, 2000, s.10-11.

³⁹ Ahmet Midhat Efendi, **Karnaval**, Ankara, 2000, s.177.

“Hatta Behçet Beyefendi , biçare Ferdane’yi balette kıyafetinde teşhire dahi kanaat edemeyerek daha şeni bir resmi dahi hazırlamıştı ki yanında bir de er bulunduğundan bu resmin ne kadar şeni bir şey olduğunu tariften kalemler dahi haya eder. Edevat ve evrak-ı mezkure takımıyla Adliye Nezaretine kaldırıldı. Behçet dahi zabıta tarafından derhal taht-ı tevkife alındı.”⁴⁰

Ahmet Midhat Efendi’nin Esrâr-ı Cinâyât romanında da karşımıza suç unsuru olacak birçok olay çıkmaktadır. Romanda olayların başlangıcı olarak Öreke Taşı cinayetinde bir kız, iki erkeğin öldürülmesi ve Halil Suri’nin intihar zannedilen ölümü karşımıza çıkar. Osman Sabri Efendi bu iki cinayeti birleştirir. Peri adındaki öldürülen kızın Hediye Hanım’ın konağında, konağın kızı gibi yetiştirilmiş bir cariye olduğu anlatılır. Osman Sabri , yaptığı araştırmalarda Halil Suri’nin de Hediye Hanım’la münasebeti olduğunu öğrenir ve Hediye Hanım’la bağlantı kurmaya çalışır. Bunun için de yağlıkçı esnafı Hacı Sadullah Efendi’den Hediye Hanım’ın konağına götürülmek üzere emanet elmas alır. Bohçacı Ziyet kadın kılığına giren Hafıye Necmi, bu elmasları Hediye Hanım’ın konağına götürür, Hediye Hanım bunları bakmak için alır ve bir daha geri vermez. Aradan geçen zaman üzerine ; Hacı Sadullah Efendi, Osman Sabri Efendi’den altınları istemeye gelir, Osman Sabri durumu Hacı Sadullah Efendi’ye anlatır ve ona Beyoğlu Mutasarrıflığı’na gitmeyi teklif eder . Beyoğlu Mutasarrıfı da Osman Sabri’yi tutuklar. Daha sonra bir gazetede Hediye Hanım’ın önceki yıllarda elmas hırsızlığı ile ilgili oynadığı oyun anlatılır. Zamanla Hediye Hanım’ın suçlu olduğu anlaşılır. Fakat tek suçlu o değildir. Beyoğlu Mutasarrıfı ve Halil Suri adındaki arkadaşları da suç ortaklarıdır. Meceddin Paşa, Hediye Hanım’a aşık olduğu için Hediye Hanım’ın kendisine bildirdiği konularda ona yardım eder ve kanunları görmezden gelir. Halil Suri her türlü suçluyu, katili, hırsız, ahlaksızı kurtarıp kendi menfaatlerine çalıştıran, kaçakçılık yapan, yasa dışı işlerle uğraşan ahlaksız biridir. Olayların iç yüzü ortaya çıktığı vakit Beyoğlu Mutasarrıfı Meceddin Paşa kaçır.

“Herif epeyce sarhoş görünüyordu. Halil Suri diyordu ki:

- Seni Meceddin Paşa sayesinde prangadan kurtarmak müyesser olduğu halde,senden istediğimiz işi gördükten sonra dahi seni saklamak veyahut istediğin bir memlekete aşırnak bizim için muhal mı olur? Ama farz edelim ki

⁴⁰ Ahmet Midhat Efendi, **Vah**, Ankara, 2000, s.196.

kaçıp da buraya kadar gelmeksizin yakayı ele verdin. Mecdeddin Paşa sağ olsun! Sair dostlarımız sağ olsunlar! Yine kurtarırsın.

Halil Suri'nin bu sözünü tasdiklen Hediye dahi diyordu ki:

- Mecdeddin Paşa vakıa pek büyük bir adam ise de size göre büyüktür. Yoksa şu eteğimi kaç defalar öpmüş olan bir adamdır.”⁴¹

3.2.2. BELGELER

Tanzimat Devri romanlarında belgeler ; dilekçe , resim , olayların gerçek yüzünün anlatıldığı mektuplar ve vasiyetnameler şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Ahmet Midhat Efendi'nin Esrâr-ı Cinâyât adlı romanında Öreke Taşı cinayeti ile ilgili araştırma yapan Osman Sabri Efendi, Halil Suri'nin de öldürülmesi ile ; iki konunun bağlantılı olduğunu düşünmüş ve bu konuları birleştirecek ipuçlarını arayıp bulmuştur. Belge olarak kullanacağı bu ipuçları şunlardır : öldürülen kız Peri'nin resmi, Hediye Hanım'ın mektupları, Halil Suri'ye Bükreş postası ile gönderilen Fransızca mektup, Halil Suri'ye Marsilya postasıyla gelen mektup, Mil Lüks mağazasından alınmış elbisenin faturası. Bunların yanı sıra olayların iç yüzünün aydınlanması için Osman Sabri Efendi'nin devlet dairelerine yazmış olduğu dilekçeler de birer belge olarak kabul edilebilir. Ayrıca önceleri Hediye Hanım ile işbirliği içinde bulunan Hezarfen Mustafa'nın olayların iç yüzünü anlatmak için gazeteye gönderdiği mektuplar da belge niteliğinde karşımıza çıkar.

“Bizim müstantik-i meşhur Osman Sabri Efendi gazetelerde bu fıkrayı görünce birisi makam-ı sadarete, diğeri Zaptiye Müşiriyetine ve üçüncüsü dahi her ne kadar bu meselede neyumma müddeialehy sayılacak ise de işin resmîyetten çıkarılmaması için Beyoğlu mutasarrıflığına hitaben müttehidü'l-meal ve'l-lafz bir layiha kaleme aldı. Bu layihada Hediye Hanım hakkında icra-yı tahkikata lüzum görmesi ne gibi ahvalden dolayı ne derecelerde muktezi ve mühim olduğu, Hezarfen ve nam-ı diğeri Kalpazan Mustafa'nın ... gazetesine derç edilen mektuplarından istidlal olunabileceğini arz ile dedi ki:”⁴²

Ahmet Midhat Efendi'nin Demir Bey yahut İnkişâf-ı Esrâr adlı eserinin kahramanlarından Demir Bey, Fransa Ordusu'nda görev yaptığı dönemlere ait hayatını karısından saklamaktadır. Demir Bey'in karhane tabir eylediği iş odası da

⁴¹ Ahmet Midhat Efendi, *Esrâr-ı Cinâyât*, Ankara, 2000, s.156-157.

⁴² Ahmet Midhat Efendi, *Esrâr-ı Cinâyât*, Ankara, 2000, s.189.

kilitlidir. Onunla alakalı şüphelere kapılan karısı, Demir Bey'in hastalandığı bir vakit onun çalışma odasına girer ve kilitli dolabında onun geçmişine ait belgeler bulur.

“Elhasıl tedabiri ihtiyatiyyenin kaffesi nazar-ı dikkatte tutularak dolap açıldı. Feride hanım Fransız zabitan-ı askerisine mahsus olan köhne üniformaları, şapkaları, filanları ortaya sererek nihayet bir eline nişanlar mahfazalarının mahfuz olduğu torbayı ve diğer elin kağıtları, resimleri, filanları havi olan paketleri alarak dedi ki:

-İşte oğlum! Pederin hakkındaki zanlarımı hakayık-ı mahza olmak üzere bana hükmettiren şeyler bunlardır! Ah, meğer yirmibeş yıldır bir Fransız ile yaşamışım. Meğer sen bir Fransız sulbünden inmişsin.”⁴³

Ahmet Midhat Efendi'nin Müşahedat adlı romanında, Beyoğlu'nda yaşayan Agavni ile alakalı vasiyetname niteliğinde belgelerden bahsedilmektedir. Agavni'nin babası Antuvan Koloria, kızının sorumluluğunu ve ona ait mirası İtalya Kançılıryasına bırakmıştır. İtalya Kançılıryası da Agavni'nin bu vasiyete uygun yaşaması için çalışmış, onun sorumluluğunu üstlenmiştir. Agavni reşit olduktan sonra babasının İtalya Kançılıryasına bıraktığı vasiyetle kendisine ait mirası alır. Agavni öldüğü vakit de İtalya Kançılıryası kendi milletlerine mensup olan Agavni'nin yaşadığı yerdeki mücevherat, para ve eşyalarına sahip çıkmak ister ; fakat Agavni yazdığı vasiyetnamede bütün servetini babasız çocukların eğitimi için bağışladığını açıklar. Yine bu romanda Siranuş'un babası Ali Osman Topuz Bey'in , Ermeni Patrikhanesine Siranuş için bıraktığı zarf ve bu zarfın içerisinde vasiyetname niteliğinde bir mektup ve bir resim belge olarak dikkati çeker.

“En üstünde de el yazısıyla yazılmış bir kağıt. Bir vasiyetname. Hatta Ermeni Katolik patrikhanesi tarafından da musaddak.

Bu vasiyetname mucibince Ağavni nesi var nesi yok ise cümlesini Ermeni Katoliklerinin babaları belli olmayan bikes kızlarını terbiyeye vakf ve bahş etmiş.

Oh Artık kançılırya memurundaki suratı seyretmeliydi.”⁴⁴

⁴³ Ahmet Midhat Efendi, **Demir Bey Yahut İnkışâf-ı Esrâr**, Ankara, 2002, s.50.

⁴⁴ Ahmet Midhat Efendi, **Müşahedat** , Ankara , 2000, s.282.

3.2.3. OYUNLAR

Tanzimat devri romanlarında Beyoğlu'nda yaşayan ve orada gezip eğlenen kahramanların birbirlerine söyledikleri yalanlar, birbirlerine oyun oynamaları, ikiyüzlülükleri dikkat çeken bir durumdur.

Ahmet Midhat Efendi'nin Felatun Bey ile Rakım Efendi adlı romanında alafranga hayatı seven ve eğlence düşkününü Felatun Bey gönlünü kaptırdığı Polini adındaki Fransız tiyatro oyuncusunun cilvelerine kanıp kumar oynar. Polini, kumar masasında anlaştığı diğer dostlarına yardım ederek Felatun Bey'in servetini kaybetmesine sebep olur. Ayrıca Polini zaman zaman ufak küsmelerle Felatun Bey'den pahalı hediyeler koparır. Felatun Bey'in parası bittiğinde de onu terk eder.

“Felatun - Madem sen bana Can'ın lakırdısını bıraktırdın, ben de sana Polini'nin lakırdısını bırakmayı teklif ederim.

Rakım - O ne için ya?

Felatun - Şunun için ki, artık kendisinden ayrıldım.

Rakım - (telaşla) Sebep?

Felatun - Bırak şu kaltağı, Allah'ı seversen!

Rakım - Canım, o nazlı Polini şimdi kaltak mı oldu?

Felatun - Hınzır kahpe, beni yolup kül ettikten sonra yüz çeviriverdi.

Rakım - Yolduktan sonra mı?

Felatun - Ah, öyle ya!

Rakım - Bari mali birkaç bin liraya oldu mu?

Felatun - Birkaç bin mi? On altı bin diyemiyor musun?

Rakım - (daha ziyade telaşla) Ne dedin? Zati senin servetin ne kadar ki?

Felatun - (gözleri dolarak) İşte ne kadarsa hepsini yoldu!... Ah birader, sen bana pek doğrusunu söylemiştin ama ne fayda. O zaman şimdiki aklım olsaydı, ne yapacağımı ben biliyordum.

Rakım - Ey şimdi?”⁴⁵

Ahmet Midhat Efendi'nin Yeryüzünde Bir Melek adlı romanında kıskançlık duygusu sebebiyle bir kadının bir başka kadına oynadığı oyun karşımıza çıkmaktadır. Şefik sevdiği kadın olan Raziye'ye oynanan oyunu öğrenir. Raziye'ye çok benzeyen ve Raziye takma adı ile herkesin diline düşen Cevriye'yi konağa getirir, Raziye'nin adını temizlemesi için ondan Arife'nin onlara oynadığı oyunu misafirlere anlatmasını ister.

⁴⁵ Ahmet Midhat Efendi, **Felatun Bey İle Rakım Efendi**, Ankara, 2000,s.130.

“Elhasıl Şefik her tarafı teskin eyledikten sonra Cevriye'den alacağı malumatı almak için evvela uzaktan uzağa, bittedriç yakından yakına suallere başlamakla Cevriye «Zahmete girmeyiniz efendim! Sizin Şefik Efendi olduğunuz ve benim de Raziye ismiyle etmediği kalmayan Cevriye olduğum tahakkuk eyledikten sonra sizden ketm edeceğim artık hiçbir şey kalmayarak vuku-ı hali olduğu gibi hikaye edeceğim.» diye bcrvech-i atı hikaye ye başladı.”⁴⁶

Ahmet Midhat Efendi'nin Hüseyin Fellah adlı romanında birçok yalan ile gelişen olaylar bir oyun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çaresizlik içerisinde kalıp yiyecek ekmek bulamayan, bu yüzden dilenen Şehlevend ve annesi Hasna Hanım'a Laz Mehmet Ali adında bir adam önce yardım eder, sonra Şehlevend'e kendisini cariyeye olarak satıp, annesine rahat edeceği bir ev ile geçimini sağlayacak bir miktar para vermeyi teklif eder. Şehlevend bu teklifi kabul etmek istemese de annesini düşünerek kabul eder ; fakat annesine Cezayir'e gelin gideceği yalanını söylerler. Kızı Şehlevend'in Laz Mehmet Ali'nin gelini olarak Cezayir'e gideceğine inanan Hasna Hanım, oalyların gelişimi içinde Laz Mehmet Ali'nin bir esirci olduğunu ve kızının bir esir gibi satıldığı gerçeğini öğrenir.

“Kız – Tut ki ben razı olmuşum! Validem razı olmazsa ne yaparız?
Laz – Sen bir kere razı olda ötesi kolay. Alemde yalan kahtlığına kıran girmede ya!
Kız – Ne deriz, validemi nasıl aldatırız?
Laz – Ben seni oğluma gelin alacak olurum.
Kız – İyi ama validem damadını görmeyecek mi?
Laz – Canım oğlum burada bulunmaz. Mısırdadır olur, hem ben seni satacak olursam zati İstanbul içinde satacak değilim ya?”⁴⁷

Ahmet Midhat Efendi'nin Henüz On Yedi Yaşında romanının kahramanı Kalyopi, kızların randevuhaneye satılmaları ile alakalı bilgiler verir. Buna göre bazen validesi ve pederi paraya ihtiyaç duydukları için kızları olayın farkına varmadan onu randevuhaneye satarmış.

“- Ah! Bazı kere kızı, validesi ve pederi satar.
- Nasıl satar?
- Basbayağı satar. Kızını götürür kerhaneciden 20-30 altın alıp satar.
- Acayip! Hükümet buna bir şey demez mi? Patrikhane yok mu?
- Onların nereden haberi olacak.

⁴⁶ Ahmet Midhat Efendi, **Yeryüzünde Bir Melek**, Ankara, 2000, s.294.

⁴⁷ Ahmet Midhat Efendi, **Hüseyin Fellah**, Ankara, 2000, s.32.

- Ee, kız satılmaya razı mıdır?
- Kız bir şey bilmez ki. Bir iki fistan, şapka gibi cicileri görünce bir aralık soyunur bile! Sonra akli başına gelip işi anlarsa da o zaman dahi iş işten geçmiş bulunur.”⁴⁸

Recaizade Mahmut Ekrem’in Araba sevdası adlı romanında Bihruz Bey’e oynanan bir oyun ile karşılaşılıyor. Bihruz Bey’in arabacısı Andon arabayı Beyoğlu’na tamire götürdüğünü söyler ; fakat Bihruz Bey’in arabayı aldıktan sonra da borçlu kaldığı ve borcunu ödeyemediği mağazaya götürür. Araba Bihruz Bey’in elinden çıkar, mağaza tarafından başkasına satılır. Birgün Taksim Bahçesi’nde gezinen Bihruz Bey kendi arabasını ve içinde de arabacısı Andon’u görür. Ve Andon’un kendisine oyun oynadığını düşünür.

“Bihruz Bey arabasını ve Andon’u o halde görüp tanıınca büyük şaşkınlığa düştü. Önce olduğu yerde kalakaldı. Sonra döndü, arabayı Taksim caddesi köşesini dolaşıp da gözden kayboluncaya kadar gözleriyle izledi. Araba kaybolunca gene yürümeye devamla bahçeye girdi, kendi kendisine söylenerek tarhların arasında dolaşmaya başladı: ‘Kes köse kö sa? Arabayı, hayvanları diyelimki bu beyefendi kondorakiden satın almış; andonu nereden bulmuş?’”⁴⁹

Ahmet Midhat Efendi’nin Karnaval adlı romanında Madam Hamparson’un hizmetçisi Mariyanko, önce Madam Hamparson’la anlaştığı halde sonradan Hamparson Ağa’nın para teklifini kabul ederek bildiklerini Mr. Hamparson’a anlatır ve Mariyanko Hamparson Ağa’nın olay çıkaracağı akşam hem konağın hanımından hem de beyinden para alıp iki tarafı da idare ettiği için konaktan kaçar.

- “Mariyanko aşağıya indiği zaman resmiyi muntazır buldu. Dedi ki:
 - Daha bekliyor musunuz? Gitseniz ya.
 - Belki herkes henüz uyumadı.
 - Ağa yatalı iki saat oldu. Ondan başkasının uyuması veyahut uyumaması sizin nenize lazım? Gece yarısı oluyor haydi gidiniz, rahatınıza bakınız. Madam sizi bekleye bekleye üzülür.
- Karı şu lakırdılarını şerhli olarak söylemek lazım gelseydi ‘Gece yarısı oluyor, şimdi Nikolaki gelecek, biz kaçacağız haydi gidiniz de siz dahi belanızı bulunuz!’ demek icap eylerdi.”⁵⁰

⁴⁸ Ahmet Midhat Efendi, **Henüz On Yedi Yaşında**, Ankara, 2000, s.104.

⁴⁹ Recaizade Mahmut Ekrem, **Araba Sevdası**, İstanbul,2004,s.270-271.

⁵⁰ Ahmet Midhat Efendi, **Karnaval**, Ankara, 2000, s.234.

3.2.4. MAHKEME

Romanları incelediğimizde Beyoğlu'nda işlenen suçlarla ilgili olarak mahkemelerin yapıldığı ve bu mahkemelerin bazen halka açık olduğu görülmüştür.

Ahmet Midhat Efendi'nin *Esrâr-ı Cinâyât* adlı romanında kanun dışı işler yapan Hediye Hanım'ın yargılanması için bir mahkeme kurulduğunu görüyoruz. Galata ve Beyoğlu'ndaki gazetelerde de işlediği suçlar için Hediye Hanım'a bir mahkeme yapılacağı duyurulur. Bu konuyu gazetelerden takip eden halk Hediye Hanım'ın göreceği cezayı merak eder, Mustafa'nın kullanıldığı için suçsuz olabileceğini düşünür. Mahkeme günü her yer tamamiyle dolmuştur. Hatta insanlar bu mahkemede yer bulabilmek için tanıdıklarını devreye sokmuşlardır. Buradan anlıyoruz ki devrin insanı güncel olaylara, sosyal meselelere karşı duyarsız değildir.

“Halk denildiği zaman kimler anlaşılabilirse o sınıf henüz mahkemeye gelmeksizin müstemilere mahsus olan yerler kamilen havas tarafından zaptolundu. Havas ve gazetecilere mahsus olan yerler dahi hıncahınc dolmuş oldu hatta aza ve zabıt keteresinin yanları da bazı zevatı mutedere tarafından işgal edilmişlerdi. Muhakemenin zaman-ı icrası takarrup eyledikte divanhanede o kadar kalabalık peyda olduğu koca divanhanenin hemen münhedim oluvermesinden dahi korkulurdu.”⁵¹

3.3 EĞLENCE HAYATI

Beyoğlu tüm semtlerimiz arasında Avrupa kültürünün en yaygın olduğu bir yer olarak karşımıza çıkar. Bu sebepten ve burada çok farklı inançların bir arada bulunmasından dolayı özgürlük fikrinin yaygın olduğu bir mekan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da Beyoğlu'nda çeşitli eğlence şekillerini meydana getirir. Beyoğlu en çok eğlence hayatı yönüyle insanların dikkatini çekmekte ve insanlar buradaki değişik eğlenceler sebebiyle buraya rağbet etmektedirler. Fakat bu durum toplumda bir takım ahlâkî bozulmalara sebep olur.

Jale Parla'nın *Babalar Ve Oğullar* kitabında bunu şu şekilde belirtir:

⁵¹ Ahmet Midhat Efendi, *Esrâr-ı Cinâyât*, Ankara, 2000, s.202.

“Menfaat-i şehvaniye, Tanzimat romancıları için Batı kültürünün bir ögesi olup , Batı’dan gelecek en büyük tehlikelerden biriydi. Bu tehlikeye kapılan oğullar, babasız ya da rehbersiz kaldıklarında , bekleneceği üzere lezaiz-i süfliyyenin tadına varıp , ezvak-ı ulviyyeden uzaklaşıyor ve ondan sonra da içki, kumar, kadına kapılarak kötü yola düşüp haneyi yıkıyorlardı. Lezaiz-i Süfliyye şeytanın verdiği hazdı; bunu tadan mahcup, terbiyeli delikanlılar bir anda arsızlaşıyor ve ondan sonra da artık onları kurtarmak mümkün olmuyordu.”⁵²

Bu bölümde Tanzimat dönemine ait romanlarda geçen Beyoğlu’nun eğlence yerlerini ve insanların buraya ne maksatla gidip neler yaşadıklarını inceledik.

3.3.1. MEYHANELER

Roman kahramanları sıkça meyhanelere giderler. Burada dostlarıyla hem içer hem de günlük olaylar ile ilgili sohbet ederler. Fakat meyhanelerin tehlikeli yanları da görülmektedir. Fazlaca içen insanların kendilerini kaybedip etrafa sataşmaları, kanlı bıçaklı olaylara, büyük kavgalara sebep olmaları Beyoğlu meyhanelerinde karşılaşılan bir durumdur. Meyhane ortamının bazen şarkılı, danslı müziklerle de süslendiği görülmektedir. Buralarda kadınların çalıştığı da görülüyor. Beyoğlu’nda insanlar genelde cumartesi öğleden sonra, akşama doğru, Pazar akşamına kadar meyhanede vakit geçiriyorlar.

Ahmet Midhat Efendi’nin Hüseyin Fellah adlı romanında meyhanede geçen bir kavgadan bahsedilir. Civelek Mustafa, gittiği Apostol Meyhanesi’nde bir beyin kendisine takılarak söylediği sözlere kızar ve ona ters cevap verir. Bu cevaba kızan bey ona tokat atınca aralarında bir kavga çıkar. Beyin dostları da bu kavgaya katılıp mert ve yiğit bir delikanlı olan Civelek Mustafa’yı öldürdüklerini zannedip ağır yaralı bir halde bırakırlar.

“Mehmed -Canım! Apostol'un meyhanesinde idik. Bu Civelek Mustafa da oradaydı. Ben de pek iyi farkında değilim ama yoldaşlardan birisi bundan bir şeftali mi istemiş ne olmuş?

Yunus -Beni ayıplayan ağayı gördün mü bir kere! İşte işin aslını kendisi de bilmiyor! Neyse! Fakat Civelek Mustafa için pek ırz ehli bir çocuk derler.

Mehmed -Sen de amma tuhaf söylüyorsun be Yunus! O kadar ırz ehli çocuğun meyhanede işi ne?

⁵² Jale Parla, **Babalar Ve Oğullar**, İstanbul,2006, s.80-81.

Yunus -Ama bu bir babayiğit çocuktur!
Mehmed -Çocuk ya! Varsın babayiğit olsun ne olursa olsun! Genç değil mi? Herif bir buse istemiş, verivermiş olsa ne zararı olur? Kaldırıp bir de şamar atmanın manası var mı ya?
Mehmed -Ha! Bak işte bunda edepsizlik etmiş!”⁵³

Ahmet Midhat Efendi'nin Acayib-i Alem romanı kahramanlarından eğitime önem veren Hicabi Efendi, Alman lisanını en kolay yoluyla öğrenmek için Alman'ların çokça bulunduğu Galata ve Beyoğlu birahanelerine gider.

“Bir lisanı kolayca öğrenmek için şart-ı a'zam o lisan ehlinin içinde yuvarlanmak olduğu cihetle Hicabi Bey dahi artık galata ve Beyoğlunun birahanelerine devama başladı. Ehl-i işretten değil idiye de gaz limonatasından başladığı rağbeti yavaş yavaş bira derecesine kadar vardı.

Bir yandan Alman lisanını tahsil eder ve bir yandan dahi mesail-i fenniyeye rağbet eylerdi.”⁵⁴

Ahmet Midhat Efendi'nin Dürdane Hanım romanının kahramanları Çerkes Sohbet, yankesici Papazoğlu, Acem Ali de meyhaneye devam edip burada içip sohbet edenler arasındadır.

“-Vay! Akşamlar hayrolsun Sohbet Ağa!
-O! Akşamlar hayrolsun Papazoğlu! Yine buralarda ne geziyorsun bakayım?
-Ne yapalım a gözüm? Bizim sandalımız yok, mavnamız yok! Biz de çoluk çocuk sahibiyiz. Ekmek parası ister. Fakat sen böyle yalnız oturmaktan ...
-Bilirsin ki ben her vakit yalnız otururum. Ee, bu akşam kimi gözüne kestirdin bakalım?
-Bana da bir bira ısmarlarsan anlatırım.
-Çıkarken paraları yine sen vereceksen ısmarlamak dahi benden olsun.”⁵⁵

Ahmet Midhat Efendi'nin Vah romanındaki kahramanı, alafrağa yaşayışı seven Behçet Bey de, meyhanelere devam edip burada Avrupa'dan gelmiş resimli gazeteleri inceler, arkadaşı Necati Efendi ile sohbet eder. Bu meyhanelerde kumar oynayanların da olduğu belirtilir. Behçet Bey ve Necati Bey'in devam ettiği Fugel Meyhanesi Almanlara ait olup Osmanlıların çokça rağbet ettikleri bir meyhanedir.

⁵³ Ahmet Midhat Efendi, **Hüseyin Fellah**, Ankara, 2000, s.15.

⁵⁴ Ahmet Midhat Efendi, **Acâyib-i Âlem**, Ankara, 2000, s.25.

⁵⁵ Ahmet Midhat Efendi, **Dürdane Hanım**, Ankara, 2000, s.10.

“Despino'nun son mülakatı vukuundan hemen bir hafta sonra bir çarşamba günü Behçet .. Bey yeni gelmiş olan resimli gazeteleri görmek için birahaneye girdiği zaman Necati Efendi'yi gördü ki önünde bir küme teşkil etmiş olan çavdar ekmeği dilimlerini birer birer yakalayarak el kadar gravyera peyniri dilimleriyle la-yenkati ağzına götürür ve çenelerini ağırtmacasına bir sürat ile çiğneyip yerdı.”⁵⁶

3.3.2. RANDEVUHANELER

Beyoğlu'nda kadınların yaşayışı dikkat çeken bir konudur. Kadınlar Beyoğlu'nda oluşan Avrupa kültürünün etkisi ile şık ve güzel kıyafetlere, rahat yaşamaya, eğlenceli hayata özenirler. Daha çok para kazanıp daha rahat geçinme , Avrupa kültürüne uyum sağlama gibi istekleri sebebiyle kadınlar , bazen başkaları tarafından oyuna getirilerek, bazen de kendi istekleri ile randevuhanelerde çalışırlar.

Taner Timur'un Osmanlı-Türk Romanında Tarih , Toplum Ve Kimlik adlı eserinde belirttiğine göre gayrimüslimlerin serbestliği Osmanlı romanında , onları yoksulluk yüzünden vücutlarını satmak zorunda kalan zavallılar durumuna da düşürülebilir. Osmanlı yönetimi bu konuda onlara göstermediği hoşgörüyü –daha doğrusu ilgisizliği- gayrimüslimlere gösterir. Bu yüzden Beyoğlu'ndaki kirahaneleri genellikle gayrimüslim kadınlar doldurur.⁵⁷

Ahmet Midhat Efendi'nin Henüz On Yedi Yaşında adlı romanında Mariyanko Dudu'nun Beyoğlu'nda bir randevuhane açtığı anlatılır. Bu randevuhanede Kalyopi ve Agavni adında kızlar çalışmaktadır. Randevuhanelerden hiç hoşlanmayan Ahmet Efendi, arkadaşı Hulusi'nin ısrarı ve gecenin geç saatinde gidecek başka yerleri olmayışı sebebiyle bir geceyi arkadaşı ile orada geçirmek zorunda kalır. Ahmet Efendi bu yerlerin temiz gibi görünmesine rağmen tamamen pislik içinde olduğunu düşünmektedir. Randevuhanede Kalyopi'yi tanır ve onun hikâyesini dinleyerek öğrenmek ister. Bunun üzerine irtibatı koparmamak için sürekli randevu evine giderek; Kalyopi'ye buraya nasıl düştüğü hakkında sorular

⁵⁶ Ahmet Midhat Efendi, **Vah**, Ankara, 2000, s.77.

⁵⁷ Taner Timur, **Osmanlı-Türk Toplumunda Tarih , Toplum Ve Kimlik**, İstanbul, 1991,s.32.

sorar. Ve işin gizli yönlerini öğrenmeye çalışır. Randevuhanelerde kadınların şarkı söylemesi, raks etmesi de dikkati çeken bir husustur.

“Uşağa verilmiş olan emir mucibince dört şişe rakı, dört kadeh, dört bardak dahi su geldi. Agavni dedi ki:

-Siz bu gece kumandayı kime vereceğinizi bilemediniz. Eğer kumandan ben olsaydım şimdi Vasili'ye bir emir verip ala mezeler dahi getirtirdim.

Hulusi -Orduda yalnız bir kumandan olmaz ya sen de ikinci kumandan ol da bu emri ver!

Agavni bir asker kumandanı tavrıyla Vasili'ye haykırarak meze dahi emreyledi. Kalktı kadehlerin dördünü dahi doldurdu. Fakat Kalyopi ile Ahmet içmek istemediler. Agavni dedi ki:

Siz bu akşam burada eğlenmek için kaldınız öyle mi? Yazık öyleyse paralarınıza! Daha iptidasında böyle birbirimize uygunluk göstermeyecek olursak nasıl eğlenebilirmişiz? Evinizde kalsaydınız hem istediğiniz rahatı bulur hem de avuçlar dolusu paralar masrafa girmezsiniz.”⁵⁸

Yine bu romanda Kalyopi, burada çalışan kadınlar için de bazı tehlikelerin olduğunu anlatır. Kalyopi, kadınların buradan çıkabilmeleri için Ermeni karısı Maryanko Dudu'ya olan borçlarını ödemeleri gerektiğini, ne kadar çok çalışırlarsa o kadar para kazanabileceklerini; ama yine de bu borçtan kurtulmanın zor olduğunu, ancak kendilerini sevecek ve ev açacak bir bey bulabilirlerse o şekilde kurtulabileceklerini anlatır.

“-Ha! Şimdi anlaşıldı. Haniya kızları cariye gibi alıp satmak bahsi vardı da öbür defa sen söylemek istemiyordun. Demek oluyor ki bu alım satım şu borç meselesinden ibaretmiş. Fakat bu borç nasıl hasıl oluyor?

-Efendim, o alım satım adeta bir alım satımdır. Şimdi benim burada yirmi beş altın borcum yok mu? İşte o borç verilmeyince buradan bir yere gidemem. Dudunun adeta cariyesiyim. Şayet bir başka kerhaneci beni buradan kandırıp alacak olsa yahut ben başka bir yere gitmek istesem o gideceğim hane sahibi borcumu verir beni satın alır. Hemde o zaman yalnız yirmi beş lira vermez. Nihayet ben buraya yirmi beş lira borçluyken otuz lira borçlu olurum.

-Yalnız sen mi borçlusun, yoksa başka kızların da borçları var mıdır?

-Borçsuz adeta hiçbir kız bulunmaz. Borcumuz olmasa biz satılmamış bulunsak buralarda sürünmeğe katlanır mıyız? Evimize oturup müşteri zuhur ettikçe birkaç yere gider yine evimize geliriz.”⁵⁹

⁵⁸ Ahmet Midhat Efendi, **Henüz On Yedi Yaşında**, Ankara, 2000, s.55.

⁵⁹ Ahmet Midhat Efendi, **Henüz On Yedi Yaşında**, Ankara, 2000, s.103.

Özdemir Arkan'ın *Beyoğlu Kısa Geçmişi*, *Argosu* adlı kitabında belirttiğine göre İstanbul'u görmüş batılı aydınlardan Misailidis de bu fuhuş rezaletinden şikayetçidir.

“Beyoğlu'nda eylem dahi kesret üzere bulunan ve kirahane tesmiye olunan bekarlar ateş gedesi ve edebiyat harabiyeti bir hayrathaneye girip post serdik. Heman Cenab-ı Vacibil-vücut hiçbir kulunu doğru yolundan saptırmasın.

....

... kızlar içeri gelin demeye kalmadı, aşağıdan yukarıdan toplanıp , davar sürüsü ve Habeşistan esireleri tarzı zavallı kızlar içeri girdiler ve edibane selam vererek , beherimizin iki tarafına da ikişerden on dört kız oturdu, güya koyun sürüsünden koyun seçer gibi beğen beğen de beğendiğini aliko. Aman Ya Rabbim.... Ah gidi yanlış medeniyet ve serbestiyet. Şu alemde nice fenalıkların sebebi ve menbaisınız.”⁶⁰

Bertrand Bareilles de *Beyoğlu*'ndaki fuhuşu şöyle anlatır:

“Sol tarafta döküntülerle dolu, çamurlu sokakçıklar çarpar gözünüze. Ama asıl kirlilik, orada hoşgörülen teşhirci görüntülerdir. Burası birkaç yıldır, Transleithania gettolarının iğrenç örnekleri olan uzun siyah redingotları, yağlı şapkalarıyla garip giyimli bir nüfusun yerleştiği meşhur Kemeraltı'dır. Geçinmek için her yola başvuran bu adamlar , en çok da fuhuş ticareti yaparlar. Frenk şehrinde randevuevleri gizli değildir ve herkes bunların polis için bir gelir kaynağı oluşturduğunu bilir. Eskiden Katolik Ermenilerin oturduğu , hala kiliselerinin bulunduğu bu semti polis randevuevlerine tahsis etmiştir. Kemeraltı fahişeleri , dizlerine kadar inen beyaz iç gömlekleri giyip etlerini sergileyerek , rimelli kaşları ve saçlarına iliştiirdikleri yapma çiçeklerle kapılarının önünde dururlar.”⁶¹

3.3.3. HOTEL

Romanlarda görüldüğü şekliyle hoteller ; içkili eğlenceler, yemekler, kumar oyunları için gidilen mekanlardır. *Beyoğlu*'nun hotellerinde bazen kadınların da erkeklerle birlikte çeşitli eğlencelere katıldıkları görülür.

Ahmet Midhat Efendi'nin *Felatun Bey* ile *Rakım Efendi* romanı kahramanlarından zevk ve eğlenceye düşkün olan *Felatun Bey* , *Beyoğlu*'nda *Hotel C*'de bir Fransız tiyatro oyuncusu ile eğlenir, kumar oynar. *Felatun Bey* bu kadına

⁶⁰ Özdemir Arkan, *Beyoğlu Kısa Geçmişi*, *Argosu*, İstanbul1998, s.50-51.

⁶¹ Bertrand Bareilles, *İstanbul'un Frenk Ve Levanten Mahalleleri*, İstanbul, 2003, s.55-56.

aşık olduğunu düşünür, kavga ettikleri zamanlarda ona pahalı hediyeler verir. Fakat kadın Felatun Bey'in parasını yemek için onunla birlikte olur.

“Polini - Bak şu maymuna bir kere, işmizazlı şebek! ... Kazandığın geceler kendi maharetinle kazanıyordun. Kaybettiğin gecelerin ziyanını da yine kendi talihsizliğine niçin hamletmiyorsun?

Felatun - İyi ama canım, bir haftadan beri ziyan iki bin liraya vardı.

Polini - Bak şu para canlı, aç gözlü musibete! Vardı ise benim cebime girmedi ya! Sen Baden Baden'de (Almanya'da pek çok kumar oynanmakla meşhur bir yerdir) olsan ne yapacaksın? Zarar, karın öz kardeşidir. Bugün kaybettinse, yarın kazanırsın.

Felatun - Ben sana kazanamam demiyorum. Fakat benim tedbirimi bozan sensin. Sen beni kendi halime bırak. Ben oyunun zamanını suretini bilirim.”⁶²

Ahmet Midhat Efendi'nin Dürdane Hanım romanında roman kahramanları Çerkes Sohbet ile Acem Ali Bey, Beyoğlu'nda bir otele gidip iki kadın ile içki içip yemek yerler. Çerkes Sohbet geceyi kadınlarla geçirmek istediğini söylerken ; Acem Ali, Galata ve Beyoğlu kadınlarını sevmediğini belirtir.

“Taam lakırdısı ortaya çıkınca müsafereten işret etmekte bulunan bir iki aşüfte kalkıp gitmeye davrandılar. Acem Ali Bey, Sohbet'in ne diyeceğini görmek için bunların inhizamına hiç bir şey demedi. Sohbet dahi hiç ses çıkarmayınca, Ali Bey kızlara dedi ki:

-İsmarladığımız yemek hepimize yeter. Oturunuz, güle oynaya beraber yiyelim de sonra gidirsiniz.

Hemen hiç bir vakit karınları güzelce doymamakta bulunan aşüfteler Acem Ali Bey'in şu semahatinden memnun kaldılar. Hatta taamı tehyie için kendileri hizmete kalkıştılar.

Bunlar hizmetteyken bir aralık Acem Ali Bey, sandakı yalnız kalmakla, Ali demişti ki:

-Nasıl arkadaş? Bu kızlardan hangisini beğendin?

-Ben mi?

-Ya kim olacak? Artık bu geceyi bekar geçirmek olamaz ya?”⁶³

Ahmet Midhat Efendi'nin Hayret romanında Kaymakam Bey, Beyoğlu'na Lüksemburg Oteli'ne gider. Önce yemek salonuna gidip hızlıca yiyebileceği yemekler sipariş eder, kahvesini odasına ister. Kaymakam Bey bu otelde gördüklerinden etkilenir, Frenklerin insanın hoşuna gidecek şeyleri yaptıklarını

⁶² Ahmet Midhat Efendi, **Felatun Bey İle Rakım Efendi**, Ankara, 2000,s.98.

⁶³ Ahmet Midhat Efendi, **Dürdane Hanım**, Ankara, 2000, s.23.

düşünür. Herhangi bir eğlenceye gerek duymaksızın otelde günlük yaşayışını sürdürür.

“Yine bu andaydı ki uşak dahi o günkü gazeteleri getirip yatağın yanındaki levazım-ı leylîye dolabının üzerine koydu. Koca kaymakam erbab-ı istirahatın bu derecelere varan mükemmeliyetinden dolayı gittikçe mahsuziyetini arttırarak yatağına girip Fransız gazetelerini mütaalaya başladı.”⁶⁴

Ahmet Midhat Efendi'nin Demir Bey yahut İnkişâf-ı Esrâr adlı romanında babasını arayan Polini İstanbul'a gelir, arkadaşı Mustafa Kamerüddin vasıtasıyla Beyoğlu'na gidip bir otelde kalır. Oteli yemek ve yatmak maksadıyla kullanır.

“Polini'yi bıraktığı otele varıp da kızı gördüğü zaman şiddetli bir tekdire uçar oldu. Polini dedi ki:

-Aman mösyö! Ben hangi cinayetin mürtekiyim ki beni getirip buraya hapseylediniz. İşte üç güne varıyor ki dairemde dışarıya çıkabildiğim yoktur. Yabancı bir memlekete benim gibi yol iz bilmez, lisan bilmez bir biçare bu halde mi terk olunur.”⁶⁵

Mehmet Murat'ın Turfanda mı Yoksa Turfa mı romanının kahramanı Mansur Bey okumak için İstanbul'a gelmiş, İstanbul'da Beyoğlu'nda bir otelde kalmıştır. Lokanta kısmında yemeklerini yiyip, oda içerisinde de günlük işlerini yapmış, düşüncelere dalmıştır.

“Yolda, 'Löbon'un yemek salonunda, yine otele kadar Beyoğlu caddesinde İsmail başka bir lakırdı etmemiş, hep yalvarmış, bir iki kere hiddetlenmişken yine Mansur'un yumuşadığı yoktu.

Otelin odasında oturur oturmaz, İsmail yine ricaya başladı. Mansur'un canı sıkıldı. Başını biraz kaldırdı ve mühim bir kararı bildiren hakim gibi dedi ki:

- Bak kardeşim. Odamdasın. Misafire saygı, İslamın hasletlerindedir. Onun için seni bilhassa kırmak istemem. Sırf senin kardeşçe sevgin için büyük bir fedakarlık olmak üzere ricam şu şartla kabul ederim.”⁶⁶

⁶⁴ Ahmet Midhat Efendi, **Hayret**, Ankara, 2000, s.58.

⁶⁵ Ahmet Midhat Efendi, **Demir Bey Yahut İnkişâf-ı Esrâr**, Ankara, 2002, s.262.

⁶⁶ Mehmet Murat, **Turfanda mı Yoksa Turfa mı**, İstanbul, 1995,s.71.

3.3.4. BALO VE KARNAVALLAR

Beyoğlu'nun yaşayışı için balolar insanların aradıkları, merak ettikleri eğlencelerdir. Fakat baloya herkes gidemez. Balolar çok şenlikli olup bazı baloların gazetelerde ilan edildiği dahi görülür. Buralara özellikle ecnebi ve azınlıklar gitmektedir. Baloya gidenlerin kendilerine mahsus özel kıyafetleri vardır. Kadınların bu eğlencelerde yüzlerini göstermesi onlar için kötü sonuçlar doğurabilir ; çünkü baloya giden bir kadın ahlakça iyi kabul edilmez ve herkesin diline düşer. Özellikle Avrupaî yaşama özentisi içinde olanlar balolara gidip oralarda kendilerini göstermekten, sabahlara kadar içip çeşitli danslar etmekten, kendilerine uygun eş aramaktan hoşlanırlar. İnsanlar baloların yapılmasına aylar varken kıyafetlerini hazırlama telaşı içine düşerler. Baloya giden erkekler çapkın, hovarda, aile yaşantısına önem vermeyen zengin tiplerdir. Balolar Beyoğlu'nda her kesimden halka hitap etmez. Çünkü baloya gitmek masraflıdır.

Ahmet Midhat Efendi'nin Karnaval adlı romanında roman kahramanları Madam Hamparson, Resmi Efendi ve Madam Küpeliyan birlikte baloya giderler ; fakat bu balodan Hamparson Ağa'nın haberi yoktur. Bu baloda Resmi Efendi ve Madam Hamparson polka , kadril , vals gibi dansları yaparak istedikleri gibi eğlenirler. Baloda Zekayi Efendi'yi de görürler. Madam Hamparson tanınmamaya dikkat eder.

“Vals edilirken kıran kırana, göğüs göğüse, buru buruna sarmaş dolaş olanların hallerine dikkat ettiğiniz var mıdır? Bu gece Resmi'ye dikkat etmiş olsaydınız alafranganın bu adetine kocalardan başka herkesin menfaat-i şehvaniyyesine pek muvafık bulurdunuz. Hakikat insan hükmetmek ister ki biraz üstü açıkça olarak oynanan valsler mutlaka kıskançlığı tayip eyleyen frenklerin dahi içlerini bulandıracak bir şeydir.

...

Madam Hamparson ile raksı bitirdikten sonra yine onun dahi müsaadesiyle Resmi, Madame Küpeliyan'ı de raksa davet eyledi. "Beni de yoracaksınız öyle mi?" diye cüz'i bir naz göstermek isteyen Küpeliyan'ın bir yandan beline kolunu dolayan Resmi "Şayet sizi boş bırakacak olursam başkası yakalar. Halbuki biz Türkdeğil miyiz ya? Dört kadına kadar

münasebet peyda edebiliriz" diye latifelerle kadını güldürerek onu dahi kan tere batırincaya kadar oynattı yordu.”⁶⁷

Ahmet Midhat Efendi'nin *Esrâr-ı Cinâyât* adlı romanında Peri ile Halil Suri birlikte gezip eğlenmeye başladıktan sonra bazı geceler balolara da gitmeye başlarlar.

“Kış geldiği zaman ise tiyatrolarda localar içinde Peri ve Mademoiselle Sud ile Halil Sud görünmeye başladı. Daha sonra karnaval geldikte maskara kıyafetler ile balolara dahi gider oldular. Hezarfen Mustafa'dan ihtiraz olmadıktan sonra kimden ihtiraz edecekler?”⁶⁸

Özdemir Arkan'ın *Beyoğlu Kısa Geçmişi ve Argosu* adlı kitabında belirtildiğine göre İstanbul'u ziyaret eden Misailidis Beyoğlu'ndaki karnavallar hakkında şunları düşünür:

“Fihakika o hafta İstanbul'un artık karnaval haftaları hulul etmiş olmakla, herkes geceleri def-i gam etmek üzere Beyoğlu'nda maskeli maskesiz balolara, tavşan balolarına ve derneklere ve tiyatrolara gitmeğe başladılar.

..... Bu haftalar zarfında olan sefahat ve haşarılık ve terk- i edep hiçbir vakit olamaz. Hükümdaran böyle edebiyat ve ahlakıyeti ihlal edici sebeplere def-ü izale etseler pek hoş olur idi, ancak medeniyetin iktizası böyleymiş, derler. Vay gidi medeniyet vay.”⁶⁹

Yine bu kitapta belirtildiğine göre Misailidis yardım amaçlı yapılan baloları, bu balolardan farklı bir yerde tutar. Çağın siyasal ve ekonomik güç sahibi kişilerinden bir bölümü, fakirlere ve düşkünlere nasıl yardım etsek diye düşünürken , çareyi balo düzenlemekte bulmuşlardır. Misailidis, bunların gösterdiği özverinin ve çabanın karşısında çok duygulanmış , ya da bunların gücünden ürkmüş olacak ki , arada bir ayırım olduğunu savunmaktadır.

“Fakat, balo deyip de bazı edebiyat ile ve fukara ve zuafaya iane toplamak meramı ile icra olunan edibane baloları da müsavi tutmalıyız.”⁷⁰

⁶⁷ Ahmet Midhat Efendi, **Karnaval**, Ankara, 2000, s.153.

⁶⁸ Ahmet Midhat Efendi, **Esrâr-ı Cinâyât**, Ankara, 2000, s.163.

⁶⁹ Özdemir Arkan, **Beyoğlu Kısa Geçmişi**, Argosu , İstanbul, 1998, s.49.

⁷⁰ a.g.e., s.50.

Beyoğlu'nda düzenlenen balolar ile ilgili bilgi veren Bertrand Bareilles de balo zamanını şu şekilde anlatır:

“Her yerde balolar düzenleniyordu. Pera’da balo toplumun altını üntüne getiren büyük bir olaydı. Her cemaat kendi balosunu yapardı. Afişlerle duyurulan Rum, Ermeni , Yahudi , İtalyan balosu birbirini izlerdi. Dans aksesuarları aylarca önceden yurt dışından ısmarlanırdı. Bu şenlikler, daha kalabalık olsun ve daha parlak geçsin diye hep bir elçinin himayesi altında yapılır ve birçok gereksinime de yanıt verirlerdi. Balo, yerlilerle yabancıların aynı siyah kıyafetler içinde birbirine karıştığı tarafsız bir alandı. Her iki cinsiyetten Peralılar bu balolarda elçilik görevlilerine yaklaşma fırsatını bulur ve buna da çok değer verirlerdi. Karakter ve görüş olarak genç sayılabilecek birkaç Türk de kırmızı fesleriyle ve tabii yanlarında hanımları olmadan bu balolarda boy gösterirlerdi. Bu şenliklerin yararlı , afişlerde söylendiği gibi hayırsever bir amacı olduğunu da hemen ekleyelim. Hasılat, eğlenceyi düzenleyen cemaatin yardım kuruluşlarına gidiyordu. Pera’da dans edilmeseydi , birçok okul kapılarını kapar, birçok hastane hasta kabul edemez hale gelirdi. Yerel gazeteler her baloya sütunlarca yer ayırır, hanımların isimleri giydikleri elbisenin rengiyle belirtilirdi.

Karnavalın son haftasında “Bütün Pera” Kalyoncu Kulluk'ta birleşirdi. Koro cemiyeti tüm müzikal yeteneklerini seferber eder ve küçük Peralılar hamaratlık yarışına girerdi. Dans, belki de dünyanın hiçbir yerinde Levanten toplumunda olduğu kadar tutku ile öğretilmez. Tabi burada söz konusu olan Avrupa danslarıdır; göbek dansı merakı sadece Montmartre Levantenlerinde görülür. Akşamları Büyük Sokak'ta sonu gelmez bir takma burunlar, takma sakallar ve asilzade kıyafetine girmiş insanlar geçidi izlenir, bu işi hem hor gören hem de merak eden taşralı Türkler'in ağzı açık kalırdı. O yıl Büyük Sokak, Taksim'den Dört Yol'a kadar, bir “Mardi-gras”daki Boulevard Des Italiens'den farklı değildi. Her yer serpantinler, konfetiler, havai fişekler ve sevimli itiş kakışlarla doluydu.”⁷¹

3.3.5. DİĞER EĞLENCE MEKANLARI

Bu başlık altında lokanta, gazino ve kahveleri inceleyeceğiz. Genel olarak sıradan olayların yaşandığı, fakat sıkça uğranılan mekanlar olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Ahmet Midhat Efendi'nin Henüz Onyediy Yaşında adlı romanında Hulusi ve Ahmet Efendiler Beyoğlu'na eğlenmeye giderler. Taam için bir lokantaya girerler.

⁷¹ Bertrand Bareilles, *İstanbul'un Frenk Ve Levanten Mahalleleri*, İstanbul, 2003, s.73-74.

“Zira bunlar lokantaya girip hali bir masa buldukları zaman bıyıklısı sakallısına demişti ki:

-Birkaç kadeh bir şey çakıştırsak nasıl olur?

-Vallahi birader, bilirsin ki benim mutadım değildir.

-Benim de mutadım değildir. Fakat beyoğluna gelişimizden maksat bu geceyi eğlenceli bir surette geçirmek değil miydi?

-Evet ama işret etmek, eğlencenin mütemmimi değildir ya?

Biz buraya bade't-taam tiyatroya gidip *** oyununu tamaşa etmeğe geldik.

-Vakıa işret eğlencenin mütemmimi değilse de bir iki üç kadehin neşesinden maada mideye edeceği hizmet dahi inkar olunamaz.

-Ben sana mani olamam. Sen zevkine bak kardeşim.

-Yok ama içilecekse birlikte olsun. İçilmeyecekse yine birlikte olsun.

-Öyle ise sana mani olacağıma ben de sana tabi olayım. Bu akşam da böyle geçsin.”⁷²

Ahmet Midhat Efendi'nin Karnaval adlı romanında Bahtiyar Paşa'nın kızı Şehnaz Hanım da baloya gitmek ister. Muallimesi Madam Mirsak ve Kutsuş onu paşadan gizli baloya götürürler. Balonun dönüşünde Şehnaz Hanım bir lokantada bir şeyler yemek ister. Bunun üzerine karanlık sokaklardan geçip kargir bir binada lokantaya girerler ; ama onları tehlike bekler.

“Vakıa hususı bir mahalde souper etmekte hiçbir tehlike tasavvur olunamazdı. Baloya gelmek derecesinde cesaret edildikten sonra bir de souper edilmekte beis olmayacağından Kutsuş ile Mirsak kızım bu arzusuna dahi muvafakat gösterdiler. Hatta geç kalınmamak üzere hemen balodan çıkılıp çatal sakallı frengin davet eylediği lokantaya azimet eylediler.”⁷³

Ahmet Midhat Efendi'nin Esrâr-ı Cinâyât adlı romanında roman kahramanları Osman Sabri Efendi, Hafıye Necmi ve gazeteci , bir gazinoda toplanıp Mustafa'nın idamı konusu üzerine konuşurlar.

“Bu ilan-ı resminin neşrolunduğu günün akşamı ... gazetecisi ile bizim müstantik-i meşhur Osman Sabri ve Hafıye Köse Necmi bir gazinoda içtima ederek, lakırdı ise bittabi Hezarfen Mustafa hakkında vaki olmakla, gazeteci dedi ki:

-Dünyada insanların birinci emeli namını dillerde destan ederek ibka-yı nama muvaffak olmaktır. Ve bu da, şu kısa ömre göre pek bed bir hevestir. İbka-yı nam için bazı kimseler çah-ı zenzeme tebevül etmek veya Vatikan'ı yakmak gibi garaib-i cinayata kadar göze aldırır. Mustafa ise hem de bila-ihhtiyar öyle bir

⁷² Ahmet Midhat Efendi, **Henüz On Yedi Yaşında** , Ankara, 2000, s.6.

⁷³ Ahmet Midhat Efendi, **Karnaval**, Ankara, 2000, s.201.

surette ibka-yı nam ediyor ki, şimdiye kadar ismi cinayetkarlıkla meşhur olmakta iken, bu namı birdenbire gayet parlak bir kahramanlığa tahvil eyliyor.”⁷⁴

Yine bu romanda Osman Sabri ve arkadaşı Hafıye Necmi, bir başka gün Beyoğlu’nda Crone Gazinosu’nda buluşup o gün gelişen olayları konuşurlar.

Ahmet Midhat Efendi’nin Bahtiyarlık romanında eğlenceyi ve para harcamayı seven Senayi Bey adındaki kahraman, Beyoğlu’na Flamme Kahvesi’ne gider. Orada çıkan Rizet adında kaba davudi sesli, pek güzel olmayan ; ama herkesin büyük bir beğeni ile dinlediği sanatçıyı bütün gücüyle alkışlayıp yanına gider, ona broş hediye eder ve kendi aralarında sohbet ederler.

“Kız şarkıyı bitirdi. Şarkı biter ama şakırtı biter mi? Birkaç defa rizet kayboldu, yine getirildi. Halkın emeli kıza ‘marseyez feminin’ i çağırılmaktı. Rizet’in emeli halka naz etmektir. Artık bu niyaz ve naz esnasında el çırpmadan patlamadık avuç mu kaldı. Patlamadık avuçları görmedik. Fakat eldiven patladığını gördük. Sahneye karip bir tekerlek masa yanında oturan bir şık bey telebüs eylemiş olduğu açık bir renk elbiseye mütenasiben ellerinde açık renk eldiven bulunduğu halde çıplak elle Rizet’i alkışlamaktan utanarak eldivenli elleriyle alkışlamak için eldivenleri patlatmış ve zeki ve zarif rizet bu iltifatı pek köylücesine bir nezaket bularak buna dahi ağzı kulaklarına varırcasına gülmüştü.”⁷⁵

Bu Flamme Kahvesi ile ilgili Erzurumlu Emrah’ın da dönemin sosyal ve eğlence hayatı hakkında bilgi sahibi olabileceğimiz bir şiiri vardır:

Meşhurdur efendim Kahve-i Flam
Fransızca gerek orada kelam
Alafrangalık boncur, bonsuvar
Merhaba der isen alınmaz selam
Tatlısu Frengi sahibi Barba
Besili domuzdur gayetle kaba
Lakin sözüm yok hiç cin, rom, şaraba
Alası Flam’da edeyim ilan
Ve hem garsonları seçme mahbup
Emir verir iken olurum mahcup
Hizmeti bir yana kendisi matlup
Sakızlı, İmrozlu, Rumiyoğul
Topukları gümüş, billur pençeli
Avrupa kaküllü, genel gayet cilveli
Bahşışin ustadan gizli vermeli
Yaz lev-i sineye elif ile lam

⁷⁴ Ahmet Midhat Efendi, **Esrâr-ı Cinâyât**, Ankara, 2000, s.227.

⁷⁵ Ahmet Midhat Efendi, **Bahtiyarlık**, Ankara , 2000, s.14.

Alınca haberi şaşırдың rahtı
Hasırlı fes giydim attım külahı
Gören dostlar şaşar Aşık Emrah'ı
Baston boyunbağı haslı kelam.⁷⁶

Ahmet Midhat Efendi'nin Müşahedat adlı romanında roman kahramanı olarak karşımıza çıkan yazar , Beyoğlu'nda yaşayan Siranuş Hanım'ı görmek için onun evine gider. Handaki uşaktan, geldiğini Siranuş Hanım'a haber vermesini ister. Lüksemburg Kahvesi'ne gidip gazete okuyarak uşağın getireceği haber ile Siranuş Hanım'ın kendisini kabul etmesini bekler.

“Uşağa dediğim veçhile Lüksemburg kahvesine gittim. İllustration nam, Fransızca musavver gazeteyi alıp resimlerini temaşaya başladım. O bitti. Le Mond İllustre gazetesini aldım. O da bitti. İngilizlerin en meşhur musavver gazetesi olan Grafik de bitti. "Bitti" diyorum. Ama biten nedir? Biliyor musunuz? Yalnız gazetenin yapraklarını çevirişim bitiyor. Resimler, şöyle gözümün önünden gelip geçiyorlar.”⁷⁷

3.4 KÜLTÜREL ETKİNLİKLER

Tanzimat Devri içerisinde Beyoğlu'nda eğlence ve kültür etkinliklerini bir arada görmekteyiz. İnsanlar eğlenmeye gittikleri mekanlarda bazen içkili eğlencelere katılarak bazen de tiyatro oyunu izleyerek, gazete okuyarak vakit geçirirler. Beyoğlu'nda gördüğümüz kültürel etkinlikler Avrupa kaynaklı olduğu için insanlar buradaki etkinliklerle Avrupa kültürünü , yaşayış tarzını tanımış ve kendi hayatlarına uygulamaya çalışmıştır, bu da Beyoğlu'nda yaşam şekillerinin değişmesine sebep olmuştur.

3.4.1. TİYATRO

Osmanlı Ülkesi'nde halka açık ilk operet ve müzikli oyunların oynandığı yer olarak Fransız Tiyatrosu önemlidir. Pera'da ilk operanın 1842 yılında oynandığı ve bunun Gaetano Donizetti'nin, “Belisario” adlı yapıtı olduğu ; daha sonra 1844 yılında, gene aynı sanatçının “Lucrezia Borgia”sının oynandığı da söylenmektedir.⁷⁸

⁷⁶ Salah Birsal, **Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu**, İstanbul, 2002, s.15.

⁷⁷ Ahmet Midhat Efendi, **Müşahedat** , Ankara , 2000, s.50.

⁷⁸ **Cumhuriyet Ansiklopedisi**, İstanbul, 1968-1972 , c. VIII, s.2511.

Pera’da kurulan ikinci tiyatro binası olan “Bosko Tiyatrosu” İtalyan bir cambaz olan Bosco tarafından 1841-1842 yıllarında kurulmuş ve Bosco, tiyatrosunu , mevsim sonunda , Suriye Katoliği , Osmanlı uyuğu, Mihail Naum adlı bir emprezaryoya satmıştır.⁷⁹

Tanzimat devri romanları incelendiğinde, Avrupa yaşayışının bir parçası olarak tiyatro etkinlikleri de karşımıza çıkmaktadır. Bu tiyatro etkinlikleri bazen danslı gösteriler şeklinde olup, bunlar Beyoğlu hayatının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Çünkü, o dönemde tiyatro her yerde bulunmayan bir etkinliktir ve bu yüzden insanlar uzak yerlerden kalkıp Beyoğlu’na tiyatro izlemeye giderlerdi. Tiyatro, kültürel bir etkinlik olarak kabul edilir ; fakat insanlar için eğlence yönü de önemlidir. Roman kahramanları, tiyatro eğlencesinin yanı sıra ; güzel bir gazinoda içkili, çalgılı yemekli eğlencelerini sürdürürler. Romanlarda görüldüğü üzere , genelde aileler kızların ve kadınların tiyatroya gitmelerini istemezlerdi. Tiyatroya daha çok Avrupâi yaşayış meraklıları giderdi. Tiyatro toplumumuza Tanzimattan sonra girmiş kültürel bir etkinliktir. Avrupa kaynaklı olduğu için Türk toplumuna Avrupa yaşayışının, Avrupa zihniyetinin, Avrupa kültürünün kapılarını açmış ; gerek giyim kuşam , gerek davranışlar, gerekse de ahlak yönüyle Türk toplumunu etkileyip değiştirmiştir. Tiyatro, Türklerin batılı hayata farkında olmadan alışmasında çok etkili bir rol oynamıştır. Tiyatro , “Batı’nın giyim kuşamını, döşemesini, yaşayış şeklini” de topluma aktaran sosyal bir araç olarak karşımıza çıkar.⁸⁰ Tiyatronun toplum üzerindeki etkisinin izleri romanlarda da görülmektedir.

Fuğş-i Atik adlı eserinde İstanbul’un eğlence alemlerini anlatan Ahmet Rasim kendisinin de Amerika ve Avrupa tiyatrolarına gitmeyi adet haline getirdiğini söyler ve buralardaki tiyatrocu kadınlar hakkında düşüncelerini dile getirir.

“Bununla birlikte diğer taraftan avunuyordum da! Amerika Tiyatrosu’ndaki küçük Amelya, Avrupa Tiyatrosu’ndaki Peruz Hanımlarla yordakçılarının dan Eranik, benzeri isimlerdeki şantözler, aktrisler (!), yeni yeni şarkı söyleme istidadı gösteren Eleni ve emsali ile göz, kaş işaretleri, el , mendil

⁷⁹ Özdemir Arkan , **Beyoğlu Kısa Geçmişi Argosu**, İstanbul, 1998, s. 180.

⁸⁰ Kenan Akyüz, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923**, İstanbul, t.y.,s.20-21.

parolaları sayesinde alınma, benimseme tarzındaki ilk duygulanmalara yine uğruyordum.

Görüyordum, anlıyordum ki bunları yüzlerce kimse seviyordu. Localar, ön sandalyalar, hususi yan koltuklarda oturanlar bu aşıklar zümresini teşkil ediyordu. Piyesler birer bahane, bu kadınlar ayrı ayrı birer gaye hükmünde bulunuyordu.

Bu seyir yerlerinde açılan birinci perdeler çoğunluk soğuk, pandomima usulünde bir komediden veya o zamanın en meşhur komiklerinden olan Paskal Andon, Corci, Tiran rolünde ustalığı etrafı tutmuş Todori gibi Rum şivesiyle bozuk Türkçe konuşan tuhafların oynayıp adma tuluat denildiği halde ne olduğu belirsiz, hatta Ortaoyununun sahneye çıkarılmış kaba bir taslağından ibaret saçmasapan söz döküntüleri idi. Fakat her nedense yine bize hoş gelirdi.”⁸¹

Said Naum Duhani'nin Eski İnsanlar Eski Evler adlı eserinde belirttiğine göre dönemin devlet adamları ve sultanları da tiyatroya ilgi gösterirmiş.

“Naum Tiyatrosu'na İstanbul'daki bütün siyaset adamları , diplomatik çevrelere mensup kişiler ve kibar takımının üyeleri devam ederdi. Abdülmecid ve Abdülaziz belli başlı operaların temsillerinde hazır bulunurlardı.”⁸²

Ahmet Midhat Efendi'nin Henüz On Yedi Yaşında adlı romanında roman kahramanları Ahmet ve Hulusi Efendiler, Beyoğlu'nda bir gece geçirmek isterler. Bu sebeble Beyoğlu'na gidip önce bir lokantada yemek yerler, daha sonra da karar verdikleri şekilde Fransız Tiyatrosu'nda açılan oyunu izlemeye giderler. Oyunu beğenirler, buradaki sanatkarların Paris'te kazandıkları şöhreti hak ettiklerini düşünürler. Perde aralarında kahveye gidip konyak içerler.

“Oyunun perdeleri arasındaki fasilalar zamanında, herkesin dışarıya çıkarak ahbabıyla görüştükleri malumdur. Fransız Tiyatrosu'nda ise hariçteki Kristal Kahvesi'yle iltisak olduğundan seyircilerin ekserisi perde fasilalarında bu kahve ye çıkarak istedikleri meşrubattan istimal ederler. Bizim iki refik dahi bu istirahat kaidesine riayetten hali kalmayarak hatta ilk fasılda yekdiğerine birer konyak içmeyi teklif ve onu müteakip birer de nedamet izhar eyledikleri halde nihayet yine ittihad-ı ara ile birer ... anları müteakiben birer daha konyak içmişlerdi. Kafaların sıcaklığı, mızıkların neşesi ve oyunun te'sirat-ı ruhaniyyesi ile birleşince ikinci fasılda konyaklar üçe varıp oyun dört perde üzerine mürettep bulunmağla üçüncü perde ile dördüncü arasındaki fasılda yine kahveye çıktıkları zaman dışarıdan içeriye doğru bir yağmur şakırtısı geldiğini işittiler ki hemen «bardaklardan boşanıyor!» tabirine seza idi.”⁸³

⁸¹ Ahmet Rasim, **Fuhs-i Atik**, İstanbul, 2005, s.106.

⁸² Said Naum Duhani, **Eski İnsanlar Eski Evler** “19. Yüzyıl Sonunda Beyoğlu'nun Sosyal Topoğrafyası”, İstanbul, 1982, s.62.

⁸³ Ahmet Midhat Efendi, **Henüz On Yedi Yaşında**, Ankara, 2000, s.10.

Ahmet Midhat Efendi'nin Dürdane Hanım adlı romanında Çerkes Sohbet ve Acem Ali Bey'in birlikte Beyoğlu'na eğlenmeye gittikleri bir akşam, önce bir otelde yemek yiyip sonra tiyatroya gidişleri ve nasıl eğlendikleri anlatılır.

“Binaenalazalik o gece bunların , Beyoğlu alemleri hakikaten akıllane bir surette vuku'a geldi. Mutavassıt halde bir otelde ta'am ederek bir tiyatrodaki dahi güzelce bir akşam geçirdikten sonra yine ta'am ettikleri otele geldiler.”⁸⁴

Ahmet Midhat Efendi'nin Karnaval adlı romanında bir balo içerisinde valsini hareketlerine bakıp, Avrupalıların Türklerin zeybekler oyununu beğenmeyişi üzerine bir yorum getirilir.

“Bir zaman "Zeybekler" diye tanzim etmiş olduğumuz vodvil tarzında bir tiyatro oyunu Beyoğlu'nda üç beş defa oynanmıştı. Oyunda bilmünasebe zeybeklerin yanlarında bulunan kadınların da bir raksı vardır. Osmanlılar bu rakstan gayet mütelezziz oldukları gibi Avrupalılardan pek çoğu dahi pek mütelezziz oldukları halde bunlardan bir kısmı şu Türk raksını edebe muvafık bulmamış olurlarsa ne dersiniz? Sebebi ise kadınların saçlarını dökerek göbek atmaları imiş. Aman ya Rabbi! Birisi kadın birisi erkek olan bir çiftin sarmaş dolaş olarak kuş gibi uçup yekdiğerini göğüslerine bastırmaları muvafık-ı edeb oluyor ve hem de bu hale en hatırlı familyalara mensup kadınlar için cevaz veriliyor da alemleri eğlendirmeye mahsus olan ve köçek denilen oyuncularımızın saçlarını dökerek göbek atmaları mugayir-i edeb görülüyor!”⁸⁵

Ahmet Midhat Efendi'nin Müşehadat adlı romanında roman kahramanları Ahmet Midhat ve Refet, gece vakti Siranuş'un evinden çıkıp kendi evlerine gidecekleri sırada; Refet, Beyoğlu'na Concordia Tiyatrosu'na gelmiş olan Fransız Opera Komik Kumpanyası'nın güzel bir oyununu izlemeye gideceğini söyler ve Ahmet Midhat Efendi'den ayrılır. Ahmet Midhat Efendi, Refet'in tiyatro bahanesiyle içkili sefahat alemlerine gideceğini düşünür. Bu yüzden onun arkasından Concordia Tiyatrosu'na gider, önce dışarıda sonra tiyatronun içerisinde çeşitli yerlerde Refet'i arar. Etrafta kimilerinin kumar oynadığını, kimilerinin de oyuncu kızlarla içip vakit geçirdiklerini görür. Refet'i bulamayıp tiyatro bitiminde geri döner.

⁸⁴ Ahmet Midhat Efendi, **Dürdane Hanım**, Ankara, 2000, s.105.

⁸⁵ Ahmet Midhat Efendi, **Karnaval**, Ankara, 2000, s.153.

“Birinci perde bitmek üzereydi. Tiyatro hıncahınç dolu, gözlüğümü takıp her tarafa göz gezdirdimsede ne orta yerde nede localarda Refete benzer kimseyi göremedim. Paradi denilen en üst kata çıkacak değil ya. Mahaza gözlükle bakan gözlerime itimat edemedim. Gardroba gidip on kuruş icazla bir dürbin aldım bir çehre kalmadı ki mirsatı dikkatimden mestur kalabilsin. Hiçbirisi de Refete benzemiyor.”⁸⁶

Ahmet Midhat Efendi'nin Taaffüf romanında roman kahramanlarından Rasih Bey'in arkadaşı Tosun Bey eğlenmeyi çok seven, işi, gücü, arzusu eğlenmek olan bir insandır. Beyoğlu'na Concordia Tiyatrosu'na gelen sanatkarları izlemekten geri kalmazdı.

“Evet Tosun Beyin arzusu, emeli, işi gücü eğlenmekten ibaret idi. Küçük bir eğlence için büyük büyük zahmetleri göze alırdı. Mesela yirmi beş saniyede kocaman bir resim levhası vücuda getiren bir sanatkar gelmiş de Beyoğlu'nda Concordia Tiyatrosu'nda icra-yı hüner eyliyor. Tosun Bey Aksaray'dan Beyoğlu'na gidip geceyi orada geçirmek için her zahmeti, her masrafı göze aldırarak mutlaka o hüner-veri görecekti. Ama Tosun Bey böyle temaşa ettiği şeyleri bir çift çam budağından temaşa etmez. Bir çift dide-i müdekkik ile temaşa eder.”⁸⁷

3.4.2. KİTAPÇILAR

Beyoğlu birçok kültürün bir arada olduğu bir yer olmasından dolayı burada her çeşit insan bulunmaktadır. Bunlar arasında kitap okumayı çok seven olduğu gibi, eğlenmeyi çok seven kişiler de vardır. Romanlarda kitap okuyan kahramanlar genelde Fransız Edebiyatına yönelmişlerdir. Roman kahramanları bazen alafrangalıklarının bir göstergesi olarak kitapçılardan alafranga yaşayışı anlatan, özendirilen kitaplar alırlar. Bu da toplumdaki düşünce yapısını değiştiren bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı romanlarda kızların roman okumalarının doğru olmadığı belirtilir ve bu yüzden kızlara kitap verilmez.

Ahmet Midhat Efendi'nin Felatun Bey ile Rakım Efendi romanında, romanın iki cephesini canlandıran karakterlerin ikisi de kitaplara ilgi duyarlar. Felatun Bey alafranga merakından dolayı Beyoğlu'na bir kitapçıya gidip beğendiği kitabın evine gönderilmesini ister. Alaturka yaşayışa göre hayatını sürdüren , okumaya meraklı

⁸⁶ Ahmet Midhat Efendi, **Müşahedat** , Ankara , 2000, s. 325.

⁸⁷ Ahmet Midhat Efendi, **Taaffüf**, Ankara, 2000, s.64.

birisi olan Rakım Efendi de, Beyoğlu'na gider, merak ettiği kitapları karıştırır ve bir kitapçıdan Fransızca kitapları tercüme işi alır.

“Bak Allah için söyleyelim: Felatun Bey'in matbuat-ı cedideye merakı pek ziyadedir. "Canım böyle bir hikaye basılmış dediler mi? Felatun Bey için "Onu görmedim" demek muhaldi. Herhangi kitap çıkarsa çıksın satıcılardan kendisine daima kitap götürmeğe alışmış olan en evvel müvezzi Felatun Bey'in kitabını götürüp Beyoğlunda mücellit Gulam'a teslim eder ve dahi ala alafrağa bitteclit arkasına altın yıldız ile A, P harflerini dahi bastıktan sonra götürüp Felatun Bey'in uşağına verir ve akşam bey geldikde kitabı görüp gayet muntazam kütüphanesine vazederdi.”⁸⁸

Ahmet Midhat Efendi'nin Vah adlı romanındaki kahramanlardan Necati Efendi, Beyoğlu'nda kitapçı Vayes vasıtasıyla Paris'ten sipariş ettiği birkaç kitabı almak için Beyoğlu'na gider.

“İki ahbap vapura bindiler. Gariptir ki bugün Ferdane Hanım'a dair hiçbirinin ağzından harf-i vahid çıkmadı. Bahisleri Beyoğlu kitapçılarının Avrupa kitaplarını fiat-ı mevzualarına bir sülüsden ziyade zamlı satmalarından ve bunun ise pek fahiş olmasından ibaretti. Bunlar Karaköy yokuşundan yukarıya doğru yavaş yavaş çıkmaya başladılar. Her kitapçı ve resimci dükkanı önüne geldikçe hem teneffüs ve hem de temaşa için tevakkuf ederlerdi.”⁸⁹

Ahmet Midhat Efendi'nin Bahtiyarlık adlı romanında da Madam Terniye muallimesi olduğu Nusret Hanım'ın kitap okumasını pek istemezdi. Nusret Hanım, babasının kendisine birkaç kere Beyoğlu'ndan aldığı Fransızca kitapları muallimesi Madam Terniye elinden alır korkusuyla saklardı.

“Hele babası birkaç defa Beyoğlu'na giderek kızına hoş görünmek için ne idiğini bilmediği Fransızca kitaplardan birkaç tanesini getirmiş olması ve bunların hep romanlar idiğine Nusret Hanım tarafından vukuf hasıl edilir edilmez madam Terniye meneder havfıyla odasının hiç göze ilişemeyecek bir yerine saklamış bulunması kzin heva perestlik derslerini tevsie medar olarak Nusret Hanım bu kitapların mütaasıyla amour ve metres demek ne demek olduğuna koca denilen şeylerin bu bahislerde ne kadar uzak kaldığına dahi fikir sardırmıştı.”⁹⁰

⁸⁸ Ahmet Midhat Efendi, **Felatun Bey İle Rakım Efendi**, Ankara, 2000,s.7.

⁸⁹ Ahmet Midhat Efendi, **Vah**, Ankara, 2000, s.177.

⁹⁰ Ahmet Midhat Efendi, **Bahtiyarlık**, Ankara, 2000, s.49.

Recaizade Mahmut Ekrem'in Araba Sevdası adlı romanında alafranga giyime, konuşmaya, yaşamaya düşkün olan roman kahramanı Bihruz Bey, Beyoğlu'na kitapçı Vik'in dükkanına gider. Lamartine'nin kitabını ister. Bihruz Bey kitap okumayı seven, hayaller kuran ve o hayallerde yaşayan bir gençtir.

- “- Müellifi kim mösyö?
- Müellifi de Lamartine, meşhur şair ...
- De Lamartine'in öyle bir eseri olduğunu bilmiyorum.
-Evet, olacak.
- Hatırıma gelmiyor.
- Ne demek? *Graziyella*'yı okumadınız mı?
- Gençlikte belki okumuşumdur amma ... hiç hatırdadır mı?
- Siz bana *Graziyella*'yı bulunuz?
- İşte efendim!
- Bakınız: Löö *Prömiye röyre*, elbet de bunun ikincisi, üçüncüsü ve bir de sonuncusu olmak gerekir.
- İhtimal ... burada da Lamartine'in külliyat-ı asan var, belki onların içinde aradığınız şeyler de mevcuttur, fakat ayrıca basılmamıştır.”⁹¹

3.4.3. HİKAYE YAZMA

Ahmet Midhat Efendi kendisini de roman kahramanı olarak esere dahil ettiği Müşahedat romanında davranışlarını gözlemlediği, giyimini, konuşmasını, güzelliğini pek beğendiği Siranuş Hanım'ı takip ederek onunla tanışır ve kendisinin hikaye yazdığını anlatır. Bundan sonra Siranuş Hanım'ın yaşadığı hanın bir odasında, Ahmet Midhat Efendi kızı gibi gördüğü Siranuş Hanım'a misafir olur. Ahmet Midhat Efendi, Siranuş Hanım ve arkadaşlarının ilginç hikayelerini dinler, dinlediklerinden bir hikaye yazar, yazdığı bölümleri onlara okur, okuduğu hikayelerin düzeltilecek bölümleri üzerine hep birlikte konuşurlar.

“Müşveddeyi buraya kadar okuduğum zaman, Ağavni göğüs geçirmek nev'inden bir geniş nefes aldı. Güya l'ör dö dölivrans dediği saat-i halas bu anda hulul etmiş gibi yerinden davranıp oturduğu sandalyesi üzerindeki vaziyetini bir kat daha tahkim ile. gülerek ve baş ile bizi selamlayarak, bil' tavr-ı işvebazane ile dedi ki:

⁹¹ Recaizade Mahmut Ekrem, *Araba Sevdası*, İstanbul, 2004.,s.269.

-Evet. İşte o ismi mezkur olan zat gen cariyenizdir. Fakat bugünden bed' ile ta Refet Bey ile akd-ı muahede ettiğimiz güne kadarki tercüme-i halimin meskutün anh bırakılmasını rica ederim.”⁹²

3.5 HABERLEŞME

Beyoğlu’nda gazeteler önemli bir yer teşkil etmektedir. Toplumu bilgilendirme , iletişimi sağlama açısından ; gazeteler ve bir başka nokta olarak da mektuplar, romanlarda bir hayli dikkat çekerler. Bu yüzden bunu ayrı bir başlık altında incelemeyi uygun gördük. Tanzimat devri romanlarında Beyoğlu hayatında, iletişim ve haberleşmede kullanılan gazete ve mektupların yerini belirtmeye çalıştık.

3.5.1 MEKTUP

Tanzimat devrinde Avrupa ahlakının da etkisiyle Beyoğlu’nda görülen rahat davranışları düşünerek; mektubun ya bir kadına ithafen yazıldığını yada casusluk ve ihbar amaçlı yazıldığını söyleyebiliriz.

Ahmet Midhat Efendi’nin Karnaval adlı romanında Zekai Bey, evli bir kadın olan Madam Hamparson’a olan duygularını ona bir mektup yazarak anlatır. Madam Hamparson, Zekai Bey’in mektubundan rahatsız olur, onun hislerine karşılık vermez ve bir sebeble mektubu kocasına gösterir. Zekai Bey, Madam Hamparson’dan istediği cevabı alamayınca Mösyö Hamparson’a ihbar mektupları yazar, Madam Hamparson’un Resmi Efendi ile balolarda gezdiğini anlatır.

“ “Mösyö Arslangözyan! Aziz dostunun olmak beni bir vazife ile muvazzaf ediyor. İsminizi taşıyan kadın hakkında birçok mahfilde neler söylendiğini bilseniz bir tedbir ittihazına kendinizi mecbur addeylediniz. Dostluk bana yalnız bu kadar söyletebilir!” Zekai

Vay Zekai ilerledi ha, ya ilerlemesin mi? Resmiden gördüğü muamelenin intikamından vaz mı geçsin? Ey şimdi madam hamparson buna karşı ne yapacak? Mektubu kocasına verirse iş fena.”⁹³

⁹² Ahmet Midhat Efendi, **Müşahedat**, Ankara , 2000, s.126.

⁹³ Ahmet Midhat Efendi, **Karnaval**, Ankara, 2000, s.162.

Ahmet Midhat Efendi'nin *Esrâr-ı Cinâyât* romanında gazeteci ile Osman Sabri Efendi, olayların gidişatını birbirlerine mektup ile anlatırlar ; ayrıca bu romanda Halil Suri'nin Hediye Hanım'a gönderdiği mektuplar da dikkati çeker.

“Ertesi günü Galatasarayı'na geldikte kendisi için gelmiş bir mektup buldu. Hemen açtı. Yeni dostu gazete muharriri tarafından yazılmış olup sureti dahi şudur: azizim Osman Sabri Bey, vermiş olduğunuz mektubun şifresini açacak olan anahtarı bulmuş isem memnun olur musunuz? Maniniz yok ise gazetehaneyi teşrif ediniz de size kıraat edeyim.”⁹⁴

Ahmet Midhat Efendi'nin *Demir Bey yahut İnkişâf-ı Esrâr* romanında Paris'te yaşayan Polini'nin annesi ve İstanbul'daki Demir Bey'in, Taksim'deki Lazarist tarikine mensup Perjeron namında bir papaz vasıtasıyla mektuplaşmaları anlatılır.

“İşte bu tafsilattan anlamalısın ki sen Fransa ordularında binbaşılık rütbesini ihraz etmiş Pierre Heyder'in kızı Matmazel Polini Heyder'sin. Baban İstanbul'da Müslümanlık halinde ne isim ile yadolunduğununu bana söylemedi,yalnız Beyoğlu'nda Taksim'de Lazarist tarikine mensup Perjeron namında bir papaz dostu olup bu papaz vasıtasıyla muhabere edebileceğimizi temin eylemişti ki filvaki pederin ile teati eylediğim mektupları bu papaz vasıtasıyla teati eylerdim.”⁹⁵

Ahmet Midhat Efendi'nin *Müşahedat* romanında da mektup bir aşkı dile getirmek için kullanılan bir araç olarak karşımıza çıkar. Seyyid Mehmet Numan'ın kızı Feride Refet'i sevmektedir. Bu durumu Refet'e bir mektupla anlatır ve ondan sevgisine karşılık vermesini ister.

“Bu zarfı okumakta uşak benden alim çıktı:
- Efendim, yazı Fransızcadır ama lakırdılar Osmanlıcadır. Diye, zarfın Üstünü şöyle okudu:
"Hala bu mektup Beyoğlu'nda, Kalyoncu kolluğu civarında, Matmazel Ağavni'nin hanesinde mürüvvetli Refet Beyefendinin kendi eline vusul bula, ondan başka kimse açmaya."
Hiç şüphem kalmadı ki mektup Feride'dendir. Bu kadar safderunluk ondan başka kimseye verilemez. Uşağa sordum ki:
- Bunu buraya kim getirdi.
- Bir Yahudi.”⁹⁶

⁹⁴ Ahmet Midhat Efendi, *Esrâr-ı Cinâyât*, Ankara, 2000, s.32.

⁹⁵ Ahmet Midhat Efendi, *Demir Bey Yahut İnkişâf-ı Esrâr*, Ankara, 2002, s.250-251.

⁹⁶ Ahmet Midhat Efendi, *Müşahedat*, Ankara, 2000, s.243.

3.5.2. GAZETE

Gazete Tanzimat devrinde hayatımıza girmiştir. İstanbul'da ilk Türkçe ve resmi gazete olarak 1831 yılında II.Mahmut'un buyruğuyla çıkarılan Takvim-i Vakayi gazetesidir. Bu gazetenin Fransızca, Ermenice, Rumca , Farsça, Arapça nüshaları da vardır.

Gazete, toplumda görülen günlük olayların aktarımı , insanlara değişik konularda yeni bilgiler vermek , duyurular yapmak için, toplum hayatında işlenen suçların insanlara duyurulması, halkın toplumdaki olaylara yabancı kalmaması için önemli bir haberleşme ve iletişim aracıdır. Özellikle Batı toplumunu takip etmeye başladığımız Tanzimat döneminde Batıdaki yeniliklerin takip edilebilmesi ve toplumun değişen zamana ayak uydurabilmesi için gazete önemi inkar edilemeyecek bir ihtiyaçtır. Beyoğlu'nda özellikle meyhane , kahve ve otellerde insanlar yeme, içme, eğlenme ve dinlenme isteklerinin yanı sıra gazete okumayı da ihmal etmezler. O dönemde yalnız Türk insanına hitab eden Türkçe gazete yoktu. Osmanlı içerisinde yaşayan azınlıkların da anlayabileceği dil ile yazılan ya da çevirisi olan gazeteler vardı. Bu gazeteler özellikle azınlık ve ecnebilerin yaşadığı yer olan Beyoğlu'nda karşımıza çıkmaktadır.

Beyoğlu'nda yaşayan roman kahramanları için gazetelerini düzenli olarak takip etmek, okumak bir alışkanlık haline gelir. Ahmet Midhat Efendi'nin Karnaval romanında Beyoğlu'nda balo zamanının yaklaştığı sıralarda büyük ve halka açık baloların gazetelerde duyurulduğu dikkati çekmektedir. Roman kahramanları da gazetelerde gördükleri ve okudukları balo haberleri ile ilgili bir takım isteklere kapılmaktadır, bu yüzden bu çarpıcı balolara katılabilmek için gizli yollar aramaktadırlar. Madam Hamparson, Resmi Efendi, Madam Küpeliyan, Bahtiyar Paşa'nın kızı Feride ve Bahtiyar Paşa'nın hizmetkarları Beyoğlu'ndaki bu balolara gizlice katılırlar. Ayrıca gazetelerde, balolarda yaşanan ilginç olaylar da haber olarak anlatılmaktadır.

“Bahtiyar Paşa dairesinde gidilmeye karar verilen balo Rum milletinin fukarası ianesine olarak vermekte oldukları bir balo idi ki tezyinatı için

fevka'l-had itina icra edilmiş olduğu gibi ahz ve kabulü hemen mecburi gibi bir surette olarak her tarafa giinderdikleri biletler gerek yüzü açık gerek yüzü kapalı pek çok kadın ve erkeklerin o baloda içtima edeceklerini temin etmeye vc bütün gazeteler bu balonun o zamana kadar Beyoğlu'nca emsali görülmemiş derecelerde parlak olacağına dair bentler yazmakta idi.”⁹⁷

Ahmet Midhat Efendi'nin Vah romanının kahramanı Behçet Bey de gazete okumaya düşkün birisidir. Avrupa'dan yeni gelmiş gazeteleri okumak ve görmek maksadıyla Tophane'de, Bostanbaşı'nda bulunan postaneye veya Galata - Beyoğlu taraflarında Almanlar'ın çalıştırdıkları Fugel Birahanesi'ne gider. Fugel Birahanesi her türlü gazetenin bulunduğu bir meyhanedir. Yabancı lisan bilmeyen Osmanlılar için Avrupa'dan gelmiş resimli gazeteler de dikkati çekmektedir. İnsanlar burada eğlenirken gazete de okumaktadır.

“Despino'nun son mülakatı vukuundan hemen bir hafta sonra bir çarşamba günü Behçet Bey yeni gelmiş olan resimli gazetelerigörmek için birahaneye girdiği zaman Necati Efendi'yi gördü ki önünde bir küme teşkil etmiş olan çavdar ekmeği dilimlerini birer birer yakalayarak el kadar gravyera peyniri dilimleriyle la-yenkati' ağzına götürür ve çenelerini ağrıtmacasına bir sür'at ile çiğneyip yerdi.”⁹⁸

Ahmet Midhat Efendi'nin Esrâr-ı Cinâyât romanı ise ; Öreke Taşı cinayetinin aydınlanması için bir gazeteci ve müstantik memurunun yaptığı araştırmalar sonucu , olayın daha geniş çaplı olduğunu öğrenmeleri ve bunları gazetede haber olarak halka duyurmaları konusunu işler. Bu romanda Halil Suri ile Hediye Hanım'ın entrikaları, Beyoğlu Mutasarrıfı Mecdeddin Paşa'nın onlarla işbirliği yapması Hezârfen Mustafa'nın gazeteye yazdığı mektuplarla anlaşılır ve olayları anlatan bu mektuplar halka duyurulur. Mustafa, mektuplarında kendisinin de olaylarla nasıl bağlantı içinde olduğunu, nasıl kullanıldığını anlatır. Olayların mahkemeye intikali neticesinde yine halkın merakla beklediği mahkeme günü ve kararı gazetede halka baş sayfa haberi olarak duyurulur. Bu romanda da görüldüğü üzere gazete önemli olayların halka duyurulmasında bir araç olarak karşımıza çıkmakta ve halk bu olayları gazeteden öğrenerek merakla takib etmektedir.

⁹⁷ Ahmet Midhat Efendi, **Karnaval**, Ankara, 2000, s.188.

⁹⁸ Ahmet Midhat Efendi, **Vah**, Ankara, 2000, s.77-78.

“Osman Sabri ile Hafıye Necmi arasında bu sözlerin teati olundukları günün ferdası ... gazetesinde mufassal bir bent neşrolunduğu gibi, ondan sonra dahi bazı fıkralar derç edilmiştir ki hikayemizden kısm-ı saninin işbu altıncı babını teşkil etmesi için ber-vech-i ati aynen naklolundu:

"Beyoğlu'ndaki intihar"

"Halil Suri isminde bir tellalın Beyoğlu'nda Mahallesi'nde kain hanesinde kendi kendisini salb ile intihar eylediği hakkında karşı gazetelerinin yazdıkları fikrayı bundan mukaddem gazetemize tercüme ve derç eylemiş olduğumuz gibi, muahharen Halil Sud'nin kendi kendisini salb ve intihar etmeyip belki hariçten odasına giren düşmanlar tarafından bir suikasta uğradığı hakkındaki haber-i sahihi dahi nakl etmiştik."⁹⁹

Müşahedat romanının kahramanı olan yazar Ahmet Midhat Efendi, aynı zamanda bir gazetecidir. Bir gün Beyoğlu'na Siranuş Hanım'ı görmeye gider ve uşak ile ona haber göndererek Lüksenburg Kahvesi'nde ondan gelecek haberi bekler. Burada çeşitli dillerden resimli gazeteler mevcuttur. Onları karıştırarak vakit geçirir. Ayrıca romanın ilerleyen kısımlarında Agavni'nin vapura binerken denize düşüp boğulması ile ilgili gazetelerin yanlış haberleri dikkati çekmektedir. Ahmet Mithat Efendi, Galata'ya giderek bu gazetelerin konuyla ilgili haberlerini okur.

“Üç çeyrek saat sonra geleceğini haber aldığımdan, o günkü gazetelerin bu faciayı ne surette yazdıklarını görmek için Köprü üstünde satılan gazetelerin kaffesinden birer nüsha alarak ve Köprü'nün dehlizine dayanarak okumağa başladım. Malum a, o zamanlar demir köprü henüz mevzu değildi. Eski köprünün parçaları şimdiki gibi birer iskele teşkil etmiyorlardı. Bunların üzerinde barakalar, dükkanlar, kahveler, kıraathaneler yoktu. Gazetelerin kaffesi vak'ayı yanlış yazmışlar. Hatta bizim Tercüman-ı Hakikat bile. Bazıları boğulan yalnız bir kadın bulunduğunu ve onun da bir kocakarı olduğunu rivayet edip, kimisi bu rivayete pek de fakir idüğünü ilave etmiş. Kadın'la beraber bir de Yahudi boğulduğu hiçbirisinde yok. Yalnız birisi, kadını kurtarmak için atlayan gemicinin de boğulduğunu yazmış. Ne tahkik. İtiraf etmelidir ki matbuatımızın bu yoldaki tahkikatı ekseriya yüzde doksan dokuz buçuknispetinde yanlış çıkar.”¹⁰⁰

Ahmet Midhat Efendi'nin Hayret romanında Kaymakam Bey Beyoğlu'na Lüksemburg Oteli'ne gider ve orada yemeğini yedikten sonra odasında gazete okuyarak vakit geçirir.

“Yine bu andaydı ki uşak dahi o günkü gazeteleri getirip yatağın yanındaki levazım-ı leyliye dolabının üzerine koydu. Koca Kaymakam erbâb-ı istirahatın bu derecelere varan mükemmeliyetinden dolayı gittikçe mahzuziyetini

⁹⁹ Ahmet Midhat Efendi, *Esrâr-ı Cinâyât*, Ankara, 2000, s.68.

¹⁰⁰ Ahmet Midhat Efendi, *Müşahedat*, Ankara, 2000, s.274.

artırarak yatağına girip Fransızca gazetelerini mütalâaya başladı.

Erbabına malumdur ki şehrimizde basılan Fransız gazeteleri, Osmanlı gazeteleri gibi sabahleyin erkenden çıkıp dünkü havadisleri vermeyip belki çıktıkları günün havadisini veririler.¹⁰¹

3.6. GİYİM KUŞAM

Beyoğlu öncelikle giyim kuşamdaki, yaşayıştaki farklılık yönüyle dikkati çekmektedir. Burada Avrupa'dan gelen son moda giysiler, elbiseler, kadın aksesuarları, peruklar, ayakkabıdan takım elbiseye ,balo kıyafetlerine varıncaya kadar her şey alafranga yaşayışa ve modaya uygun tarzda satılmakta ve en pahalı kıyafetler, giysiler markalı olarak Beyoğlu'nda bulunmaktadır. Gerek Osmanlı içerisindeki ecnebi ve azınlıklar , gerekse de Türkler kendilerini bu modayı takip etmekten alıkoyamamaktadır. Bu süslü püslü kadın kıyafetleri kimi gençleri de özentili ile yanlış yola sevk etmektedir. Gençler kendilerine gösterilen güzel, şık , pahalı kıyafetlerin büyümesine kapılıp ahlaki çöküntü yaşayacakları bir ortama düşmekte ve kendilerini kurtaramamaktadır. İşte Beyoğlu, Avrupa yaşayışının bu yönü ile de romanlarda karşımıza çıkmaktadır. Özellikle eğlence yerlerindeki kadın sanatçıların ve tiyatro oyuncularının kıyafetleri dikkati çekmektedir. Yani Beyoğlu modanın takip edildiği giyim, süs merakının olduğu ve en lüks , gösterişli Avrupa kıyafetlerinin sergilendiği yer olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ahmet Midhat Efendi'nin Felatun Bey İle Rakım Efendi romanında roman kahramanlarından Felatun Bey ve kızkardeşi Mihriban Hanım, alafranga giyime meraklı, süslerine düşkün olacak şekilde yetiştirilir.

“Felatun Bey'in kıyafetini sorarsanız tariften izhar-ı acz ederiz.Şu kadar diyelim ki, hani ya Beyoğlu'nda elbiseci ve terzi dükkanlarında modaları göstermek için mukavvalar üzerinde birçok resimler vardır ya? İşte bunlardan birkaç yüz tanesi Felatun Bey'de mevcut olup elinde resim, endam aynasının karşısına geçer ve kendini resme benzetinceye kadar mutlaka çalışırdı. Binaenaleyh kendisini iki gün bir kıyafette gören olmazdı ki "Felatun Bey'in kıyafeti şudur" demek mümkün olsun.”¹⁰²

¹⁰¹ Ahmet Midhat Efendi, **Hayret** , Ankara, 2000, s.58.

¹⁰² Ahmet Midhat Efendi, **Felatun Bey İle Rakım Efendi**, Ankara, 2000,s.8.

Ahmet Midhat Efendi'nin Henüz On Yedi Yaşında romanının kahramanı Kalyopi, ailesine destek olmak için çamaşırcılık işi yapmaktadır; fakat kendilerini ziyarete gelen akrabaları Amalya'nın, Beyoğlu'nda dikiş dikip modistroluk yaparak daha çok para kazandığını ve isterse kalyopi'nin de bu işi yapıp daha çok para kazanabileceğini söylemesi üzerine Kalyopi de onunla Beyoğlu'na gider ve modistroluk yapmaya başlar. Kalyopi Beyoğlu'na gittikten bir müddet sonra ise Amalya, Kalyopi'ye bazı geceler müşterilerle vakit geçirmeyi teklif eder. Kalyopi istemediği halde para kazanması gerektiği düşüncesi ile razı edilir. Bu vakitten sonra giyim kuşam için bir sürü para harcamaya başlar ve giyim kuşama para yetiştiremez.

“Bu fuhşu peder ve validemden gizlemek tedbirini de düşündükten sonra elde bulunan ve henüz yarısı fuhşumun ve yarısı masumiyet ve mazlumiyetimin ücret ve mükafatı olan akçeyle bir fistan yapmayı müzakere eyledik. Koyuca renkli lahorakiden bir fistan yapıldı ki on beş mecdiyeye mal olduğundan o dokuzun üst tarafı olmak üzere altı mecdiye borca girdik. Fakat cascavlak bir vücuda yalnız bir fistan giymek kifayet edemez ya? Bir potin bir şapka lazım. Şöylesi böylesi üstümüzü başımızı düzeltmek için bizim dokuz mecdiyenin üst tarafında otuz beş mecdiye daha borca girdik.”¹⁰³

Ahmet Midhat Efendi'nin Karnaval romanında Beyoğlu'nda düzenlenen balolar için özel kıyafetler, süslü, pahalı ,gösterişli elbiseler diktirildiği veya Beyoğlu mağazalarından satın alındığı dikkati çeken bir noktadır. Bu balolara katılan herkes kıyafetine dikkat eder. Bunun yanı sıra Beyoğlu'nda yaşayan roman kahramanlarının giyim kuşamları ve zerafetleri ile zaten dikkat çektiği de belirtilen bir husustur. Madam Hamparson da gerek güzelliği , gerekse alafranga giyimi ve zerafeti ile her yaşta erkeğin gönlünü çelebilecek bir güzelliğe sahiptir.

“Ya o nikapların maskara çehreleri? Kimisinde burun fil hortumu gibi uzanmış, kimisinde çene sandal dümenlerinin yekesi gibi sivrilip çıkmış. Bazılarında öyle ağızlar var ki maazallah gerçekten bir insanda öyle bir ağız bulunup açması dahi tasavvur olursa insanın balina balığına benzemesi lazım gelirdi. Maahaza içlerinde güzelleri de var. Kız çehreleri ve bazı sakallıları , bıyıklıları da var. Ancak kız çehreleri dediğimiz nikapları kadınlar koyar zannetmezsiniz ya? Onlar yüzlerine hem nikap koymak hem de koymamak istediklerinden yalnız gözleriyle burunlarını setr edecek kadar bir siyah nikap takarlar. Yanaklarının en büyük kısmı ile ağızları, çeneleri, gerdanlan yani

¹⁰³ Ahmet Midhat Efendi, **Henüz On Yedi Yaşında** , Ankara, 2000, s.168.

anlıyorsunuz ya? En güzel yerleri hep açıkta bulunur. Fakat gariptir ki insanın yalnız kaş ve gözleriyle burnunu setr etmesi, çehresini, tanınması pek güç olacak kadar tağyir edebilir.”¹⁰⁴

Ahmet Midhat Efendi'nin *Esrâr-ı Cinâyât* adlı romanında da Hediye Hanım'ın konağında cariye olduğu söylenen Peri, Beyoğlu'nun lüks mağazalarından giyinmekte, onun için özel elbiseler diktirilmektedir. Peri de aklını alan bu elbiselerin güzelliği ile kendi işvesini birleştirip Hediye'nin oyuncuğu olarak onun dediği gibi yapıp erkeklerin aklını çelmeye çalışır.

“O gün Peri'ye yeni bir takım elbise yapmışlar. Giyinmiş yanıma geldi. Elbisenin kendi endamına nasıl yakıştığına dair beni bir bahse çekti. Bu misillü mebahisde bülbül gibi şakıyan Hezarfen Mustafa'nın, yalnız “Pek güzel, pek güzel”den başka söyleyecek söz bulamamasını beğenir misiniz?”¹⁰⁵

Recaizade Mahmut Ekrem'in *Araba Sevdası* romanının kahramanı Bihruz Bey, alafranga yaşayışa, kılık kıyafette lüks giyime meraklı ; markalı ve gösterişli giysilere çokça para harcayan bir gençtir. Sürekli olarak Beyoğlu'na gider, Avrupa modasının sergilendiği son moda kıyafetleri takib eder ve bunlardan fazla fazla sipariş eder.

“Kaleme gitmediği günlerse saçlarını kestirmek, terziye giysi ısmarlamak, kunduracıya ölçü vermek gibi hiç eksik olmayan nedenlerle Beyoğlu'nda, ötede beride vakit geçirir, cumaları, pazarları da sabahleyin hocalarıyla yarımşar saat ders çalışmadan sonra evinden çıkar, akşamlara kadar gezinti yerlerinde dolaşırdı.

Vilayetlerde bulunduğu zaman en büyük zevki, sırmalı giysiler içinde, midilli ya da at üzerinde, arkasında çifte çifte uşaklarla sokak sokak gezip dolaşmak olan bu beyin, İstanbul'a geldikten sonra merakı üç şeye yöneldi: Birincisi, araba kullanmak; ikincisi, alafranga beylerin hepsinden daha süslü gezmek; üçüncüsü de berberler, kunduracılar, terziler ve gazinolardaki garsonlarla Fransızca konuşmaktı.”¹⁰⁶

¹⁰⁴ Ahmet Midhat Efendi, **Karnaval**, Ankara, 2000, s.168.

¹⁰⁵ Ahmet Midhat Efendi, **Esrâr-ı Cinâyât**, Ankara, 2000, s.134.

¹⁰⁶ Recaizade Mahmut Ekrem, **Araba Sevdası**, İstanbul, 2004,s.34.

3.7. DİNİ HAYAT

Beyoğlu dini etkinin çok fazla görülmediği bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada kozmopolit yapı gereği her milletten insan bulunduğu için değişik dinlere mensub kişiler yaşamaktadır. Bu yüzden Beyoğlu'nda İslami yaşayışın etkisi görülmemekte ve Avrupa kültüründen gelen zevk ve eğlenceye düşkünlüğün etkisiyle dini ve ahlaki bir boşluk göze çarpmaktadır. Beyoğlu'nda yaşayan ecnebi ve azınlıkların mensub oldukları dinlere bağlı olarak ; evlilik adetleri, ölüm adetleri buralarda görülen dini eğitim romanlarda konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ahmet Midhat Efendi'nin Henüz On Yedi Yaşında romanının kahramanlarından Kalyopi, fakir bir Hristiyan ailesinin kızıdır. Ve babasının çalıştırdığı meyhanede Yümnî Bey adında bir müslümanı sever, Kalyopi'nin de dinini değiştirmesiyle bir şekilde evlenirler. Fakat çevredeki insanlar ve akrabaları bir Hristiyan'ın din değiştirerek bir müslüman ile izdivacını doğru bulmayıp boşanmaları için onlara baskı yaparlar. Kalyopi'ye boşanmadığı takdirde kocasını öldüreceklerini ve boşanırsa da ona hem koca bulup hem de para vereceklerini söylerler. Kalyopi kocasını çok sevdiği halde onun zarar görmemesi için mahkemede kocasından ayrılmak istediğini söyler ve dinlerinin farklı olması sebebiyle ayrılmak zorunda kalırlar. Yine bu romanda kahramanlardan İslamî inanca sahip Hulusî Efendi'ye göre Hristiyanlıkta fuhşa sebep olan iki adet vardır. Bunlardan birisi dırahoma adetidir. Yani Hristiyan bir genç kızın evlenebilmesi için kocasını satın alma adetidir, parası olmayan kız ise evlenemediği için gayri meşru yollardan bu duygularını tatmine çalışmış. Hristiyanlıkta fuhşa sebep ikinci durum ise beslemelik kızlarmış. Roman kahramanlarından Kalyopi, Ahmet Efendi'nin yardımları sayesinde randevuhaneden kurtulur ve inancı gereği tövbe eder, namuslu bir hayat yaşamaya başlar. Sonunda Kalyopi, Ahmet Efendi'nin bulduğu ve kendisi ile ilgili her şeyi bilen bir Rum delikanlısı ile dinleri gereği dırahoma adetini de gerçekleştirerek Beyoğlu'nda kilisede evlenirler.

“-Muradım şu ki İslam’da hamdolsun bu habaset ekall-i kiletle azdır. Hatta ahall-i müslime nezdinde mevcut olan fuşun başlıca mebnası, melain-i nisvanın o yolda zevk aramalarından ibaret olup bu habaseti, bir kesp ve kar ittihaz edenler ise her biri bir memlekette sürülmüş olan dört beş erzel karılardan ibaret olup onlar dahi mezarlık aralarında şurada burada icra-yı mel’anet ederler. Hristiyanlarda ise fuşun meydan almasına asıl sebep kızların kocaya verilmesi hususunda muhtaç görüldükleri dırahoma maddesidir. Bir kız kocasını adeta satın almalıdır. Parası yoksa koca bulamaz. Bayağı hali vakti yerinde olan bir Hristiyan’ın üç kızı oldu mu? Herif battı gitti. Nasta fukara her zaman ağniyadan daha çoktur. İşte dırahoması olmayan kızlar bilmeceburiye gayr-ı meşru yollarda taharri-i huzuzata mecbur olurlar. Eğer patrikler şu dırahoma adetini feshedecek olsa·lar hakikaten bu kerahati azaltmaya büyük bir hizmet etmiş olurlardı. Bir de şu Hristiyan hanelerinde beslemelik eder kızlar yok mu? İşte onlar dahi kaffeten ve kamilen kerhanelere namzet demektirler. Bir fakir kız bir haneye besleme gider. Orada birkaç genç bulunur. Kız bunlarla mercimeği fırına verir. Derken iş duyulur. Kız kovulur. Bir kere ismi fenaya çıkınca başka familyalar bıçareyi kabul etmezler. Anası babasıysa fakir! Halbuki kız güzel güzel rubaları süsleri filanları görmüştür.”¹⁰⁷

Ahmet Midhat Efendi’nin Karnaval adlı romanında Madam Hamparson’un Mösyö Hamparson’a ihaneti neticesinde evlilikleri bozulur ve Ermeni Katoliklerinden olan Hamparsonlar Katolik mezhebine göre boşanırlar. Buna göre nikahlı eşler ayrılmak isteseler de, evlerini ayırıp ayrılırsalar da o kadın hala o adamın karısı sayılır. Hatta kadın ayrı yaşadığı kocasının dışında bir adamdan çocuk beklese o çocuk veled-i zina sayılmayıp ayrı yaşadığı kocasının nüfusuna yazılırmış. Hamparson Ağa, karısından intikam almak için yeni bir kadınla evlenmek ister ; fakat Katolik mezhebince bu pek kolay olmaz. Hamparson Ağa da servetini kullanarak kiliseden onay alır ve evlenir. Fakat evlendiği kadın da kendisini bir başka adamla aldatınca, Hamparson Ağa kalp krizi geçirip ölür. Ayrı yaşamalarına rağmen Katolik mezhebine göre boşanmadıkları için, Madam Hamparson’un Mösyö Hamparson’dan miras alma hakkı vardır. Resmi Efendi, Hamparson Ağa’nın ölümünden sonra Madam Hamparson’un miras hakkını aramak için ; ondan ve Katolik Kilisesi’nden aldığı vekalet ile Babıali’ye müracaat eder. Ayrıca bu romanda Hamparsonlar’ın konağında hizmetçilik yapan Hristiyan Mariyanko da sevgilisi Nikolaki ile Taksim’de kilisede buluşur , Mariyanko sevgilisi ile evlenebilmek için dırahoma biriktirir.

¹⁰⁷ Ahmet Midhat Efendi, **Henüz On Yedi Yaşında** , Ankara, 2000, s.122.

“Bizim taraflarda Hristiyanlığın bazı mezahibi ve hatta katoliklerin bazı cemaatleri vardır ki zevce zevcesinin fuhşunu eliyle tutarcasına ispat edebilir ise talâk-ı külliye kadar varıp o halde diğer bir kadınla akd-i izdivac edebilir. Ancak şark katolikleri Roma ile irtibatını arttırdıkları zamandan beri onlar meyanında dahi talakın her halde adem-i meşrûiyeti kuvvet bulmuş ve her ne kadar talâk-ı külli vaki olsa bile zevç ve zevcenin yeniden tehhüllerine cevaz gösterilmekte bulunmuştur.

Lakin işin içinde bir büyük servet ve sâ mân bulununca kilisenin kanunları dahi başkalaşabilir. Mösyö Hamparson Arslangözyan'da mevcut olan servet ve sâ mân işte kilise kavanîni dahi başkalaştırabilecek servet ve samanlardan olduğu malumdur. Zevcesinin irtikâp ettiği hıyanet üzerine ise Arslangözyan olanca malını feda edip mutlaka yeni bir kadın ile akd-i izdivac ederek bu suretle hain zevcesinden intikam sevdasında bulunmakla kilise heyetinden bazı muteber papazlar her ne kadar hükm-i İncil'i muhafazatan nikah kıymamakta ısrar eylediler ise de diğer bazıları Hamparson Ağanın genç ve güzel bir kızı hanesine alıp beraberce yaşamasına itiraz edemediler.”¹⁰⁸

Ahmet Midhat Efendi'nin Demir Bey Yahut İnkîşâf-ı Esrâr adlı romanında Demir Bey, oğlu Mustafa'yı Fransızca eğitim alması için Taksim'de bulunan Lazarist tarikatı adı verilen bir papazın yanına gönderir. Bu papaz Taksim'de hem dinî , hem de ilmî eğitim veren bir yerdir. Ayrıca bu tarikat Katolikler'in gidip geldiği, ziyaret ettiği bir yerdir. Ayrıca bu romanda, roman kahramanlarından Polini, Müslüman bir kişi olan Demir Bey'in kızı olduğunu öğrenince, Hristiyanlık'tan Müslümanlığa geçer ve kendisiyle evlenmek isteyen Vikont Alphans Duran ismindeki genç de yeni ismi Fatma olan Polini'yle evlenebilmek için İslamiyet'i seçer.

“Dudakları bembeyaz kesildi. Yüzünde renk kalmadı. Tüyleri ürperdi. Asabı zangır zangır titremeye başladı. Nihayet dedi ki:

- Anladığıma kalırsa şu anda aramızda mâni-i izdivac olan şey yalnız benim Nasraniyet'imden ibarettir. Halbuki ben fûnûn-ı tabiiyye ve hikemiyye ile tezyin-i fikr ve tenvir-i nazar eylemiş bulunan Avrupa hükemâsının zamirlerinde câygir olmuş bulunan vahdâniyet-i ilâhiyyeye çoktan kanaat getirmişim. Bunu şimdi dil ile ikrar ve kalb ile tasdik eyleyecek olursam ben dahi sizin gibi Müslüman olacağımı Mustafa Kamerüddin'in verdiği izahattan anlamışımdır. Nasıl, o halde beni akd-i izdivac ile refakat-i ebediyyenize kabul eder misiniz?”¹⁰⁹

¹⁰⁸ Ahmet Midhat Efendi, **Karnaval**, Ankara, 2000, s.262.

¹⁰⁹ Ahmet Midhat Efendi, **Demir Bey Yahut İnkîşâf-ı Esrâr**, Ankara, 2002, s.316.

Ahmet Midhat Efendi'nin Müşahedat adlı romanında dinin etkisi çeşitli şekillerde karşımıza çıkar. Bunlardan birisi Agavni'nin babası İtalyan milletinden Antuvan Kolariya ile ilgilidir. Antuvan Kolariya, Ermeni Katoliği milletinden Novert adında bir kadını çok sever ve kadın ona dırahoma vermediği halde Kolari'ya onunla evlenir. Fakat kadının ahlaki çöküntü içinde olduğunu anlayan Kolariya ondan ayrılrsa da Katolik mezhebinde olduğu için boşanamaz.

Kolariyo, Novart'tan ayrılıp Meryem adında bir kadınla gizlice nikahlanır ve ondan bir kızı olur. Kolariya'nın ölümü üzerine kalan vasiyete göre İtalyan Kançılıyası onlara ayrılan mirası korur. Kolariya kızının rahibe okulunda eğitim görmesini ister. Bunun üzerine Meryem kızlarını rahibe okuluna verir ve Agavni 16 yaşına kadar rahibe okulunda yetişir.

Yine bu romanda dırahoma adeti karşımıza çıkıyor. Siranuş, Karnik ile evlenmek için dırahomasını biriktirir, Karnik'e verir. Siranuş kilise de Karnik'i bekler ; fakat Karnik Siranuş'un dırahomasını da alarak kaçar.

Bu romanda Beyoğlu'nda yaşayan azınlık ve ecnebilerin çocuklarını kilisede vaftiz ettiklerini , bazı ailelerin de çocuklarını kilise kapısı önüne bıraktıklarını görüyoruz. Siranuş'un çocukluğu da böyle geçmiş. Tunuslu olan babasının ölümü üzerine kendilerine bıraktığı miras için Ermeni Patrikhanesi'ndeki patrikin vasi olduğunu ve Siranuş 21 yaşına gelinceye kadar onu denetlediğini görüyoruz. Babasının bir Müslüman olduğunu öğrenen Siranuş hem babasının din ile ilgili vasiyetini yerine getirmek için , hem sevdiği adam olan Refet ile evlenmek hem de asıl olarak kendi içinden geldiği için dinini değiştirir ve İslamı seçer, müslüman olur. Yine bu romanda Katolikler'in ölüm merasimi de dikkati çeken bir husustur. Agavni'nin cenaze işleri Fransız Katolik rahiplerinden Aya Buj adında bir rahip tarafından gerçekleştirilir. Rahip cesedi şişen Agavni'yi libas etmek için yeni elbise yaptırır ve onu Santa Marya Kilisesi'ne naklettirir.

“- Bu meselede pederinizin muhabbeti, hatırı , vasiyeti sizi ne dereceye kadar mecbur ediyor? Yani anlamak istiyorum ki ihtida hususunda pederinizin ve vasiyetnamesi size nasıl vasıl oluncaya kadar, sizde bir hatıra var mıydı, yok muydu?

- İstanbul’daki hanımefendinin beni oğluna tezviç edeceği haberinin sizin tarafınızdan tebliği dakikasına kadar hiç bende böyle bir hatıra yoktu. Yalnız şu küçük yaşında en büyük ihtilâtım Müslümanlarla olarak en müstahsen gördüğüm büyüklükleri de onlarda bulduğum için gönlümde büyük bir meyil peyda olmuştu.

- Neye? Müslümanlığa mı yoksa Müslümanlara mı?

- En doğrusu Müslümanlara.

- Ey. O izdivaç haberi geldiği dakikada?

- O zaman der-hatır eyledim ki bil-farz böyle bir şey olacak olsa ihtida lâzım gelecek.

- O lüzuma itbâ için kalbinizde bir de tasvip ve meyil hâsıl oldu muydu?

- Zevcim Refet olabilmesi ihtimaline göre evet.”¹¹⁰

3.8. EĞİTİM

Beyoğlu’nda görülen Avrupaî yaşam şekli içerisinde lisans eğitimi alma, Galatasaray Lisesi’nde okuma gibi hususlar karşımıza çıkmaktadır.

Ahmet Midhat Efendi’nin Yeryüzünde Bir Melek adlı romanının kahramanı Şefik Bey, Fransız lisanını iyice öğrenip tıp ilimlerine aşına olabilmek için Beyoğlu’nda bir doktorun hanesinde kalır.

“Hayfa ki birkaç zaman sonra biçare çocukların şu medâr-ı tesliyeti dahi elden gitmiştir.Zira Hacı Hafız Mehmet Singapuri vefatı esnasında, Mehmet Hulusi Efendiye Şefik’in behemehal bir tabip olarak yetiştirilmesi ve mutlaka Avrupa’da ikmal-i tahsil ettirilmesini ve metrukâtının bu yolda sarfını vasiyet eylemiş ve metrukâtı eğerçi iki yüz mahmudiye ancak hasıl edebilmişse de Mehmet Hulusi Efendi, Singapuri gibi bir dostunun oğlundan dahi para esirgemeyeceğini vicdanı önüne getirip şu kadar ki çocuğu Avrupa’ya bütün bütün acemi olarak göndermernek için Beyoğlu’nda o zamanın en meşhur etibbasından Mösyö *** nezdine şakirt vermiştir. Zaten Şefik’in on beş yaşını tecavüz etmesi dahi kendisinin artık harem dairesinden çıkmasını icap eylediğinden bu halde masrafı Mehmet Hulusi Efendi tarafından verilmek ve geceli gündüzlü doktorun hanesinde gerek Fransız lisanını ve gerek ulûm-ı tıbbiyyeyi tahsille meşgul olmak üzere Şefik Beyoğlu’na naklolunmuştur ki doğdukları günden beri birbirinden ayrılmamış olan Şefik’le Raziye için şu mufarakatı kadar tesir göstermiştir.”¹¹¹

¹¹⁰ Ahmet Midhat Efendi, **Müşahedat** , Ankara , 2000, s.364.

¹¹¹ Ahmet Midhat Efendi, **Yeryüzünde Bir Melek**, Ankara, 2000, s.37-38.

Ahmet Midhat Efendi'nin Acayib-i Alem adlı romanı kahramanlarından Hicabi Efendi, Alman kütüphanelerinden faydalanabilmek için Beyoğlu'nda Viyanalı bir doktordan Alman lisanını öğrenmeye başlar.

“-İçimizde Fransız lisanını bilenlerimiz pek çoktur. Alman lisanı ise ol kadar münteşir değildir. Haydi ben dahi şu lisanı öğrenip hiç olmazsa bununla beyne'l-akran bir temeyyüz edeyim.

Vakıa Hicabi Efendi artık tahsil zamanını geçirmiş ve yaşı otuza yaklaşmış ise de bu misillü erbab-ı gayret için hiçbir veçhile zaman-ı tahsil güzzeran eylemiş sayılamayacağından Viyanalı bir tabibi kendisine muallim tayin ederek Alman lisanını tahsile başladı. Bir lisanı kolayca öğrenmek için şart-ı a'zam o lisan ehlinin içinde yuvarlanmak olduğu cihetle Hicabi Bey dahi artık Galata ve Beyoğlu'nun birahanelerine devama başladı. Ehl-i işretten değil idiye de gaz limonatasından başladığı rağbeti yavaş yavaş bira derecesine kadar vardı.”¹¹²

Ahmet Midhat Efendi'nin Bahtiyarlık romanının kahramanı Senai, babası tarafından şehirli, Avrupalı gibi yetiştirilmek istendiği için İstanbul'a Beyoğlu'na okumaya gönderilir ve Galatasaray Lisesi'nde okumaya başlar.

“Bir gün Semih Efendi birkaç ahabıyla ahvâl-i âleme dair bahsediyordu. Memuriyet ve sanat ve kesp ve ticaret hakkında şimdiye kadar bize malûm olmuş bulunan efkârını dostlarına anlatıyordu. İçlerinden birisi “A sultanım! Oğlunuzu sanatkâr veyahut tacir edecekseniz şöyle pek de zengin bulunmadığınız halde senevi üç beş kuruş masrafa tahammül ederek Galatasaray'a yazdıracağınıza bir sanata çırak verseniz kavliniz ile fiiliniz daha mütenasip düşmez miydi?” deyince koca hakim gayet latif bir bir tebessüm eyledi.”¹¹³

Ahmet Midhat Efendi'nin Müşahedat adlı romanında annesi babası olmayan, reşit olmamış çocukların eğitilmek maksadıyla verildiği Madam C' nin pansiyonu dikkati çeker. Agavni de Siranuş da burada yetişir. Burada kızlar için her türlü eğitim vardır.

“Bizim Siranuş on üçünü bitirip on dördüncü yaşına girdikte hakk-ı vesâiti haiz olan Ermeni Patrikhanesi'nin delâletiyle, yalnız Fransız lisan ve edebiyatında tekemmül için Madam C'nin pansiyonuna da ithal olmuştur. Evvelce dahi haber verdiğimiz vechile Matmazel Agavni'nin o mektepten çıkmak üzere bulunduğu esnada , Siranuş dahi mektebe girmiştir.”¹¹⁴

¹¹² Ahmet Midhat Efendi, **Acâyib-i Âlem** , Ankara, 2000, s.24.

¹¹³ Ahmet Midhat Efendi, **Bahtiyarlık**, Ankara , 2000, s.9.

¹¹⁴ Ahmet Midhat Efendi, **Müşahedat** , Ankara , 2000, s.207.

4. MEKANLAR VE İNSANLAR

4.1. İNSANLAR

Beyoğlu kozmopolit yapıya sahip bir semttir. Bu sebepten İstanbul'un bu semtinde her milletten insan bulunmaktadır. 1477 yılında yapılan bir nüfus sayımına göre Galata'daki nüfusun hane olarak etnik ve dinsel dağılımı şu şekildedir.

Müslümanlar 535 hane ile %35.2 , Rumlar (Ortodokslar) 592 hane ile %38.9 , Avrupalılar (Katolikler) 332 hane ile %21.8 , Ermeniler (Gregoryenler) 62 hane ile %4.1 olmak üzere toplam 1521 hane mevcuttur.¹¹⁵

Biz de bu bölümde Beyoğlu'nda yaşayan, herhangi bir sebepten Beyoğlu'na giden çeşitli milletlerden insanları inceleyeceğiz. Onların hangi sebepten Beyoğlu'na gittikleri, Beyoğlu'nda ne işle meşgul oldukları, milliyetleri üzerinde duracağız. Böylece incelediğimiz Tanzimat dönemi romanları içerisinde o dönemde Beyoğlu'nda yaşamış veya vakit geçirmiş kişilerin ne kadar alafranga, ne kadar Türk kültürüne ait yaşam tarzları olduğunu tespit etmeye çalışacağız. Bu yüzden bu bölümü üç yan başlık altında incelemeyi uygun gördük.

4.1.1. TÜRKLER

Bu başlık altında Beyoğlu'na giden veya Beyoğlu'nda yaşayan Türkleri ve onların Beyoğlu hayatından nasıl ve ne kadar etkilendiğini inceleyeceğiz.

FELATUN BEY (FELATUN BEY İLE RAKİM EFENDİ)

Mustafa Meraki Efendi'nin oğludur. Ve alafranga yaşayışa göre yetiştirilmiştir. Bu yüzden haftanın bir iki günü çalıştığı kalem dairesinde vakit geçirir. Bunun dışında diğer günlerde lüks giyinmek, gezmek, eğlenmek için Beyoğlu'na, eğlence yerlerine gider. Babasından kalan serveti sırf alafranga yaşamak hevesi sebebiyle tutulduğu bir tiyatro aktrisine yedirerek sonunda kendisi parasız kalır. Alafrangaya dair her türlü oyunu, dansı, yaşantıyı hayatına sokmuştur. Ve

¹¹⁵ Özdemir Arkan, *Beyoğlu Kısa Geçmiş Argosu*, İstanbul, 1998, s.171.

lisanında dahi alafranga merakı ön plana çıkar, bu yüzden Fransızca'yı anadili gibi benimsemiştir.

RAKİM EFENDİ (FELATUN BEY İLE RAKİM EFENDİ)

Beyoğlu'nda oturmadığı halde kimi zaman gezmek ; ama çoğu zamanda iş sebebiyle Beyoğlu'na gider. Buna rağmen kendisinde alafrangalık merakı yada özentisi görülmeyp, kendi kültürüne bağlı bir hayat tarzını benimsemiştir. Onun hayatında çalışmak önemlidir. Alafranga yaşayışı bilmesine rağmen bunu hayatına almak istemez. Fakat romanda görüldüğü üzere kendisinin de Josefino ile özel bir dostluğu vardır.

MUSTAFA MERAKİ EFENDİ (FELATUN BEY İLE RAKİM EFENDİ)

Beyoğlu'nda Tophane civarında oturur. İki çocuğunu da alafranga yetiştirmeye özen göstermiştir. Alafrangalığa merakından dolayı kendisine Meraki adı verilmiştir. Alafrangalık özentisi sadece kılık kıyafet ve şekilde değil, evinin dekorasyonunda dahi ön plana çıkmıştır. Alafranga yaşama merakı sebebiyle Üsküdar'daki evini satıp Beyoğlu'na taşınır. Yeni çıkan modayı takip edip evinde ve çocuklarında moda uygunluğa önem verir.

MİHRİBAN HANIM (FELATUN BEY İLE RAKİM EFENDİ)

Mustafa Meraki Efendi'nin alafranga merakı ile yetiştirdiği kızı, elinden bir iş gelmediği gibi kılık kıyafette de alafrangalığa düşkündür. Alafranga yaşayışa göre yetiştirildiği için hoppa, şen bir tabiatı vardır. Zenginliğe ve lükse düşkün olduğu için kendisine alafranga hayatı sunamayan biriyle evlenmek istemez.

CİVELEK MUSTAFA (HÜSEYİN FELLAH)

Bu kahraman Galata'da bir meyhanede çıkan kavgada yaralanıp Kanlıburç'a kaçır. Buraya kadar takip edilip Kanlıburç'ta da dövülür, öldürüldüğü zannedilerek bırakılır. Kendisini bulan bir anne kızın yardımı ile evine kadar götürülür ve bir süre sonra iyileşir. Galata'nın mert delikanlılarından biridir.

ŞEHLEVEND (HÜSEYİN FELLAH)

Cesur, akıllı, fedakar bir kızdır. Annesi ile birlikte Kanlıburç'a gidip intihar etmeyi düşündükleri bir vakit Civelek Mustafa'ya yardım ederler. Bir müddet annesi ile Tophane yakınlarındaki bir caminin önünde dilenirler. Esirci Laz Mehmet Ali tarafından esir olarak Mısır'a satılır ve orada gelişen olayların kahramanı olur.

HASNA HANIM (HÜSEYİN FELLAH)

Şehlevend'in annesidir. Kendisine oynanan bir oyun ile kocasından ayrılmak zorunda kalır. Ve bütün varlığını kaybeder. Bir müddet kızıyla sokaklarda yaşar. En sonunda kızınının Mısır'a gelin gittiğini zannederek roman boyunca kızıyla alakalı haber almaya çalışır.

LAZ MEHMED ALİ (HÜSEYİN FELLAH)

Esir ticareti ile uğraşır. Hasna Hanım ve Şehlevend yardımı muhtaç oldukları vakit; önce onlara yardım eder , sonra Şehlevend'e kendisini esir olarak satmayı, karşılığında da annesine yardım edeceğini, kendisinin rahat olacağını söyler. Kendisi Kasımpaşa'da oturur.

HALATÇI ÖMER (HÜSEYİN FELLAH)

Galata'da kürek mahkumudur. Kendisini Hasna Hanım ve Şehlevend'in koruyucusu gibi düşünmektedir. Onlara oynanan bir oyuna kızdığı için yaptığı bir kavgada intikam almak istediği Hurşid Bey'i yaralar ve küreğe mahkum edilir.

HURŞİD BEY (HÜSEYİN FELLAH)

Galata'da yaşamaktadır. Hasna Hanım'a oynadığı oyunla onun mal ve mülkünün bir kısmını elinden alır. Galata'daki konağında zevk ve sefa içerisinde yaşarken Ömer'in kendisini yaralamasıyla eski sağlığını kaybeder ve konaktaki hizmetkarların oyuncağı gibi olur.

ŞEFİK (YERYÜZÜNDE BİR MELEK)

Raziye'ye aşıktır. Yurtdışına gitmiş, tıp eğitimi almış, Beyoğlu'nda Vidin Balyosu ile dost olmuş ve çeşitli milletlere ait dostlar edinmiştir. Kendisini ekonomik açıdan geliştirmiş, roman boyunca Raziye ile ilgili planlar yapıp, Raziye'ye oynanan oyunları günyüzüne çıkartarak Raziye'yle evlenmiştir. Beyoğlu'nda yaşamasına rağmen zevk ve sefaya, eğlenceye düşkünlüğü yoktur.

RAZİYE (YERYÜZÜNDE BİR MELEK)

Şefik'i sever. Şefik'i kıskananlar tarafından kendisine kötü planlar kurulup adı dile düşürülmüştür. Fakat kendisi yaşayış yönüyle ahlakını bozmamıştır. Sonunda masum olduğu anlaşılır ve Şefik'e kavuşur.

CEVRİYE (YERYÜZÜNDE BİR MELEK)

İsmail Bey'in evlenmek istediği dostudur. Raziye'ye sima olarak çok benzemesi sebebiyle Aksaraylı Arife tarafından para ve mücevherlerle kandırılıp Raziye takma adı ile kötü işler yapar. Böylece Raziye'nin adını kötüye çıkarır. Şefik'in olayı fark etmesi ile yaptığına pişman olur,yaptığı kötü işler sebebiyle aslında çok sevdiği İsmail Bey'le de evlenemez.

İSMAİL BEY (YERYÜZÜNDE BİR MELEK)

Şefik'in Beyoğlu'nda birlikte yiyip içtiği dostudur. Raziye ile ilgili gerçeklerin ortaya çıkarılmasında Şefik'e yardım eder. Fakat sevdiği kadın olan Cevriye'nin kötü işler yaptığını öğrenince çok üzülür. Arzuhalcilik işiyle meşguldür.

AKSARAYLI ARİFE (YERYÜZÜNDE BİR MELEK)

Aksaray'da yaşar. Güzelliği ile erkeklerin aklını başından almaya meraklıdır. Erkeklerle karşı içinde duyduğu bir öfke vardır, onların paralarını yer ; fakat bir müddet sonra kendisi de aşık olduğu bir erkeğin elinden sıkıntı çekmeye başlar. Şefik'in kendisine ilgi göstermemesi üzerine deliye döner ve Şefik'in çok sevdiği Raziye'den intikam almak ister. Fakat bütün oyunu anlaşılır, sonunda Beyoğlu'na

Şefik ile Raziye'nin düğününe gider ve dayanamayıp intihar eder.

AHMET EFENDİ (HENÜZ ON YEDİ YAŞINDA)

Arkadaşı ile eğlenmek için Beyoğlu'na gittikleri bir akşam geri dönüş için sorun yaşayınca bir randevuhanede kalırlar. Ve randevuhanede tanıdığı on yedi yaşındaki Kalyopi adlı genç kızı bir kardeş gibi görüp onun hikayesini öğrenmek ister, bunun için değişik zamanlarda Beyoğlu'na, öğrendiği halde randevuhaneye gider, hiç eğlenmeksizin Kalyopi ile sohbet eder, kızın hikayesini dinler, ona yardım etmeye çalışır. Alafrangalığa dair bir merakı yoktur , kendi kültür ve inancına bağlıdır.

HULUSİ EFENDİ (HENÜZ ON YEDİ YAŞINDA)

Ahmet Efendi'nin arkadaşıdır. Birlikte Beyoğlu'na tiyatroya eğlenmeye giderler. Beyoğlu'nda bir randevuhanede kalırlar. Hulusi Efendi , Ahmet Efendi'ye göre zevke , sefaya düşkün bir kişidir. Ahmet Efendi ile randevuhaneye geldiği vakit eğlenceyi bırakmaz.

RAHMİ BEY (HENÜZ ON YEDİ YAŞINDA)

Kalyopi'nin çocukluk arkadaşıdır. Ahmet ve Hulusi Efendi ile birlikte Beyoğlu'na Kalyopi'nin evine giderler ve sonra bir lokantaya gidip yemek yerler. Romanda kendisine çok yer verilmez.

SUPHİ EFENDİ (ACAYİB-İ ÂLEM)

Dünyayı gezmek ister. Bu yüzden bitkilerle ve böceklerle alakalı iki koleksiyonunu Beyoğlu'nda bir İngiliz'e satar. Gezi için yeterli parayı temin edebilmek için aynı zamanda kütüphanesini de Beyoğlu'nda Clup Commercial'de bir Mısırlı'ya satar.

HİCABİ EFENDİ (ACAYİB-İ ÂLEM)

Suphi Efendi'nin arkadaşıdır ve onunla birlikte dünya gezisine çıkmayı ister.

Alman Kütüphaneleri'nde araştırma yapmak için Alman lisanını öğrenmek ister. Bunun için de Beyoğlu'nda Almanlar'ın gittikleri eğlence yerlerine devam eder.

ZEKÂYİ BEY (KARNAVAL)

Karnaval adlı romanda eğlenceyi, çapkınlığı seven havai bir gençtir. İyi bir eğitim almıştır , nişanlı olduğu halde dostu ile Beyoğlu'nda balolarda , eğlencelerde gezmektedir. Kendisine yüz vermeyen Madam Hamparson'dan intikam almak için onunla alakalı gizli durumları kocasına ihbar eder.

RESMÎ EFENDİ (KARNAVAL)

Bütün kadınların hoşlanabileceği yapıda dürüst, kur yapmayan, açıksözlü, bilgili, eğitilmiş, çalışkan bir kişidir. Beyoğlu'na Hamparson Ağa'nın konağına yemeğe, sohbete gider. Fakat zamanla Madam Hamparson ile aralarında gizli bir aşk başlar. Gizlice Beyoğlu'ndaki balolara giderler. Olayların açığa çıkmasının ardından Madam Hamparson ile aralarındaki münasebet son bulur ve birbirlerini kardeş nazarıyla görürler. Resmi Efendi ahlakı ve davranışları ile herkesin takdirini kazanan bir insandır.

NİZAMÎ (KARNAVAL)

Beyoğlu'nun kabadayılardan. Benli Helena adında bir dostu vardır. Beyoğlu'nda vakit geçirirler. Fakat Helena'nın Zekâyi ile birlikte olmaya başlaması üzerine bir gün kızıp Beyoğlu'ndaki evlerini ateşe verir ve hapse düşer.

BEHÇET BEY (VAH)

Mekteb-i Sultani'de okumuştur. Fransızca'sı vardır. Beyoğlu'na zaman zaman eğlenmek için gider, bir şeyler içer; fakat akşamcılık yapmaz. Kadınlarla ilgilenmeyi bir alafangalık olarak görür ve bunu sever. Ama aşık olmayı aptallık olarak görür. Ferdane Hanım'ın kendisine ilgi göstermemesi üzerine çılgına dönüp ona oyun oynar. Beyoğlu'nda bir dükkandan öğrendiği fotoğrafya sanatı ile gizlice ele geçirdiği Ferdane Hanım'ın bir fotoğrafının kopyasını yapar çok değişik

pozlarda resimlerde yapar ve onun adını kötüye çıkarır.

NECATİ BEY (VAH)

Beyoğlu'na arkadaşı Behçet ile yeni olayları konuşmak için gider. Fakat içki alemleri ile ilgisi yoktur. Dürüst , güvenilir bir insandır. Kadınları etkilemeye çalışmak gibi bir derdi yoktur. Ferdane Hanım'la mektuplaşırlar. Aralarında iyi bir dostluk vardır.

FERDANE HANIM (VAH)

İstanbul'un Anadolu yakasında oturduğu halde dini eğitim alıp kocasına karşı daha sabırlı olmak ve ders almak için Fındıklı'ya Hoca Kutbettin Efendi'ye gider. Bunun dışında Beyoğlu ile bir bağlantısı yoktur.

OSMAN SABRİ EFENDİ (ESRÂR-I CİNÂYÂT)

Beyoğlu Merkez Müstantiki görevindedir. Beyoğlu ve civarında meydana gelen cinayet ve işlenen suçlarla ilgili araştırmalar yapar. Dikkatli, akıllı ve titiz bir insandır. İşlenen suçlarla ilgili sağlam araştırma yapar. Romanda işlenen bir cinayetin çözülmesinde büyük emek sahibidir. Sağlam karakterli ,işini iyi yapan, torpille, rüşvetle işi olmayan bir devlet adamıdır. Romanda bir süre hapse girse de sonunda suçsuz olduğu ve iddialarında haklı olduğu anlaşılır.

MECDEDDİN PAŞA (ESRÂR-I CİNÂYÂT)

Beyoğlu Mutasarrıflığı görevindeki bir devlet adamıdır. Görev yeri Galatasaray'ndadır. Hediye Hanım'a aşık olduğu için onun rica ettiği konularda kanunları gözdardı ederek ona yardım eder. Böylece Hediye Hanım'ın işlediği suçlarda ona ortaklık eder. Osman Sabri Efendi'nin olayları gün yüzüne çıkarabilmesinden rahatsız olduğu için eline geçen bir fırsat ile onu hapse attırır. Fakat sonunda yine olaylar açığa çıkar ve Mecdeddin Paşa'nın olaylarda parmağı olduğunun anlaşılması üzerine; Mecdeddin Paşa bir gemi ile İstanbul'dan kaçır.

HAFİYE NECMİ (ESRÂR-I CİNÂYÂT)

Osman Sabri Efendi'nin iş arkadaşıdır. Birlikte Öreke Taşı cinayeti üzerine araştırma yaparlar. Hafiye Necmi bu araştırma gereği Bohçacı Ziyet Hanım kılığında Hediye Hanım'ın konağına girer ve olayla ilgili ipuçları arar. Görevine sadık, çalışkan bir devlet adamı olmasına rağmen Osman Sabri'nin arkadaşı olduğu için hapse düşer. Fakat sonunda suçsuz olduğu anlaşılır.

GAZETECİ (ESRÂR-I CİNÂYÂT)

Cinayet ile ilgili araştırmalar yapar, Hezarfen Mustafa'nın olaylarla ilgili mektuplarını gazetede yayınlar ve halka konu ile ilgili haberler verir. Doğrulara yer veren , araştırmacı bir gazetecidir. Osman Sabri Efendi ile sürekli irtibat halindedir ve işbirliği yaparlar. Olayların aydınlığa çıkarılmasında payı büyüktür. Her şeye rağmen kanunlar doğrultusunda görevine bağlı çalışan bir gazetecidir. Galatasaray'na olayla ilgili araştırmalar yapmak için gider.

HEZARFEN MUSTAFA (ESRÂR-I CİNÂYÂT)

İstanbul'da olmadığı halde; Beyoğlu'nda Hediye Hanım'ın konağında geçen olayları mektuplarla anlatıp, olayların aydınlığa çıkmasına yardım eder ve aynı zamanda Hediye Hanım'dan da intikamını alır. Birçok ilim sahibi , kendini yetiştirmiş birisi iken Hediye Hanım'a aşık olduktan sonra hayatında her şeyin değiştiğini ve bir anda Kalpazan Mustafa olduğunu, konaktaki tüm entrikaları anlatır. Hezarfen Mustafa sahip olduğu kalp para yapma becerisi ve marifeti sebebiyle Hediye Hanım tarafından kullanılır, konakta bir darphane kurulur ve orada sahte para yapımı ile uğraşır. Daha sonra da Peri sebebiyle Halil Suri ile araları açıldığından konaktan ayrılır, yaptığı bir planla Halil Suri'yi öldürür.

HEDİYE HANIM (ESRÂR-I CİNÂYÂT)

Beyoğlu'nda bir konağı vardır. Güzelliği ve işvesi ile erkekleri kendine hayran bırakan, onların gönüllerini çalan, hilekar , sinsî, kurnaz bir kadındır. Bütün

olayların odak noktası Hediye Hanım'dır. Her türlü kaçakçılık , soygun, sahtekarlık işinde parmağı vardır. İnsanları amacına ulaşmada bir araç olarak kullanır. Konağında gizli dolaplar dönmekte, her türlü entrika çevrilmektedir. Mecdeddin Paşa'yı da kendisine bağlayıp onunla da işbirliği yapmıştır.

PERİ (ESRÂR-I CİNÂYÂT)

Hediye Hanım'ın cariyem dediği ; fakat evin kızı gibi yetiştirdiği, Öreke Taşı cinayetinde öldürülen eli kınalı müslüman kızdır. Hezarfen Mustafa'nın yetiştirdiği, terbiye ve ahlâkça düzgün, iyi eğitim almış , Fransızca dahi öğrenmiş bir kızdır. Fakat Hediye Hanım, Peri'yi de kendi oyunlarına alet edip onun ahlâkını bozmuştur. Hediye Hanım, Peri'ye erkeklerle ilgili sözde nasihatler vererek onun aklını çalmış ve Mustafa'yı bırakıp Halil Sûri ile ilgilenmesine sebep olmuştur. Peri, Mustafa'dan ayrılınca Halil Sûri ile gezmelere gitmeye başlar ve sonunda Büyükkada'daki piknikte öldürülür.

KAHYA KADIN (ESRÂR-I CİNÂYÂT)

Hediye Hanım'ın konağındaki hizmetkarlardandır. Polis gibi meraklı, sorgulayıcı bir yapısı vardır. Konağa gelen yabancılara “seni buraya kim gönderdi?” tarzında sorular sorar. Hediye Hanım'ın bütün suçlarını bilir.

NAZİK KALFA (ESRÂR-I CİNÂYÂT)

Hediye Hanım'ın konağındaki diğer bir hizmetkardır. Hediye Hanım'ın hazinedarı gibidir. Hediye Hanım'ın bütün entrikalarını bilir.

YÜZBAŞI CAFER (ESRÂR-I CİNÂYÂT)

Halil Sûri'nin ölümü ile konakta sorgulama ve araştırma işlemini yürüten memurlardandır. Romanda pek üzerinde durulmamıştır.

ABİDİN ÇAVUŞ (ESRÂR-I CİNÂYÂT)

Halil Sûri'nin ölümü ile ilgili konakta inceleme yapan diğer memurdur.

REİS BEY (ESRÂR-I CİNÂYÂT)

Galatasaray'nda Osman Sabri'nin ve Hediye Hanım'ın davalarını yürütüp, onları sorgulayan memurdur.

HACI SADULLAH EFENDİ (ESRÂR-I CİNÂYÂT)

Yağlıkçı esnafındandır, esnaftan ve komşulardan topladığı elmasları ödünç olarak Osman Sabri Efendi'ye vermiştir. On beş ,yirmi gün sonunda elmasları geri almaya gider; fakat yapacak bir şey yoktur, elmaslar Hediye Hanım'ın konağına gitmiştir. Bu yüzden istemeyerek de olsa Galatasaray'na Mutasarrıf Paşa'ya gidip durumu anlatırlar.

SADRAZAM (ESRÂR-I CİNÂYÂT)

Beyoğlu'nda görev yapan devlet adamıdır. Kendisine gelen yazılara gerekli işlemi yapar. Esrâr-ı Cinâyât adlı romanda çok fazla yer almaz.

ZAPTİYE MÜŞİRİ (ESRÂR-I CİNÂYÂT)

Beyoğlu'ndaki devlet adamlarından biridir. Romanda çok fazla yer verilmez.

BÜYÜKADA KAYMAKAMI (HAYRET)

Hayret adlı romandaki Kaymakam bir hırsızlık olayı sebebiyle Beyoğlu'na gider. Olay üzerinde çalışma yaptıktan sonra Lüksenburg Oteli'nde yemek yiyip, gazete okuyarak, rapor yazarak vakit geçirir.

SENAİ BEY (BAHTİYARLIK)

Bahtiyarlık adlı romanda babasının iyi bir eğitim alması ve Avrupalı gibi yaşaması için şehre okumaya gönderdiği kahramandır. Senai Bey, İstanbul'a okumaya gelmiş, burada her türlü alafanga yaşayışa özen göstermiş ve babasından kalan serveti alafanga yaşam adı altında zevk ve sefada kadınlarla yemiştir. Osmanlılığı beğenmeyen, Avrupalı doğmadığına hayıflanan bir yapısı vardır. Avrupalı olmak ne demektir tam kavrayamayıp eğlenceye düşkünlüğü Avrupalılık

gibi görmektedir. Sonunda hüsrana uğrar, bütün servetini ve yalan söyleyerek evlendiği eşini gerçeklerin anlaşılması üzerine kaybeder.

SENAİ'NİN ANNESİ (BAHTİYARLIK)

Cihangir tarafında bir hanede otururlar. Valide hanım oğlunun evlenmesi için elinden geleni yapar, bu konuda oğluna sık sık nasihat verir. Oğluna onun istediği gibi bir kız bulabileceğini söyler. Fakat Senai Bey annesinin istediği gibi bir kızla evlenmek istemez, o kendisi gibi Avrupalı, modern bir eş ister. Senai Bey babasından gelen para ile istediği gibi yaşayamadığı için annesinin mücevherlerini bozdurarak istediği gibi yaşamaya çalışır.

ABDULCABBAR BEYEFENDİ (BAHTİYARLIK)

Senai'nin evlenmek istediği Nusret Hanım'ın babasıdır. Abdulcabbar Bey çocuklarını alafranga kültüre göre özel hocalarla yetiştirir. Abdulcabbar Bey zaman zaman Beyoğlu'na gittiğinde kızı Nusret Hanım'a içinde ne anlatıldığını bilmediği Fransızca romanlar alır.

FERDİDE HANIM (DEMİR BEY YAHUT İNKİŞÂF-I ESRÂR)

Demir Bey'in hanımıdır. Kocasını ile ilgili bilmediği ve merak ettiği şeyler vardır. Cihangir'de bir konakta otururlar ve olaylar konak içerisinde geçer. Roman boyunca eşi ile ilgili merak ettiği şeyleri öğrenir ve konak içinde işlerle vaktini geçirir. Şemsizâdeler familyasının son üyesidir. Ve ailesinden kendisine iyi bir servet kalmıştır.

MEHTAP (DEMİR BEY YAHUT İNKİŞÂF-I ESRÂR)

Demir Bey'in konağındaki Feride Hanım'ın ahiretlik diye yetiştirdiği iki cariye vardır. Yirmisini geçmiş ve şuh-mizac bir yapıya sahiptir. Keman, kanun dersi alır. Evin beyinin oğlu olan Mustafa Kamerüddin'den hoşlanmaktadır.

ÂFİTAP (DEMİR BEY YAHUT İNKİŞÂF-I ESRÂR)

Konak içerisindeki diğer cariye. Otuzu geçik bir yaşta, diğer cariye göre daha ağır başlıdır. O da kanun ve keman dersi alır. O evin beyi Demir Bey'i sevmektedir. Demir Bey hastalandığı vakit başucundan ayrılmaz.

AHMET MİDHAT EFENDİ (MÜŞAHEDAT)

Müşahedat adlı romanda bir roman kahramanı olarak karşımıza çıkan Ahmet Midhat Efendi, burada gazeteci ve yazar kimliğini ön plana çıkarıyor. Ahmet Midhat Efendi, iyi bir roman yazmak için etrafı gözlemlediği sırada gördüğü ve tanıştığı hanımlarla onların Beyoğlu'ndaki hana ait odalarında onların hayat hikayelerini dinleyip onlarla sohbet eder. Zaman zaman da birlikte yemek yiyip eğlenceli vakit geçirirler. Ahmet Mithat Efendi; babacan tavırlı, akıllı , fikir danışılan, güvenilir bir portre çizmektedir. Fransızcası da olan, eğitilmiş, yazarlık vasfı bulunan bir roman kahramanı olarak karşımıza çıkar.

REFET (MÜŞAHEDAT)

Gençlik döneminde babasından kalan parayı pulu zevk ve eğlence hayatında harcamış, parasını kaybettikten sonra baba dostu olan Seyyid Mehmet Numan'ın yanında çalışmaya başlamış ve burada çalışarak hayatını sürdürmüştür. Agavni'nin sevgilisidir. Romanda en önemli karakterlerden biridir. Beyoğlu'na Agavni'nin yanına sürekli olarak gidip gelir, Ahmet Midhat Efendi ile de dost olmuştur. Agavni'nin ölümü ile onun en yakın arkadaşı olan Siranuş ile birbirlerine hissettiklerini söylemiş ve sonunda evlenmişlerdir. Gençliğindeki hovardalığı çalışmaya başladıktan sonra bırakmış alın teri ile çalışıp kazanmaya başlamıştır.

ALİ OSMAN TOPUZ BEY (MÜŞAHEDAT)

Siranuş Hanım'ın babasıdır. Romanda hikaye anlatımı sırasında Siranuş'un bebeliği anlatılırken geçer. Kızı Siranuş'a bıraktığı bir mektup ve resim vardır. Romanın sonunda bunlar Siranuş'a verilir.

RASİH BEY (TAAFFÜF)

Belgrad asıllı Osmanlı Türklerindendir. Paris'e gidip Fransız lisanına aşına olmuştur. Eğitilmiş , akıllı, terbiyeli bir gençtir. Birkaç kere Beyoğlu'na gitmiş, eski tanıdıklarından Madam Miryal'in vasıtası ile kendisi gibi eğitilmiş bir kızla evlenmiştir.

TOSUN BEY (TAAFFÜF)

Orta dereceli bir eğitimi olan, eğlenmeyi seven bir gençtir. Romanda , eğlenmeyi sevmesi sebebiyle Beyoğlu'na gelen sanatsal aktiviteleri takip ettiği belirtilir.

TALAT BEY (TAAŞŞUK-I TALAT VE FİTNAT)

Talat Bey, Fitnat'a aşık olur ve onunla görüşebilmek için kadın kılığına girmeyi göze alır. Bu yüzden de Beyoğlu'na gidip bir perukçu dükkanından peruk alır.

ALİ BEY (İNTİBAH)

Avrupaî yaşam şeklini benimsemiş, kılık kıyafetinde modayı takip eden Ali Bey; zaman zaman Beyoğlu'na gezinti yerlerine gider. Romanda Beyoğlu'na dair özel bir durum yoktur.

BİHRUZ BEY (ARABA SEVDASI)

Her türlü alafanga özentisi olan, kılık kıyafet ve her türlü moda için çok para harcayabilecek yapıda, arabaya tutkunluğu olan, eğitilmiş, Fransızcası olan, kalem dairesinde çalışan ; fakat her zaman işine gitmeyen, vaktinin çoğunu eğlence yerlerinde geçiren bir gençtir. Fransızca kitaplar okumayı sever. Beyoğlu'na son moda giysilerin satıldığı mağazalara gider. Bazen de gezinti maksatlı Beyoğlu'na, Taksim Bahçesi'ne gider. Lükse olan düşkünlüğü ona ailesinden kalan serveti kaybettirir. Gezinti yerlerinde araba kullanmak, Fransızca konuşmak ve modaya uymak en büyük tutkularıdır.

PERİVEŞ HANIM (ARABA SEVDASI)

Romanda Bihruz Bey'in aşık olduğu kadındır. Tophane'nin Karabaş Mahallesi'nde oturur. Küçük yaşta babasını kaybetmiş, 23 yaşında da eşinden ayrılmıştır. Çengi Hanım'la tanıştıktan sonra ahlâkı bozulmuştur. Zaman zaman Beyoğlu'nda ve değişik gezinti yerlerinde vakit geçirir.

KEŞFİ BEY (ARABA SEVDASI)

Romanda Bihruz Bey'in kalem dairesinden arkadaşıdır. Yalan söylemeyi çok sever ve ayak üstünde dahi kırk türlü yalan söyler. Çalışmak dışında o da, Beyoğlu ve sair gezinti yerlerinde kadınlarla meşgul olarak vakit geçirir.

HACI ÖMER (SERGÜZEŞT)

Tophane'de oturur ve Batum'dan gelen gemide bulunan esirleri alıp Tophane'ye evine götürür. Esir ticareti ile meşguldür.

MANSUR BEY (TURFANDA MI YOKSA TURFA MI)

İstanbul'a okumak için gelmiştir. Ahlâklı ve terbiyeli bir gençtir. Tıp eğitimi alır. Beyoğlu'nda bir otelde kalır. Beyoğlu eğlencelerine karşı hiçbir merakı yoktur. Amcasının oğlu ile yaptığı gezintilerde kadınlara karşı gösterilen davranışları ahlâken beğenmez.

İSMAİL BEY (TURFANDA MI YOKSA TURFA MI)

Mansur Bey'in amcasının oğludur. Birlikte Beyoğlu'nda otelde yemek yerler, gezintiye çıktıkları vakit İsmail Bey başka arabadaki kadınlara kaş göz işareti yapar; bundan dolayı da amcasının oğlu Mansur Bey bu davranışları beğenmez ve ahlâki bulmaz.

4.1.2 AZINLIKLAR

Beyoğlu'nda yaşayan Arnavut, Çerkez, Rum, Ermeni, Arap gibi değişik milletlerden insanlar azınlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum romanlarda da

kendisini gösterir. Roman kahramanları değişik milletlere mensup olup, değişik meslek gruplarında ve yaşıyışlarda karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde Beyoğlu'nda yaşayan azınlıkları milliyet ve Beyoğlu'ndaki yaşıyışları yönüyle inceleyeceğiz.

ÇERKES ESİRCİ (FELATUN BEY İLE RAKİM EFENDİ)

Rakım Efendi'nin Beyoğlu'na çıkarken Karabaş Mahallesi'nde gördüğü Çerkez esir, Çerkez bir ihtiyar tarafından satılmaktadır. Rakım Efendi bu kıza dayanamaz ve onu almak ister. Çerkez'le anlaşır biraz peşin ve bir d senet verir, kıızı satın alır.

KALYOPİ (HENÜZ ON YEDİ YAŞINDA)

Beyoğlu'nda bir randevuhanede çalışır. On yedi yaşındadır, aslen Rum'dur. Ailesinin ekonomik sıkıntıları sebebiyle çalışmaya başlamış, nasıl olduğunu anlayamadan randevuhaneye düşmüştür. Randevuhanede çalıştığı için mutsuzdur. Randevuhaneye olan borcunu ödeyip kurtulmak ister. Roman boyunca kendi hikayesini Ahmet Efendi'ye anlatır. Ahmet Efendi'nin onu buradan kurtarması ile tövbe eder ve bir daha o hayata geri dönmez. Ahmet Efendi'nin kendisine bulduğu bir delikanlı ile evlenir.

AMALYA (HENÜZ ON YEDİ YAŞINDA)

Kalyopi'nin akrabalarından Rum bir kadındır. Beyoğlu'nda modistroluk işiyle meşguldür. Fakat kimi gecelerde de bu iş dışında, erkeklerle birlikte vakit geçirerek para kazanır. Kalyopi'yi önce modistroluk yapması için yanına çağırır ; fakat modistroluk yaparak rahat geçinmenin çok zor olduğunu Kalyopi'ye anlatır ve Kalyopi'ye de modistroluk dışındaki işi teklif eder. Kalyopi'ye yeni kıyafetler alır ve para kazanıp ailesine bakması için bu işi yapması gerektiğini söyler.

MARYANKO DUDU (HENÜZ ON YEDİ YAŞINDA)

Beyoğlu'nda bir randevuhane işleten Ermeni bir kadındır. Kızları satan aile bireylerinden birine veya kızların sevgilisine, akrabasına bir miktar para verip kızları

kendisine borçlandırır ve borcu bitene kadar kızları bu hanede çalıştırır. Paralı müşterileri ve en çok iş yapan kızı sever. Kızları daha çok çalışmalarını için teşvik eder.

VASİLİ (HENÜZ ON YEDİ YAŞINDA)

Maryanko Dudu'nun hanesinde çalışan koruma görevinde olan ve ayrıca müşterilerin içki isteklerini servis yapan kişidir. Rum veya Ermeni olduğuna dair bir açıklama yapılmamıştır.

AGAVNİ (HENÜZ ON YEDİ YAŞINDA)

Maryanko Dudu'nun hanesinde çalışan bir diğer kadındır. Rum asıllıdır. Güzelliği , işvesi, şarkı söyleyip, oyun oynaması ile erkeklerin beğenisini kazanır. Randevuhanede en çok müşteri çeken ve müşterilerini memnun eden kadınlar biridir. Akıllı ve marifetlidir. Kalyopi'nin yakın arkadaşlarından. Hem şarkı söyler , hem de müzik aleti çalar ve ayrıca raks da eder. Sesi güzel ve etkileyicidir.

MARYOLA (HENÜZ ON YEDİ YAŞINDA)

Kalyopi'nin kızkardeşidir. Kasımpaşa'da oturdukları vakit ailesinin ekonomik durumundan dolayı çamaşırcılık işi yapar. Bir sevgilisi vardır ; fakat evlenemezler. Kendisini rahatsız eden bakkal Ligor'un saldırısı sonucu ölür.

LİGOR (HENÜZ ON YEDİ YAŞINDA)

Kasımpaşa'da bir bakkal dükkanı işletir. Rum ya da Ermeni olduğu konusunda bir şey belirtilmez. Maryola'yı sever ; fakat aşkına karşılık bulamaz. Bu durumu fark eden Maryola'nın babası , İgor ile görüşmeyi kesince ; İgor öfkeden Maryola'ya saldırır, ya benim olacaksın ya da öleceksin diyerek kızı öldürür.

NİKOLİDİS (HENÜZ ON YEDİ YAŞINDA)

Kalyopi , babasının meyhanesinde çalıştığı sıralarda Nikolidis meyhanenin müşterileri arasındadır. Kalyopi'ye Yümni Bey'in onu sevdiğine ve evlenmek

istediğine dair haberler getirir. Kalyopi ile Yümni Bey arasında aracı görevinde olan Nikolidis, Kalyopi'nin Yümni Bey'den istediği hediyeleri Yümni Bey'den alarak Kalyopi'ye verir ve kendisi de arada bu durumdan istifade eder. Rum ya da Ermeni olduğu konusunda bir şey belirtilmez.

YORGAKİ (HENÜZ ON YEDİ YAŞINDA)

Kalyopi tövbe edip randevuhaneden çıktıktan sonra, Ahmet Efendi'nin bulduğu bu Rum delikanlısı ile evlenir. Bu delikanlı uşak olarak çalışırken aldığı bu teklif üzerine dırahomayı da alarak evlenmeyi kabul eder.

PAPAZOĞLU ANDONAKİ (DÜRDANE HANIM)

Galata Meyhanelerine takılan Rum asıllı bir yankesicidir. Meyhanede içki içip sohbet ederek, kumar oynayarak vakit geçirir. Gözüne kestirdiği birileri olduğunda parasını çalar ve ehl-i keyf olarak yaşar. Parası olmayınca da meyhanedeki dostlarından bir şeyler ısmarlamalarını ister.

SOHBET AĞA (DÜRDANE HANIM)

Galata Meyhanelerine arasına takılır. Sandalcılık işiyle uğraşan bir Çerkes'tir. Beyoğlu alemlerinde eğlenmeyi zaman zaman kadınlarla vakit geçirmeyi sever. Roman sonunda Tophane Camii'ne giderek ibadet eder ve eski yaşantısından vazgeçtiğini, değiştiğini söyler.

ALİ BEY (DÜRDANE HANIM)

Sandalcı Sohbet'in dostlarından bir Acem'dir. Babayiğit, güçlü, mert bir delikanlıdır, vurduğunu devirecek kadar kuvvetlidir. Zaman zaman Galata ve Beyoğlu'na Sohbet ağa ile giderler ; fakat Beyoğlu kadınlarını sevmez , ahlâklı bir yapıya sahiptir. Dürdane Hanım'a çektiği sıkıntılarda hiçbir karşılık beklemeden yardım eder. Sohbet Ağa da onunla olan dostluğundan sonra kendine çeki düzen verir.

MADAM HAMPARSON (KARNAVAL)

Ermeni Katolikleri'ndendir. Beyoğlu'nda konakları vardır. Oldukça güzel, neşeli, eğlenceyi seven, bakımlı bir kadındır. Kocasını ile aralarında fazlaca yaş farkı vardır. Kendisine çok fazla ilgi gösteren, aşık olan olmasına rağmen ; o , sadece Resmi Efendi ile ilgilenir. Bir dostlukla başlayan aşk, Madam Hamparson'un gizlice balolara, karnavallara gidip, kocasına ihanet etmesiyle sonuçlanır. Kocasının durumdan haberdar olup kendisini terk etmesiyle çok üzülür ve yaptığına pişman olur, tövbe ederek rahibe okulundan eğitim almayı düşünür.

HAMPARSON AĞA (KARNAVAL)

Ermeni Katoliklerindendir, kilise mütevelliği yapar. Genç yaşlarda zevk ve eğlence ile vakit geçirmiş, Avrupa'ya gitmiş, gezmiş ve yaşı ilerleyince de evlenmeyi düşünmeye başlamıştır. Alafranga yaşayışa önem verir ; çünkü öyle yetişmiş ve yaşamış bir insandır. Alafrangada kıskançlık yoktur düşüncesi ile karısını kıskanmaz , ona güvendiğini söyler; fakat zaman zaman kıskançlık krizine tutulur. Karısı ile ayrı odalarda yatarlar , bunu da alafranga yaşayışın bir gereği olarak görürler. Sonunda karısının kendisini aldattığını anlayıp onu öldüresiye döver ve ondan ayrılır, bir başkasıyla evlenir. O kadın da kendisini aldatınca dayanamayıp kalp krizi geçirir ve ölür.

MADAM KÜPELİYAN (KARNAVAL)

Ermeni Katoliklerindendir. Madam Hamparson'un akrabası ve en yakın dostudur. Madam Hamparson kocasından gizli yapmak istediği her şeyi Madam Küpeliyan'a açar ve onun fikrini alır. Madam Küpeliyan, Madam Hamparson'a destekçidir, onu korur ve ona yardım eder. Madam Hamparson ve Resmi Efendi ile birlikte o da gizlice balolara gider.

BENLİ HELENA (KARNAVAL)

Önce Nizami'nin dostu iken daha sonra Zekâyi Bey'in metresi olmuştur. Milliyeti konusunda bir şey söylenmez. Avrupa'ya , Paris'e gider ve Avrupa lisanını bilmez. Beyoğlu'nda Zekâyi'nin kendisine tuttuğu evde gündüzleri Zekâyi, geceleri Nizami ile vakit geçirir. Paris'in La Dame Aux Camelia'sı gibi görülür. Zekâyi ona sürekli pahalı hediyeler, mücevherler alır. Bütün vaktini Zekâyi ile geçirmeye başlayınca eski dostu Nizami ona kızmaya başlar. Sonunda da Zekâyi ile Paris'e giderler.

ANDONAKİ (KARNAVAL)

Nizami'nin arkadaşı, Benli Helena'nın koruyucusudur. Romanda pek üzerinde durulmamıştır.

MARİYANKO (KARNAVAL)

Beyoğlu'ndaki Hamparson Ağa'nın konağında hizmetkardır. Milliyeti konusunda bir şey söylenmemiştir. Sevgilisi Nikolaki ile evlenebilmek için dırahomaya ihtiyacı vardır. Bu yüzden konakta kendisine teklif edilen para karşılığı casusluk yapma işini kabul eder. Oldukça güzel, kurnaz ve sinsî bir kızdır. İhtiyacı olan parayı biriktirince konaktan kaçır.

NİKOLAKİ ANDROKOPOLOS (KARNAVAL)

Mariyanko'nun sevgilisidir. Beyoğlu'nda bir kunduracıda çalışan 26-28 yaşlarında bir gençtir. Temiz kalpli ve ahlâklı bir yapısı vardır. Mariyanko'yu çok sevmektedir. Mariyanko parayı tamamlayınca evlenirler.

ŞEHNAZ HANIM (KARNAVAL)

Cezayirli Bahtiyar Paşa'nın kızıdır. Alafranga hayata meraklıdır ; fakat öyle yaşama imkanı yoktur. Balo ve karnavalları çok merak eder. Bir gece, babasından gizli olarak muallimesi ile baloya giderler ; fakat tuzağa düşerler. Muallimesinin

yasaklamasına rağmen gizlice alafrangaya, aşka dair kitaplar okur. Zekâyî Bey'e aşıktır ve kimseyi beğenmeyen, kendisinden güzel ve akıllı olanları kıskanan bir yapısı vardır.

HOCA KUTBETTİN EFENDİ (VAH)

Ferdane Hanım'ın Arabî ve Farisî ders almak için gittiği , Cihagir'de yaşayan hocadır. Ayrıca Ferdane Hanım kocasına karşı daha sabırlı olmak için de dinî eğitim alır. Hoca Efendi kimsesi olmayan , bir karısı ve bir de Arap halayığı olan bir kişidir. Kimi zenginler de gelip ders görür ve karşılığında da Hoca Efendi'nin ihtiyaçlarını karşılarlar.

HALİL SÛRÎ (ESRÂR-I CİNÂYÂT)

Hristiyan Araplar'dandır. Bir gece Beyoğlu'ndaki evinde ölü olarak bulunur. Hezarfen Mustafa ile aralarında bir aşk rekabeti vardır. Halil Sûrî, her türlü kötü işle meşguldür, kanunları çiğner , kanun suçlularını güçlü avukatlar tutarak kurtarır ve onları kendi çıkarları için kullanır. Hediye Hanım'la işbirliği içindedir. Ahlâkî olarak bozuk bir insandır. Kaçakçılık, hırsızlık, cinayet gibi her türlü olayda parmağı vardır.

MADEMAÏSELLE SÛRÎ (ESRÂR-I CİNÂYÂT)

Halil Sûrî'nin kızıdır. Halil Sûrî, Peri ile birlikte kızını Beyoğlu'nda balolara, tiyatroya götürür. Romanda pek üzerinde durulmamıştır.

HİZMETÇİ KIZ (ESRÂR-I CİNÂYÂT)

Halil Sûrî'nin odasını düzelten, işleriyle ilgilenen Rum hizmetçidir. Bey'in ölümü ile o da sorguya çekilir ve beyle ilgili tüm bildiklerini Müstantik Osman Sabri Efendi'ye anlatır. Bey'in birtakım sırlarına o da ortaktır.

DOKTOR EKSİNDAKİ (ESRÂR-I CİNÂYÂT)

Halil Sûrî evinde ölü bulunduğu vakit ilk incelemeyi yapıp teşhisi koyan doktordur. Bu doktor Yunan asıllıdır. Halil Sûrî intihar mı etti, nasıl öldürüldü

konusunda araştırma yapan başka doktorlar da vardır. Bunlar genelde İngiliz'dir. İtalyan bir doktor da vardır.

HIRVAT PİÇO (HAYRET)

Bir hırsızlık çetesinin üyesidir. İfadesinde bu çete içindeki birkaç İngiliz'le görüşüğünü, birkaç kere de Beyoğlu'nda fena bir hanede yemek yediklerini anlatır.

DEMİR BEY (DEMİR BEY YAHUT İNKİŞÂF-I ESRÂR)

Arnavut asıllıdır. Babasının kendisine sert davranması sonucu kendisini seven papaz komşularına kaçar ve papaz onu evladı gibi sever. Demir Bey Fransız ordularında Pierre Heyder adında görev yapar ve bir Hristiyan gibi yaşar. Paris'te bir kadını sever. Ondan bir kızı olur. Demir Bey İstanbul'a döndüğünde Feride Hanım ile evlenip kendisini arayan düşmanlarına karşı adını Demir Bey olarak değiştirir ve İslâm'a göre yaşar. Asıl adı Ali Haydar'dır. Sert mizaçlı gibi görünen ; fakat sevgisini içinde yaşayan, merhametli bir insandır. Romanda Demir Bey'in hayatına dair sırlar birbir anlatılır.

MUSTAFA KAMERÜDDİN (DEMİR BEY YAHUT İNKİŞÂF-I ESRÂR)

Demir Bey ve Feride Hanım'ın oğullarıdır. Paris'te eğitim görür. Babası tarafından hem Arabî , Farisî hem de Fransızca dersi aldırılır. Avrupa'da dahi kendi kültüründen kopmayan, akıllı , terbiyeli, ahlaklı bir gençtir.

ERMENİ PAPAZ (DEMİR BEY YAHUT İNKİŞÂF-I ESRÂR)

Demir Bey'in çocukluğunda onu seven , babasının şiddetinden onu koruyan komşularıdır. Demir Bey'i babasından korumak için saklar, onun akıllı olduğunu düşünür ve eğitmek için onu yanına alır.

ERMENİ USTA (DEMİR BEY YAHUT İNKİŞÂF-I ESRÂR)

Konaktaki cariyeler Mehtap ve Afitap için kanun ve keman dersi veren doksanlık bir kadındır. Romanda çok geçmez.

SİRANUŞ HANIM (MÜŞAHEDAT)

Annesini çok küçük yaşta kaybetmiş, müslüman bir Ermeni olan babasını işlerinden dolayı hiç tanıyamamıştır. Kilisenin uygun görmesi ile rahibe okulunda, pansiyonlarda büyümüştür. Akıllı, terbiyeli, maharetli , ahlâklı bir kızdır. Sesi çok güzeldir ve Fransızca bilir. Hem müzik hem de Fransızca dersleri verir. Ona hayran olan pek çok genç vardır ; fakat o hep ağırbaşlıdır. Karnik'in evlilik meselesi ile onu kandırması üzerine ; Seyit Mehmet Numan ona baba eli uzatır ve tüm masraflarını üstlenir. Beyoğlu'nda bir hana ait bir odada kalır. Ahmet Midhat Efendi'yi babası gibi görür bu yüzden ona hayatını anlatmaktan çekinmez. Ve kafasına takılan her olayda onun fikrini alır. Sonunda babasının kim olduğunu öğrenir. Daha önceden içinde hissettiği İslâmiyet'i seçme düşüncesini, hem babasının vasiyeti olması sebebiyle , hem de evlenmek istediği gençle evlenebilmek için gerçekleştirir ve müslüman olur. Refet ile evlenir.

BOĞUS AĞA (MÜŞAHEDAT)

Siranuş'u evlerinde misafir eden Ermeni ailedendir. Beyoğlu'nda oturur. Romanda pek üzerinde durulmamıştır.

VARTOV DUDU (MÜŞAHEDAT)

Siranuş Hanım'ın annesi gibidir, Boğus Ağa'nın karısıdır. Siranuş'un her anında yanında olmaya çalışır, ona yardım eder. Ermeni asıllıdır.

NOVART (MÜŞAHEDAT)

Agavni'nin babasının ilk karısıdır. Romanda hikayeler içerisinde anlatılmaktadır. Ahlâkı bozuk, evlendiğinde başkasından hamile olan bir kadındır. Eşine sadık olmamış ve sürekli onu aldatmıştır. Başkalarından iki çocuk sahibi olmuş Ermeni asıllı bir kadındır. Eğlenceye, zevke, sefaya, lükse ve rahat yaşamaya düşkündür. Dünyaya getirdiği çocuklarına da bakmamış, onlara iyi bir anne olmamıştır. Sonunda da kocası tarafından terk edilir ve kendi eğlencesine göre yaşar.

MADAM BAYZAR (MÜŞAHEDAT)

Beyoğlu'nda oturan Halep tüccarlarından Sadıku'l Uyûni'nin eşidir. Siranuş bebekliğinde onların kapısına konulmuş, onlar da gerekli müdahaleyi yapmışlar ve sonra çocuğu geri istemeye gelen babasına teslim etmişlerdir.

KİLİSENİN ZANGOÇU (MÜŞAHEDAT)

Siranuş, önce Süryani Kilisesi'nin kapısına bırakılır. Onu bulan Zangoç çocuğu bir başka evin önüne bırakır. Sonra babasının çocuğu geri istemesiyle babayı çocuğun olduğu yere götürür. Bu çocuğun kilisede vaftiz işlerini yapar.

KİRKOR (MÜŞAHEDAT)

Bir baloda Siranuş'a asılan, onunla eğlenmek, birlikte vakit geçirmek isteyen bir Ermeni'dir. Parasına güvenip Siranuş'u elde edeceğini düşünür. Fakat istediği gibi olmaz, Siranuş'tan yüz bulamaz. Bunun üzerine Siranuş'un kendisine aşık olduğunu, birlikte olduklarını uydurarak , herkese yalanlar söyler.

FERİDE (MÜŞAHEDAT)

Seyyit Mehmet Numan'ın kızıdır. Refet'e aşiktir. Refet'e aşkını anlatan bir mektup yazıp Beyoğlu'ndaki hana uşağı ile götürür. Bütün istekleri yerine getirilmiş, bir şeye sıkıldığında hemen hastalanan bir Arap kızıdır. Agavni'yi öldürtür, bir süre sonra kendisi yakalandığı amansız bir hastalıkla ölür.

YAHUDİ UŞAK (MÜŞAHEDAT)

Seyyit Mehmet Numan'ın uşağıdır. Feride Hanım, Refet'e kavuşmak için Agavni'yi ortadan kaldırmak ister. Bu sebepten uşağa Agavni'yi öldürme emri verir. uşak Agavni'yi vapura binerken suya düşürüp suda boğar ; fakat kendisi de boğulur.

HANDAKİ UŞAK (MÜŞAHEDAT)

Siranuş ve Agavni'nin kaldıkları handa kapıdan görevli bir Rum uşak vardır. Gayet kibar, akıllı, çalışkan, iyi hizmet eden biridir.

MARYAM (MÜŞAHEDAT)

Agavni'nin annesidir. Agavni'nin babası Antuvan Kolariya'nın Beyoğlu'ndaki evine, dikiş dikmek için giden fakir bir Ermeni duludur. Antuvan Kolariya ile evlenir , onun ölümünün ardından kızlarını rahibe okuluna verir. Zaman zaman kızını görmeye gider , bir müddet sonra da o ölür.

ANDON (ARABA SEVDASI)

Bihruz Bey'in özel arabacısıdır. Bihruz Bey bu arabayı borç alır. Bir gün kaza yapan Andon, arabayı tamir için fabrikasına götürür, fabrika sahibi arabaya el koyar. Bihruz Bey borç meselesinin bu şekilde kapanmasından memnun olur. Fakat bir müddet sonra kendi arabasını ve Andon'u başkasının emrinde görür, Andon'un kendisine oyun oynadığını düşünür.

ÇENGİ HANIM (ARABA SEVDASI)

Periveş Hanım'ın arkadaşıdır, birlikte gezinti yerlerine giderler. Periveş Hanım'ın ahlakını bozan oynak ve hileci bir kadındır.

4.1.3. ECNEBİLER

Beyoğlu gibi kozmopolit yapıya sahip olan bir yerde ecnebler de nüfusun önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bunların inançları, kültürleri, yaşayış şekilleri toplumunkinden farklı olduğu için Beyoğlu'nda çok değişik kültürleri ve yaşam şekillerini bir arada görmek mümkündür. Ecnebler yaşamak için genelde Beyoğlu'nu tercih eder ; çünkü Beyoğlu İstanbul'daki küçük bir Avrupa kentidir. Ecnebler için en rahat yaşam Beyoğlu'nda karşımıza çıkmaktadır.

MR. VE MRS. ZİKLAS (FELATUN BEY İLE RAKİM EFENDİ)

İki çocuklu bir İngiliz ailesidir. Beyoğlu'nda otururlar. Kızlarına Osmanlıca'yı öğrenmeleri için ders aldırırlar. Kendileri inançlarına bağlı, kuralları olan, düzenli bir ailedir. Karı koca kimi zaman birlikte yemeğe giderler. Kimi zaman da evde ailece ve yakın dostlarıyla yemek yiyip çalgılı eğlence ile sohbet ederler.

Robert P. Finn'in Türk romanı adlı kitabında belirttiğine göre ; İngiliz aile, hoşgörülü, anlayışlı, İslam kültürüne açık kişilerdir. Ailenin kızları gerçekten ilerici bir eğitimden geçmişlerdir, Rakım'ın onlarla dostluğu da bir öğretmen vasıtasıyla olmuştur. Zıgıslar dürüst , belki de biraz romantik bir ailedir, Robert Finn'e göre bu bakımdan Türk romanı geleneğine de ters düşerler. Genellikle Avrupalılar , özellikle Hristiyan azınlıklar ilk romanlarda aşık olunacak ya da geçici ilişkiler kurulabilecek kişiler olarak boy gösterirken burada düzenli ve aile yapısına önem veren bir aile karşımıza çıkıyor.¹¹⁶

JOZEFİNO (FELATUN BEY İLE RAKİM EFENDİ)

Beyoğlu'nda Posta Sokağı'nda oturur. Konaklara piyano dersine gider. Rakım Efendi'nin evindeki Canan'a da ders verir, bu sebeple Rakım Efendi ile dostluğu ilerler, Rakım Efendi'ye çok güvenir. Bu yüzden onunla aralarında başka bir ilişki olur ; fakat Jozefino Rakım'a uygun eş olarak Canan'ı görür ve bu konuda Rakım'a akıl verir. Kendisi konaklara ders vermeye gittiği için ahlakına dikkat eder. Güzel sesli bir Fransız'dır.

POLİNİ (FELATUN BEY İLE RAKİM EFENDİ)

Felatun Bey'in Beyoğlu'nda C Hoteli'nde tanıştığı, işvesi ve cilvesi ile Felatun Bey'in parasını yiyen ve onun sevgilisi olan Fransız tiyatro aktristidir. Felatun Bey'in alafıngalık merakından yararlanıp ona kumar oynatır, kumarda ortak olduğu kişilere onun paralarını yedirtir. Şımarık, nazlı, cilveli, işveli, hafif meşrep bir yapısı vardır. Felatun Bey'le zaman zaman özellikle kavga eder ki barışmak için

¹¹⁶ Robert P. Finn, **Türk Romanı**, İstanbul, 1984, s.29-30.

Felatun Bey'den hediyeler , mücevherler alsın. Parası bitince de Felatun Bey'i bırakıp gider.

CAN (FELATUN BEY İLE RAKİM EFENDİ)

Ziklas ailesinin kızlarından biridir. Akıllı, terbiyeli, derslerinde dikkatlidir. Zaman zaman evdeki yemeklerde kardeşi ile piyano çalıp şarkı söylerler. Can, kendisine Osmanlıca dersi veren Rakım Efendi'ye, onun hal, hareket ve tavırlarına aşık olmuş, aşkını bir türlü dile getirememiş, içine atmış,onun cariyesi Canan'ı da kıskanarak sonunda hastalığa tutulmuştur. Çare olarak Rakım'ın onunla evleneceği haberi verilmesine rağmen Rakım Efendi'yi tanıdığı için buna inanmaz. Fakat sıkıntısı biraz olsun dile geldiği için rahatlar ve ölümü beklenirken birden iyileşir.

MARGRİT (FELATUN BEY İLE RAKİM EFENDİ)

Ziklas ailesinin diğer kızıdır. O da ablası gibi derslerinde başarılı ve gayretlidir. Ayrıca ahlaken de olgundur. Araştırma yapmayı, kitap okumayı severler. Evdeki çalgılı yemeklerde o da piyano çalıp şarkı söyler. Felatun Bey gibi ciddiyetsiz, sulu erkekleri sevmez, Felatun Bey de onunla ilgilenir. Margrit de kardeşi gibi hocaları Rakım Efendi'ye hayrandır.

AŞÇI (FELATUN BEY İLE RAKİM EFENDİ)

Ziklas ailesinin Fransız aşçısıdır. Felatun Bey ile aralarında gizli bir münasebet vardır.

KOTSUŞ (KARNAVAL)

Bahtiyar Paşa'nın konağında daire müdürü görevinde bir İngiliz'dir. Madam Mirsak'a delice aşiktir. Evin hanımı Şehnaz Hanım'ın baloya gitmekte çok ısrar etmesi üzerine ; bir gün Madam Mirsak'ı da alarak Beyoğlu'na baloya giderler. Kendilerine tuzak kurulması sonucu Kotsuş işini kaybeder.

MADAM MİRSAK (KARNAVAL)

Bahtiyar Paşa'nın konağında, Şehnaz Hanım'ın İngiliz muallimesidir. Şehnaz Hanım'ın her türlü eğitiminden sorumludur. Kotsuş ile aralarında aşk vardır. Bir gece, babasından gizli Şehnaz Hanım'ı Beyoğlu'na baloya götürürler. Fakat balodan sonra konaktaki iş arkadaşlarının oyunlarına gelirler. Madam Mirsak'a Kotsuş'tan ayrılıp Sarafin ile birlikte olduğu taktirde kendini kurtarabileceği, para alacağı söylenir. Madam Mirsak bir anda sevdiğini bırakır ve diğer adamın kollarına atılır, bundan hiç de rahatsız olmaz.

VİCTOR HAGUE (KARNAVAL)

Bahtiyar Paşa konağının arabacısıdır. Fransız asıllı olup, zengin olma hayalleri kurar. Bu yüzden eline geçen bir fırsatı değerlendirir. Şehnaz Hanım'ın babasından gizli baloya gittiği akşam onu ve yanındakileri rehin alıp, Kutsuş'a evin kasasından yüklü bir miktar para getirmeyi teklif edilir. Böylece Victor alacağı para ile hayallerini gerçekleştirebileceğini düşünür. Sinsi , kurnaz ve menfaatçi bir insandır.

VUGE SARAFİN (KARNAVAL)

Bahtiyar Paşa konağının cokeyidir, İngiliz asıllıdır. Madam Mirsak'ın aşkıyla yanmaktadır. Madam Mirsak'ın aşkını kazanmak için onlara oynanan oyuna o da dahil olur ve sonunda Madam Mirsak'tan aşkına karşılık alır.

AMERİKALI VACHİNGTON (HAYRET)

Amerika'dan İstanbul'a gelerek Tepebaşı'ndaki Belediye Tiyatrosu'nda herkesin kalbinde gizli olan şeyleri bilmek , kapalı mektupları okumak ve hiç bilmediği lisanla bir kağıda yazılan kelimeleri bilmediği halde keşfetmek gibi hünelerini icra eder.

MADAM TERNİYE (BAHTİYARLIK)

Fransız bir muallimedir. Nusret Hanım'ın her türlü işiyle ilgilenir. Onun evlenme çağı geldiğinde önceden tanıdığı Senai Bey'den Nusret Hanım'a bahseder. Birkaç kere Senai Bey ile Taksim'de görüşüp onun evlilik niyetini Nusret Hanım'a açar , gönderdiği mektubu da kendisine iletir.

RİZET (BAHTİYARLIK)

Avrupalı bir ses sanatçısıdır. Beyoğlu'nda Flamme Kahvesi'nde şarkı söyler, sesi çok güzel olmamasına rağmen kendisini dinlemeye gelenleri tavrı, kıyafeti ve ilgisi ile hayran bırakır. Kendisine türlü türlü hediyeler gelir. Kendisi çirkin olmasına rağmen herkese karşı gülyüzlüdür. Ve sıkıntısı olanlara kendi cebinden yardım etmeyi sevdiği için kenarında hiç parası olmazmış. Roman kahramanlarından Senai Bey de kendisine ilgi gösterip alakadar olanlardanmış.

POLİNİ (DEMİR BEY YAHUT İNKİŞÂF-I ESRÂR)

Demir Bey'in Fransa'da iken aralarında münasebet bulunan bir Fransız kadından olan kızıdır. Polini, hayatını annesinden kalan bilgilerle babasını aramakla geçirir. Paris'te tanıdığı Mustafa Kamerüddin ile İstanbul'a gelir ve birlikte babasını bulmaya karar verirler. İstanbul'da Beyoğlu'nda otelde kalır. Sonunda Mustafa ile Polini'nin kardeş olduğu anlaşılır. Polini babasını tanıyıp, onun isteği ve kendi içinden gelen his ile İslâm'ı seçer, müslüman olur. Fatma adını alır. Demir Bey ailesinin bir ferdi olduktan sonra Paris'te kendisini seven arkadaşının da İslam'ı seçmesi ile evlenirler.

VİKONT ALPHONS DURAN (DEMİR BEY YAHUT İNKİŞÂF-I ESRÂR)

Paris'te tanıyıp aşık olduğu Polini'nin ardından İstanbul'a gelir, onunla evlenmek ister; fakat onun müslüman olduğunu öğrenince evlenebilmek için o da İslamiyet'i seçer ve evlenirler.

PERJEROM (DEMİR BEY YAHUT İNKİŞÂF-I ESRÂR)

Taksim’de Lazarist tarikatı adı altında iş yapan Fransız papazdır. Kendisine gelen Ermeni , Rum, Türk çocuklarına Fransızca eğitim verir. Mustafa Kamerüddin de buraya eğitim görmeye gelen gençler arasındadır.

AGAVNİ (MÜŞAHEDAT)

İtalyan asıllı olup, babasını küçük yaşta kaybetmiştir. Onunla ve annesi ile İtalya Kançılaryası ilgilenir. Babasının isteği üzerine belli bir yaşa kadar rahibe okulunda eğitim görür, daha sonra pansiyona yerleşir, reşit olunca İtalya Kançılaryası’na gidip babasından kalan servetini ister ve özgürlüğünü ilan eder. Bundan sonra ise sefahat hayatı başlar, özgürlüğün tadını çıkarmak için her şekilde eğlenir ; fakat bu esnada ahlâkını da kaybeder. Servetinin tükenmesi ile kendini toparlar ; fakat ahlakını kaybettiğinden dolayı büyük üzüntü duyar. Sevdiği adam Refet ile birlikte olmaya başlar. Siranuş ile sağlam bir dostluk kurar. Rahat tabiatlı, eğlenceyi seven , neşeli ve güzel bir kadındır. Vapurdan denize düşer ve boğularak ölür.

ANTUVAN KOLARIYA (MÜŞAHEDAT)

İtalyan asıllı olup Agavni’nin babasıdır. Evlendiği ilk eşi, kendisini hep başkalarıyla aldatmıştır. Sonra Agavni’nin annesi ile evlenir. Fakat bir müddet sonra ölür ve çocuklarıyla ilgili vasiyet bırakır.

KARNİK (MÜŞAHEDAT)

Antuvan Kolariya’nın nikahı altındaki Novart’ın başka bir adamdan olan çocuğudur. Parayı, kadınları ve eğlenceyi çok sever. Güvenilmez bir insandır. Siranuş ile evlenecekleri gün Ermeni bir kadınla kaçır. Kaçarken Siranuş’un biriktirdiği dırahomasını da götürür. Aynı zamanda Agavni’nin kardeşidir.

MADAM C (MÜŞAHEDAT)

Bu Fransız Madamının ailesi olmayan genç kızların eğitilmesi için bırakıldığı pansiyonu vardır. Burada kızlara lisan, dikiş nakış gibi konularda eğitim verilir. Siranuş ve Agavni de burada yetişmiştir. Buradaki kızlar bazen gizlice muzır romanlar da okurlarmış.

RAHİP AYA BUJ (MÜŞAHEDAT)

Fransız Katoliklerindedir. Agavni'nin ölümü üzerine onun cenaze işlemi ile ilgilenmiştir.

MADAM MİRYAL (TAAFFÜF)

Fransız asıllı muallimedir. Bir keresinde Beyoğlu'na gittiğinde aile dostlarının oğlu olan Rasih Bey'i görmüş ve ondan muallimesi olduğu Saniha Hanım'a bahsederek evlenmelerinde aracı olmuştur.

4.2. MEKANLAR

Tanzimat Devri romanlarında Beyoğlu, bazen kahramanların yaşadıkları , bazen de roman kahramanlarının çeşitli sebeplerle uğradıkları yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu mekanlar, kahramanların evlerinin bulunduğu yer olarak ; otel, lokanta, meyhane gibi yeme içme yerleri ; tiyatro, kahve gibi eğlence mekanları ; kilise, cami gibi dini yerler ; kaçıllara , mutasarrıflık gibi resmi binalar ; giyim kuşam mağazası olarak geçen yerler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bunları romanlara göre inceleyecek olursak Beyoğlu'nda karşımıza çıkan mekanlara dair bir liste oluşturabiliriz.

KİTAPÇI MÜCELLİT GULAM: Felatun Bey ile Rakım Efendi romanında Felatun Bey'in Beyoğlu'na gittiğinde uğradığı kitapçıdır.

KAZANCILAR MAHALLESİ : Felatun Bey İle Rakım Efendi romanında Rakım Efendi'nin Beyoğlu'nda Hariciye Kalemi'ndeki arkadaşını ziyarete giderken kullandığı yoldur.

KARABAŞ- KUMBARACI YOKUŞU : Felatun Bey İle Rakım Efendi Efendi romanında Rakım Efendi'nin Tophane'den Beyoğlu'na çıkmak için geçtiği yoldur.

ASMALI MESCİT SOKAĞI : Felatun Bey İle Rakım Efendi romanında Mr. Ziklas ailesinin evlerinin bulunduğu sokaktır.

POSTA SOKAĞI : Felatun Bey İle Rakım Efendi romanında Jozefino'nun evinin bulunduğu sokaktır.

C HOTELİ : Felatun Bey İle Rakım Efendi romanında, Felatun Bey'in sevgilisi Polini ile kaldığı, kumar oynadığı yerdir.

HENDEK CADDESİ : Hüseyin Fellah adlı romanda Beyoğlu'nun eski dönemlerinden bahsedilirken Hendek içi , caddesi ve etrafındaki vesair yerlerden bahsedilir.

KANLIBURÇ: Hüseyin Fellah adlı romanda yeniçeri dayılarının birilerini öldürmek için kullandığı, cinayetlerin işlendiği mekandır. Civelek Mustafa da burada dövülerek bırakılır.

APOSTOL MEYHANESİ : Hüseyin Fellah adlı romanda Civelek Mustafa'nın kendisine takılanlarla kavga ettiği yerdir.

KILIÇ ALİ PAŞA CAMİİ: Hüseyin Fellah adlı romanda Şehlevend ile annesinin aç ve kimsesiz kaldıklarında sığındıkları yer olarak karşımıza çıkar. Caminin önünde dilenerek birkaç gün idare ederler.

KARACEHENNEM KAHVESİ: Hüseyin Fellah adlı romanda Şehlevend ile annesi sokakta kaldıklarında buraya gelirler.

KARABAŞ MAHALLESİ : Hüseyin Fellah adlı romanda Laz Mehmet Ali'nin evinin bulunduğu yerdir.

HENDEK İÇİ : Yeryüzünde Bir Melek adlı romanda Aksaraylı Arife'nin intihar ettiği yer olarak karşımıza çıkar.

PANAYAYA KİLİSESİ : Henüz On Yedi Yaşında adlı romanda Kalyopi ile Yorgaki'nin nikahlarının kıyıldığı dini mekandır.

KORVEN LOKANTASI : Henüz On Yedi Yaşında adlı romanda Ahmet ve Hulusi Efendilerin zaman zaman gidip oturup yemek yedikleri mekandır.

CENYO KAHVESİ : Henüz On Yedi Yaşında adlı romanda Ahmet ve Hulusi Efendilerin Galata'da gezerken gidip yemek yedikleri mekandır.

KRİSTAL KAHVESİ : Henüz On Yedi Yaşında adlı romanda Ahmet ve Hulusi Efendilerin Beyoğlu'nda yemek yiyip içki içerek eğlendikleri, sohbet ettikleri mekandır.

FRANSIZ TİYATROSU : Henüz On Yedi Yaşında adlı romanda Ahmet ve Hulusi Efendilerin Avrupa'dan gelen sanatkarları izledikleri tiyatrodur.

CLUP COMMERCIAL : Acâyib-i Âlem adlı romanda Suphi Efendi'nin bitki ve böcek koleksiyonlarını satmak amacıyla bir İngiliz ve de bir Mısırlı ile görüştüğü eğlence mekanıdır.

FRANSA KANÇILARYASI : Karnaval adlı romanda Paris'e gittiği sırada orada borçlanan Zekayi Bey için Fransa'dan kançılaryaya gönderilen borç mektubunun alındığı yer olarak karşımıza çıkar.

İNGİLTERE SEFARETİ : Karnaval adlı romanda Bahtiyar Paşa konağındaki İngiliz Kutsuş'un davası ile ilgilenen yer olarak karşımıza çıkar.

BELEDİYE BAHÇESİ : Karnaval adlı romanda bir Pazar günü Zekayi Bey ile Resmi Efendi'nin gezinmek amacıyla gittikleri yerdir.

KATOLİK KİLİSESİ : Karnaval adlı romanda Hamparson Ağa'nın çalıştığı kilisedir.

FUGEL BİRAHANESİ : Vah adlı romanda geçen, Galata'da Voyvoda civarında on beş numaralı yer olan birahane, Almanların çalıştırdıkları, Behçet Bey ve Necati Efendi'nin de gittikleri yer olarak karşımıza çıkar.

KİTAPÇI VAYES : Vah adlı romanda Necati Efendi'nin Paris'e sipariş ettiği kitapları almak için gittiği kitapçıdır.

İNGİLİZ MAĞAZASI BAZAR ANGLAIS : Esrâr-ı Cinâyât adlı romanda Öreke Taşı cinayetinde bulunan çatal bıçak takımının Beyoğlu'ndaki bu mağazadan alındığı dikkati çeker.

MİL LUXE MODAHANESİ : Esrâr-ı Cinâyât adlı romanda Öreke Taşı cinayetinde ölen Peri'nin üzerindeki elbisenin Beyoğlu'ndaki Madam Lahi'nin etiketini taşıyan Mil Luxe mağazası yapımı olduğu anlaşılır.

İNGİLİZ ECZANESİ : Esrâr-ı Cinâyât adlı romanda Doktor Eksindeki Halil Sûrî'nin cesedi ile ilgili inceleme yapmaları için bu eczaneden doktorları çağırır.

MARSİLYA POSTASI- BÜKREŞ POSTASI: Esrâr-ı Cinâyât adlı romanda, yurt dışından Halil Sûrî'ye gelen mektupları ele geçirmek için kullanılan yerdir.

AMERİKAN OTELİ : Esrâr-ı Cinâyât adlı romanda Hezarfen Mustafa'nın Öreke Taşı cinayetinden sonra Beyoğlu'nda gittiği oteldir.

DERSAADET- ADLİYE NEZARETİ : Esrâr-ı Cinâyât adlı romanda olaylarla ilgili takibi , yazışmaları yapan resmi makamlardır.

LÜKSENBURG OTELİ : Hayret adlı romanda Büyükada Kaymakamı'nın Beyoğlu'na geldiği vakit dinlendiği, kaldığı, yemek yiyip, gazetesini okuduğu mekandır.

FLAMME KAHVESİ : Bahtiyarlık adlı romanda Beyoğlu'nun en eski mekanlarından bir yer olduğu anlatılarak Senai Bey'in eğlenmek, Avrupalı sanatçı Rizet'i dinlemek için gittiği eğlence mekanı olarak geçmektedir.

CAFE KRİSTAL : Bahtiyarlık adlı romanda Beyoğlu'nun eğlence mekanı olarak geçirdiği tarihi değişim anlatılırken isim olarak geçmektedir. Flamme Kahvesi ile karşılaştırılır.

KONKORDYA VE ALKAZAR : Bahtiyarlık adlı romanda Beyoğlu'nun eski eğlence mekanları olarak geçmektedir. Flamme Kahvesi ile karşılaştırılır.

KAFE ŞANTAN: Bahtiyarlık adlı romanda Senai'nin alafranga eğlence için gittiği mekanlardan biri olarak geçer.

BELEDİYE BAHÇESİ : Bahtiyarlık adlı romanda Senai Bey'in evlilik konusunda görüştüğü Madam Terniye ile buluştukları yer olarak geçer. Yer olarak Taksim'dedir.

CİHANGİR MAHALLESİNDE HANE : Demir Bey Yahut İnkışâf-ı Esrâr adlı romanda geçen Şemsizadeler Konağı olarak Demir Bey ve ailesinin yaşadığı konak olarak karşımıza çıkar.

LÜKSENBURG KAHVESİ : Müşahedat adlı romanda Ahmet Midhat Efendi'nin Siranuş Hanım'dan gelecek haberi beklemek için gittiği, vakit geçirdiği yer olarak karşımıza çıkar. Burada Avrupa'dan gelen çeşitli gazeteler de mevcuttur.

İTALYA KANÇILARYASI : Müşahedat adlı romanda kendi milletlerine mensup olan Agavni'nin her türlü işiyle ilgilenen elçilik olarak karşımıza çıkar.

ZAPTİYE NEZARETİ : Müşahedat adlı romanda Karnik'in nikaha gelmemesi üzerine müracaat edilen resmi makamdır.

BEYOĞLU MUTASARRIFLIĞI: Müşahedat adlı romanda Karnik'in kaçma olayı ile ilgili araştırma yapan merkez polis teşkilatıdır.

MEKTEP SOKAĞI: Müşahedat adlı romanda Siranuş ve Agavni'nin kaldıkları büyük hanın bulunduğu sokak olarak karşımıza çıkar.

KALYONCU KOLLUĐU : Műşahedat adlı romanda Siranuş'un kapısına bırakıldıđı Sűryani Kilisesi'nin bulunduđu yerdir.

ÇUKUR MAHALLESİ : Műşahedat adlı romanda Siranuş'un babası, Siranuş'u annesine teslim etmek için bu mahalledeki haneye gelir.

ERMENİ PATRİKHANESİ : Műşahedat adlı romanda Siranuş'un babasının ölümü ile patrikhanenin Siranuş'la ilgilenmesi şeklinde karşımıza çıkar.

MADAM C PANSİYONU: Műşahedat adlı romanda annesini, babasını kaybetmiş çocukların yetiştirilmek üzere teslim edildiği yer olarak karşımıza çıkar.

SANTA MARYA KİLİSESİ: Műşahedat adlı romanda Agavni'nin ölümü ile onun cenaze işlemlerini yürüten kilise olarak karşımıza çıkmaktadır.

CONCORDİYA TİYATROSU: Műşahedat adlı romanda Refet'in bazı akşamlar gittiği mekan olarak karşımıza çıkar. Ahmet Midhat Efendi onun tekrar eski eğlence alemlerine takılmaya başladığını düşünür, bu yüzden o da onu takip ederek buraya gelir.

Taaffűf adlı romanda Tosun Bey de Avrupa'dan gelen hűnerli sihirbazları seyretmek için bu tiyatroya gider.

TERZİ MİR: Araba Sevdası adlı romanda Bihruz Bey'in son moda giysilerini almak için gittiği dűkkandır.

KUNDURACI HERALD: Araba Sevdası adlı romanda Bihruz Bey'in kendisine çeşit çeşit yeni ayakkabılar almak için gittiği Avrupaî çeşitlerin bulunduğu dűkkandır.

ŞEKERLEMECİ VALARİ DűKKANI : Araba Sevdası adlı romanda Bihruz Bey'in oturup düşünmek maksadıyla gittiği ; fakat garsonlarını beğenmediği için fazla kalmadığı yer olarak karşımıza çıkar.

TUHAFİYECİ ALBER KÜN : Araba Sevdası adlı romanda Bihruz Bey'in zaman zaman uğradığı dükkandır.

BERBER İZİDOR : Araba Sevdası adlı romanda Bihruz Bey'in gittiği yerlerden biridir.

KİTAPÇI VİK'İN DÜKKANI : Araba Sevdası adlı romanda Bihruz Bey'in merak ettiği kitapları almak için gittiği yerdir. Beyoğlu'nda Tekke civarındadır.

BELEDİYE BAHÇESİ : Araba Sevdası adlı romanda Biruz Bey'in zaman zaman gezmek için gittiği mekandır

SONUÇ

Çalışmamızda Beyoğlu'nun Tanzimat devri romanlarında nasıl bir yer tuttuğunu göstermeye çalıştık.

Giriş bölümünde Beyoğlu'nun bölümlerine yer vererek kahramanların buralara ne maksatla gittiğini neler yaşadıklarını, nelerden etkilendiklerini, bu semtlerin Beyoğlu'daki yerini anlatmaya çalıştık.

İkinci bölümde romanlarda görüp bulduğumuz örneklerden hareketle Beyoğlu'nun eski yapısı ve eğlencelerini inceledik.

Üçüncü bölümde Beyoğlu'nu eğlenceleri, entrikaları, kadın-erkek ilişkileri, toplumsal yapısı, ahlak bozuklukları, eğitim; kitap, tiyatro, gazete gibi kültürel etkinlikleri yönüyle inceleyip kahramanların Beyoğlu'na ne maksatla gidip nasıl değişime uğradıklarını, sonunda yaşam şekillerinin nasıl değiştiğini göstermeye çalıştık. Ayrıca Beyoğlu'nun resimli gazeteleriyle tiyatro salonlarıyla, eğlence mekanlarıyla devir içerisinde nasıl ilgi çeken, rağbet gören bir semt olduğunu göstermeye çalıştık.

Dördüncü bölümde ise Beyoğlu'na giden ve orada yaşayan insanları davranış, zihniyet yönüyle inceleyip bunların milliyetleri, lisanları, inançları, kültür yapıları ile ilgili bilgiler vermeye çalıştık. Ayrıca Beyoğlu'nda bulunan mekanları ve bunların kullanılış maksatlarını inceledik.

Netice itibariyle ; Beyoğlu'nun bir Avrupa şehri gibi görüldüğünü, insanların alafrangalık merakı ve batı hayranlığı ile buraların eğlence hayatına kapıldıkları, kiminin sonunun hüsrana neticelendiği , buradan da hareketle Beyoğlu'nun kozmopolit yapısının, kültürünün, yaşayışının Türk toplumu üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri olduğu tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

1870 Beyoğlu 2000, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.

Ahmet Mithat Efendi : **Acayib-i Alem** (Haz. : Kazım Yetiş) , TDK, Ankara,2000.

Ahmet Mithat Efendi : **Felatun Bey ile Rakım Efendi** (Haz.: Necat Birinci), TDK, Ankara,2000.

Ahmet Mithat Efendi : **Hayret** (Haz.:Nuri Sağlam) , TDK, Ankara,2000.

Ahmet Mithat Efendi : **Karnaval** (haz.: Kazım Yetiş), TDK, Ankara,2000.

Ahmet Mithat Efendi : **Vah** (Haz.: Kazım Yetiş), TDK, Ankara,2000.

Ahmet Mithat Efendi : **Demir Bey Yahut İnkışaf-ı Esrar** (Haz.: M. Fatih Andı) , TDK, Ankara,2002.

Ahmet Mithat Efendi : **Esrar-ı Cinayat** (Haz.: Ali Şükrü Çoruk) , TDK, Ankara,2000.

Ahmet Mithat Efendi: **Bahtiyarlık** (Haz.: Nuri Sağlam) , TDK, Ankara,2000.

Ahmet Mithat Efendi: **Dürdane Hanım** (Haz.: M. Fatih Andı), TDK, Ankara,2000.

Ahmet Mithat Efendi: **Hasan Mellah Yahut Sır İçinde Esrâr** (Haz.: Ali Şükrü Çoruk), TDK, Ankara,2000.

Ahmet Mithat Efendi: **Henüz On Yedi Yaşında** (Haz.: Nuri Sağlam) , TDK, Ankara,2000.

Ahmet Mithat Efendi: **Hüseyin Fellah** (Haz.: M. Fatih Andı), TDK,Ankara, 2000.

Ahmet Mithat Efendi: **Müşahedat** (Haz.: Necat Birinci) , TDK, Ankara,2000.

Ahmet Mithat Efendi: **Taaffüf** (Haz.: Ali Şükrü Çoruk), TDK, Ankara,2000.

Ahmet Mithat Efendi: **Yeryüzünde Bir Melek** (Haz.:Nuri Sağlam), TDK, Ankara,2000.

Ahmet Rasim: **Fuhs-i Atik**, Üç Harf Yayınları, İstanbul,2005.

Akyüz, Kenan : **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, t.y.

Arkan, Özdemir Kaptan: **Beyoğlu**, İstanbul, 1988.

Arkan, Özdemir Kaptan: **Beyoğlu Kısa Geçmişi Argosu**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

Ayverdi, Samiha: **İstanbul Geceleri**, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2003.

Bachelard, Gaston: **Mekanın Poetikası** (Çev.: Aykut Derman), Kesit Yayınları, İstanbul, 1996.

Bareillles, Bertrand : **İstanbul'un Frenk ve Levanten Mahalleleri**, Güncel Yayıncılık, İstanbul,2003.

Berkes, Niyazi: **Batıcılık Ulusçuluk Ve Toplumsal Devrimler**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2002.

Birsel, Salah : **Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu**, Sel Yayıncılık, İstanbul,2002.

Cumhuriyet Ansiklopedisi, İstanbul, 1968-1972 , c. VIII, s.2511.

Çoruk, Ali Şükrü: **Cumhuriyet Devri Türk Romanında Beyoğlu**, Kitabevi, İstanbul,1995.

Denel, Serim : **Batılılaşma Sürecinde İstanbul'da Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri**, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları , Ankara,1982.

Duhani, Said Naum: **Eski İnsanlar Eski Evler "19. Yüzyıl Sonunda Beyoğlu'nun Sosyal Topoğrafyası"**, Türkiye Turing Ve Otomobil Kurumu, İstanbul, 1982.

Elçi, Handan İnci : **Roman Ve Mekan**, Arma Yayıncılık,İstanbul, 2003.

Finn, Robert P. : **Türk Romanı**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1984.

Koçu, Reşat Ekrem: **İstanbul Ansiklopedisi**, Beyoğlu Maddesi,c.5, 1961,s.2703.

Mardin, Şerif: **Türk Modernleşmesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

Mehmet Murat : **Turfanda mı Yoksa Turfa mı?** , Morpa Yayınları, İstanbul, 1995.

Namık Kemal : **İntibah**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul,t.y.

Okay, Orhan: **Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi**, Ankara, 1975.

Ortaç, Şükran: “**Ahmed Midhad Efendinin Romanlarında ve Letaif-i Rivayat Serisi Hikayelerinde Beyoğlu**, Lisans Tezi, İ.Ü. Merkez Kütüphanesi, İstanbul, 1954.

Ortaylı, İlber: “**İstanbul’da Yerleşme Düzeninin Evrimi Üzerine**”, **İstanbul’dan Sayfalar**, Hil Yayınları, İstanbul,1987.

Parla, Jale: **Babalar Ve Oğullar**, İletişim, İstanbul,2006.

Recaizade Mahmut Ekrem: **Araba Sevdası**, Bordo Siyah Yayınları, İstanbul, 2004.

Samipaşazade Sezai: **Sergüzeşt**, Morpa Yayınları, İstanbul,1992.

Şemsettin Sam: **Taaşuk-ı Tal’at Ve Fitnat**, Morpa Yayınları, İstanbul, t.y.

Tanpınar , Ahmet Hamdi : **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1997.

Timur, Taner: **Osmanlı-Türk Toplumunda Tarih, Toplum Ve Kimlik**, AFA Yayıncılık, İstanbul, 1991.

Turan, Ertuğrul Rufayi : “**Heidegger Ve Ev**”, Mimarlık, sayı 260, 1994,s.21.

Urry, John: **Mekanları Tüketmek** (Çev.: Rahmi G. Ögdül) ,Ayrıntı yayınları, İstanbul, 1999.

Ünal, Mete : “**Türkiye’de Apartman Olgusunun Gelişimi: İstanbul Örneği**” , Çevre, Sayı 4 , 1979,s.72.

Yavuz , Hilmi : “**Ev Ve Konfor**” , **Modernleşme, Oryantalizm Ve İslâm**, Büke Yayınları, İstanbul, 2000.